

JOANNES DE THWROCZ
CHRONICA HUNGARORUM

primum edita in lingua latina
anno 1488

MONUMENTA HUNGARICA I.

THURÓCZI JÁNOS

MAGYAR KRÓNIKA

Fordította
GERÉB LÁSZLÓ

A szöveget átnézte
KARDOS TIBOR

A fordítást ellenőrizte
MEZEY LÁSZLÓ

MAGYAR HELIKON 1957

TARTALOM

Thuróczi János mester előszava

a tekintetes úrhoz Haserhag István mesterhez, a királyi Kúria ítélőmesteréhez a Kis nevezetű Károly király siralmas esetének, valamint a magyar királynék gyászos történetének leírása elébe szerencsésen megkezdődik.

I. fejezet

Mária királynő megkoronázásáról s a gyűlölségről, mely ebből támadt

II. fejezet

A Kis Károlynak nevezett Károly királlyá választásáról és a követről, akit hozzá küldtek

III. fejezet

Károly király hitvesének siralmáról és könyörgéséről, mikor a király Magyarországra indult

IV. fejezet

Károly király Zágrábba érkezéséről

V. fejezet

Zsigmond örgróf menegzőjéről és Károly bevonulásáról Buda városába

VI. fejezet

Hogyan ment be Károly király Buda várába és a királynék gyászárol

VII. fejezet

Károly király koronázásáról

VIII. fejezet

Kis Károly király megöletéséről és haláláról

*

Kezdődik az előbeszéd

Zsigmond király és császár krónikájához ugyanannak egyéb cselekedeteiről

I. fejezet

Horváti János bán bosszúállásáról a királynék és a nádorispán ellen

II. fejezet

Zsigmond örgróf Budára való visszatéréséről és a királynő kiszabadításáról

III. fejezet

Zsigmond király koronázásáról

IV. fejezet

Horváti János bán megbüntetéséről

V. fejezet

Zsigmond király moldvai hadjáratáról

VI. fejezet

Zsigmond király havaselvei hadjáratáról és Mária királyné haláláról

VII. fejezet

A harminckét nemes fejevételéről

VIII. fejezet

Zsigmond király szerencsétlen csatájáról Nagy-Nikápoly vára ellen

IX. fejezet

A Zsigmond király elleni összeesküvésről és fogságáról

X. fejezet

Zsigmond király szabadulásáról

XI. fejezet

Zsigmond király Magyarországba való visszatéréséről

XII. fejezet

Zsigmond királynak István vajdára és a többi hűtlenekre szabott büntetéséről

XIII. fejezet

Zsigmond király római királlyá választásáról és Galambóc várának szerencsétlenül végződött ostromáról

XIV. fejezet

A huszisták eredetéről

XV. fejezet

Zsigmond királynak a huszisták ellen vívott háborúiról és Husz János megégetéséről

XVI. fejezet

A magyar sereg boszniai vereségéről

XVII. fejezet

Losonci István bán havaselvei hadjáratáról

XVIII. fejezet

Péterfia Miklós két háborújáról

XIX. fejezet

Zsigmond király cseh királlyá koronázásáról

XX. fejezet

Azokról, akik Zsigmond király udvarát felkeresték; és miképpen adta át neki a despota Nándorfejérvárát

XXI. fejezet

Blaskó pusztításairól

XXII. fejezet

Az országban felkelt parasztkirályokról

XXIII. fejezet

Hogyan koronázták meg szerencsésen Zsigmond királyt először római királlyá, azután császárrá

XXIV. fejezet

Zsigmond császár haláláról

XXV. fejezet

Albert király koronázásáról és a Buda városában történt prédálásról

XXVI. fejezet

Albert király hadjáratáról a huszisták ellen

XXVII. fejezet

Albert király titelrévi hadjáratáról és haláláról

XXVIII. fejezet

Ulászló király behozataláról s a közte és Erzsébet királyné között lett dolgokról

XXIX. fejezet

Gyermek László születéséről és koronázásáról és a korona elorzásáról

XXX. fejezet

Az új királlyal tartó némely urakról és a számára Budán rendezett udvarról

XXXI. fejezet

Ulászló király koronázásáról s az ezt követő belháborúkról

XXXII. fejezet

A bárók csatájáról a cikádori monostor körül

XXXIII. fejezet

Az esztergomi várból esett bántalmakról s e vár ostromáról

XXXIV. fejezet

Mit műveltek az idegen nemzetségbeliek az országban

XXXV. fejezet

Nándorfejérvár ostromáról

XXXVI. fejezet

János vajda úr Nándorfejérvár környékén vívott csatájáról

XXXVII. fejezet

Hunyadi János vajda úr erdélyi hadjáratáról és csatájáról

XXXVIII. fejezet

János vajda úrnak a Vaskapunál vívott háborújáról

XXXIX. fejezet

Erzsébet királyné haláláról

XL. fejezet

János vajda úrnak a török sérelmek megtorlására vívott hat győztes csatájáról

XLI. fejezet

Az Ulászló király és a török császár közt esküvel kötött békességről és Rácország helyreállításáról

XLII. fejezet

Ulászló király úrnak Rumélia földjén, Várna városa mellett a tengerpart közelében vívott csatájáról és haláláról

XLIII. fejezet

János vajda úr fogságáról

XLIV. fejezet

János vajda úr kormányzóvá választásáról és Drakul vajda ellen való bosszúállásáról

XLV. fejezet

A korona visszaköveteléséről, és hogy miként álltak érte bosszút

XLVI. fejezet

A kormányzó úr rigómezei csatájáról

XLVII. fejezet

A csatában elesett országnagyokról, a kormányzó úrnak a despota által történt elfogatásáról s ennek megtorlásáról

XLVIII. fejezet

A kormányzó úr csatáiról a határokon belül

XLIX. fejezet

A testvéreknek nevezett csehek országrontásáról

L. fejezet

A kormányzó úr csatájáról a rácországi Krusevácnál

LI. fejezet

László király visszahozataláról és a kormányzó úr örökös főispánná tételéről

LII. fejezet

Kapisztránói János fráter Magyarországra jöveteléről

LIII. fejezet

László király Magyarországra jöveteléről

LIV. fejezet

Konstantinápoly városának a török császár által történt megvételéről

LV. fejezet

Nándorfejérvárnak a török császár által lett ostromlásáról

LVI. fejezet

Hunyadi János beszercei gróf úr haláláról

LVII. fejezet

Kapisztránói János fráter haláláról

LVIII. fejezet

László király Magyarországra való visszatéréséről és Cillei gróf Nándorfejérvárban történt megöletéséről

LIX. fejezet

László királyról, miképpen bocsátotta meg Ulrik gróf halálát László grófnak

LX. fejezet

László király bosszúállásáról László és Mátyás grófok ellen

LXI. fejezet

Az országban László gróf halála miatt támadt bosszúállásról és háborúságról

LXII. fejezet

A többi rab sorsáról és László király haláláról

LXIII. fejezet

Mátyás gróf úr királlyá választásáról

LXIV. fejezet

Mátyás király úr szabadulásáról és Magyarországra való visszahozataláról

LXV. fejezet

Mátyás király úr némely hadjáratáról kicsinyke összefoglalás

LXVI. fejezet

Mátyás király úr szerencsés megkoronáztatásáról és némely hadjáratáról

LXVII. fejezet

Némely magyar uraknak Mátyás király úr ellen való hűtlenségéről s a király úr felettük aratott győzelmeiről

E kötet *Thuróczi János Magyar Krónikájának* negyedik és ötödik könyvét tartalmazza. A Magyar Krónika első három könyve lényegében a korábbi krónikák egybefoglalása; túlnyomórészt *Kálti Márk Képes Krónikájának* és *Küküllei János Nagy Lajos életrajzának* szövegét veszi át. Mivel a **Monumenta Hungarica** sorozat keretében ezeket a műveket is megjelentetjük, e helyütt csupán Thuróczi *valóban eredeti* alkotását adjuk a Magyar Krónikából: az 1382-től 1487-ig terjedő időszak történetét.

Fordításunk alapjául *Scbwandtner-Bél: Scriptorum Rerum Hungaricarum Veteres ac Genuini 1746-i* kiadása szolgált, ezt azonban egyes helyeken korrigálni kellett az *1488-i őskiadásokból*, melyekkel szövegünket egybevetettük.

A kiadó

Thuróczi János mester előszava

*a tekintetes úrhoz Haserhag István mesterhez a királyi Kúria ítélőmesteréhez a
Kis nevezetű Károly király siralmas esetének, valamint a magyar királynék
gyászos történetének leírása elébe szerencsésen megkezdődik.*

Helyes szabály: el ne kívánjuk más sorsát; vakszerencse vezérli a történetek kimenetelét, s az ember élete egyszerre csak váratlan véget ér. Károlynak e világon két nagy országa volt, s ezek miatt egész Itália félve tekintett reá; a szerencsétlen azonban nem elégedett meg saját határaival, s rajta veszett lelke, élete, végül még tisztességes temetésben sem részesült, elföldeletlenül hosszú ideig hevert meztelen teteme a gyepon, rothadás bűzét árasztva. Ó, jaj, így sújt le a sors a nagy királyokra, a világ uraira; így tartja féken ama mindenható Kormányzó a fejedelmeket.

Megkértél, szerelmetes uram, írjam meg e Károly szomorú esetét; erőmet meghaladó terhet raktál gyenge vállamra; nem valami alkalmas elméhez fordultál. Királyok nagy tettei nem kis írókhoz valók; a nagy hír nem elégszik meg alacsony stílussal: mégis alkalmazkodom parancsodhoz, s hogy hálátlannak ne ítélj, a kölcsönös udvariasság arra kényszerít, hogy megtegyem kívánságodat. De csakis azért merészlem ezt megcselekedni, hogy teljesítem óhajtásodat. Előre tudom, munkámat nem fogják megkímélni az irigyek. Azt mondják majd: Hogyan vetemedett ez a tudatlan ember arra, hogy „költeményeket” koholjon és fönséges dolgokat paraszti stílusába foglaljon? - Gyűlölség, megvetés kíséri minden ember életét, még akkor is, ha dicséretet érdemelne; a rossz nyelv meg nem kíméli senkinek korát, állapotát: de a közösen hordott teher - bármiféle is - kevésbé nyomasztó, és ha társaink vannak, enyhébb az igaztalan kárhoztató ítélet.

E Károly király gyászos végét mértékes versekbe fonta szépen az események idején bizonyos velencei Monaci Lőrincz, éppenséggel nem tudatlan férfiú. Nagyrészből hát őt követtem, kivált azért haladtam az ő szövege nyomán, ne gondolhassák rólam, hogy önkényesen járok el; azután gondosan hozzáírtam azt is, amit ifjúkoromban hallottam idős, szavahihető emberektől, akik bőven elmondották, miképpen forgódtak maguk is ama veszedelmes zűrzavarokban.

Olvasd hát és lásd; dicsérj, becsmérelj - tudatlan emberre te raktad a szokatlan robot terhét, te ítélj meg, magasztalást vagy korholást érdelek-e.

Én pedig kérve kérem a mennyekben lakozó Magasságbéli segítségét, hogy e Károly király életének gyászos végét és a magyar királynék siralmas esetét jó rendbe szedjem, és sok kéréseid után lelkedet kielégítsem.

I. fejezet

Mária királynő megkoronázásáról s a gyűlölségről, mely ebből támadt

Lajos király betöltvén uralkodásának idejét, fiú-magzatot nem hagyott; két leány maradt utána: a nagyobbik, Mária, még eladósorban sem volt; atyja még életében oly szerződéssel kötelezte el Zsigmond brandenburgi örgrófnak, Károly római császár, cseh király serdületlen fiának, hogy mihelyt a szűz felnő, menjen hozzá feleségül, és férje legyen a király. Tetszett az egyezés az ország minden nemességének. Tüzesen álltak szemük előtt apjának még frissen múlt érdemei - sokukat emelte falusi viskóból a legmagasabb tisztségekre: kinek egyházi, kinek világi méltóságot juttatott; az udvarnokokat, akik a királyi háznak mindenféle kikötött szolgálattal tartoztak, fölszabadította különböző kötelezettségektől, és ugyanazzal a szabadsággal ajándékozta meg, mint az igazi nemeseket. Mit szóljunk többet? Békén őrizte az országot, s alatta a magyarokat a külső népek inkább rettegték, mint annak előtte; nagy hírüket-nevüket elterjesztette s a csillagokig emelte; a nemzet szeretete a király jóvoltáért halála után sem hűlt meg: egy szívvel, egy lélekkel az egész nép ezt a leányt választotta királynőül, nő léte ráruházták e nagy méltóságot, atyja dicső trónjára ültették és szüzi fejét felékesítették a szent koronával.

A leány mellett anyja állt, az eszes, tehetséges és nem csekély okosságú Erzsébet asszony. Leánya helyett érett nőként ő uralkodott és kormányzott.

Itt volt azután Garai Miklós. Nagy tekintélyű az országban, hírét-nevét származása, pénze, földje növeli; Lajos király lekötölte őt s a legfőbb méltóságra juttatta: a nádorispánságra. Nem feledte el urának jótéteményeit, s minden tőle telhető módon ajánlotta szolgálatát a királynénak, hála képében ő irányította tanácsaival.

- Te vagy az ország kormányzója, magyarok királynéja - mondotta -, és nem látod-e, hogy főembereid nem törődnek veled? Vedd el ettől a bánágot, amattól az ispánságot, különben kevélységükben ellened fordulnak; azoknak add a javadalmakat, akik melletted állnak. Tudom, sanda szemmel néznek rád, titkos ármányt szőnek, megvetik az asszonyi kormányt; nem becsüli az elhalt király hatalmas érdemeit senki, csak egyedül én.

Az ingatag és hiszékeny nőt Garai saját kedve szerint hajlította, kicsikarta engedelmét, s kényére-kedvére irányította a királynő kormányát; sugallatával mételyezte a királynét, titkon meggyűlöltette főembereit s megsértette az ország törvényeit. Midőn a főméltóságok ezt észrevették, az egyetértés megbomlott, kegyetlen zűrzavar lőn, a gonoszul vetélkedő főurakat a félelem pártokra szakítja, s a nép egészében meghasonlás támad, az országot teljes erejükből szaggatják; lázadó haduk dúlja a földeket. A szűz uralmát megvetik, és arra igyekeznek, hogy a leány fejét a korona ékességétől megfosszák. Nem mind az országlakók gondolkodtak így, de egy részük megátalkodott ebben a bűnben.

Mindnyájuknál később volt a törvénytelenségre [Horváti] Pál zágrábi püspök, ez az olaszféle, akit Lajos király emelt erre a tisztségre; meg Debregeszti Lackfy István és András, István erdélyi vajda, Simontornyai István, Horváti János bán és [Palisnai] János vránai perjel. Pedig egy sem volt köztük, ki ne élvezte volna Lajos király jótéteményeit. Az említett Lackfy Istvánt ugyanis a terjedelmes csáktornyai és sztrégói várbirtokokkal adományozta meg, s az országban nagy tisztséggel tüntette ki; Horváti Jánost alacsony állapotú nemesből emelte föl a dalmát báni méltóságra; nagynevűvé tette őket udvarában. S egyebek közt mit szólunk a vránai perjerről? Alacsony kunyhóból, homályos közemberi sorból hozta fel a király, s akit a természet alacsonyra rendelt, ő nagy tisztre tartotta érdemesnek, s hatalmassá tette. Ezek terjesztették a mérget, s majdnem egész Magyarországot megfertőzték: mikor ugyanis ily

nagy dologhoz nem érezték magukat elegendőnek, társakat kerestek, sokat kilincseltek, rábeszéléssel ostromolták, s addig nem nyugodtak, míg a maguk részére nem vonták őket. Így szóltak:

- Meddig tétovázunk? Miért töprengünk? Meddig tűrjük az ingatag és szeszélyes asszonyi kormányt? Szolgálatunkat nem becsüli, görbe szemmel néz ránk. Vérünket ontottuk a jámbor király szolgálatában; mennyi vesződséget, fáradságot tűrtünk, míg Lajos király kardunkkal rémítette az idegen nemzeteket: most a királyné asszony régi tisztségeinket idegeneknek adja, akiknek eddig urai voltunk. Máskor nekünk nyitva állt a palota ajtaja, most elzárja előlünk; Garai nádoron kívül senki sincs kedvére. Vigyáznunk kell, mert a hirtelen női harag még vérünket, életünket veszi, és elszedi keserves verejtékünkön szerzett vagyónkat.

II. fejezet

A Kis Károlynak nevezett Károly királlyá választásáról és a követről, akit hozzá küldtek

Mikor aztán számuk már eléggé felszaporodott, bátrabban fogtak a dologhoz; sűrűn tartották gyűléseiket s elhatározták, hogy Apuliába küldenek Károly királyért, akit Kis Károlynak neveztek. Ez a Károly vérrokona volt Lajos király leányának Máriának. Károlyt ugyanis néhai András úr, Szicília királya, néhai Lajos király testvér-öccse nemzette; ő is a magyar királyok nemes törzsökéből eredt, s ezért mind, akik egyetértettek ebben a dologban, méltónak tartották a királyságra.

Egyhangú határozattal a zágrábi püspököt kérték meg, hogy menjen Szicíliába Károly királyhoz. Nem sokat kérte magát, nem riasztotta vissza a hosszú út, mert e gázság egyebeknél inkább szívének vágya volt; beleegyezett, el sem mondható, mennyire örült e bűnnek. Rovásra ne kerüljön idő előtt a dolog, a királynék vigyázatból meg ne hiúsítsák szándékukat, a bűnszerzők titkon tárgyaltak, s mindent homályosságba lepleztek; azt mondták, hogy az említett püspök csak az Apostolok Küszöbének látogatására akar a római Kúriába indulni.

Még két esztendeje sem ült atyai trónján a leánykirály, midőn a püspök kellőképp felszerelve, szárazon-vízen útrakelt. Szerencse kísérte, sértetlenül ért Nápoly városába, ahol akkor a király lakozott; megszállt, mit se késett, semmi másba nem kezdett, ki sem pihentette fáradt tagjait, épp csak rendbeszedte a maga és kísérete ruháit, sebbel-lobbal sietett a királyhoz. Elébe érve, olasz szokás szerint meghajtván térdét, így szólt:

- Nagy üdvére váljék királyi szent fölségednek, aminek elmondásával Magyarország főpapjai, főurai és nagyjai bíztak meg engem - fölségednek hűségük és önnönmaguk alázatos ajánlása után.

Egyben sok pecséttel megerősített levelet nyújtott át.

A váratlan újság meglepte a királyt; egy ideig a padlóra meredt, álmélkodva töprengett, minő váratlan hírt hoz neki a sors. Majd szemét ismét a püspökre emelve, látta, hogy derűs arccal áll előtte - gondolta, rosszat aligha hozott: nyomban üdvözölte azokat, kik üdvözlésüket küldték, s kipanacsolt a teremből mindenkit, hogy magában, tanúk nélkül hallhassa a dolgok sorát; felbontotta a levelet. A levélben olvasta, hogy a püspök hozzá szóló követséggel van megbízva, higgyen szavainak; erre mindketten leültek, s a király felkérte a követet, adja elő, követsége mi hírral jár? A püspök tehát így szólt Károly királyhoz:

- Nagyszívű fejedelem, őseidnek kedves emlékezetét hálátlanul mind ez ideig el nem felejtettük, s ez bír arra, hogy hozzád folyamodjunk. Tudjuk, hogy a magyar királyok nemes véreből

származol, és rajtad kívül senki sem méltó országunk kormányára. Isteni királyaink férfisarja vagy, féktelen nemzetünkön női kormány nem uralkodhatik; az ingatag nem bár harcokat támaszt, de békét teremteni nem tud: így Magyarország, melyet egykor bőségben dúslakodni láttál, most dühös Mars zsákmánya, ennek siralmas nyomát mutatják a rút tűz-emésztette épületek, a fekete üszkők; az urak megölve, a parlag szántóföldekre vér hull, a legjámborabb nép acsarkodó pártokra szakadt, és minden erejével marcangolja az ország belsejét; mind a lakosok dühöngve emésztik egymást. Mit szóljak még? Mint ahogyan hajdan a termékenyítő Nap tűzlábú lovai pipogya kocsis kezén letévedtek az útról és lángba borították a világot: romlással telt meg most az egész ország. Téged hívunk tehát, békítsd meg a megszagattott országot, egyesítsd a viszálykodó főket, és juttasd kellemetes, örvendetes békességre az alacsonyabb rendű lakosokat; segítsd meg fáradozásunkat, melyeket irányítani nem tudunk; ne utasíts vissza, légy a mi urunk, királyunk; igazság szerint tied a királyság, tiéd vagyunk igaz hittel, örökös hűség igáján, szeress te is minket, mint atyádfiait. Jöjjön el tehát kedves-séged, s mi híven megadjuk azt, ami az útra s az ügyek elintézésére szükséges. Ha sértené fölséged lelkiismeretét húgod helyzete, akit - mint tudod, atyja székében tisztelünk - szokás ellenére magasztaltuk fel őt; ily nagy teherhez nem elég a női ész, ily nagy súly alatt még érett korú férfi is verejtékezik, ősrégi csapás folytán a magyar népet mindenfelől ellenség veszi körül. Ezenfelül hatalmas tenger módjára belső gyűlölség is háborgatja; férfi kell ide, hogy megvédjen külső támadásoktól is. Bajos dolog, hogy ily nagy ország gyeplejét leány tartsa, még nagyszívű férfiak is ingadoznak olykor ily nagy ügyekben. Szóljak-e többet? Neked is, az országnak is jó lesz, ha átveszed a kormányt, mert nagy ország Magyarország.

E szavakra Károly hallgatott, elgondolkodott a dolgon; szállására bocsátotta a püspököt, és magában hánytorgatta az újdonság lehetőségeit. Midőn hosszan gondolkodott, heves vágy fogta el a magyar trónért. Lelkében kemény tusa folyt, végül is az ész maradt alul: a trón után való kívánczósága legyőzte.

Haladék nélkül fölkereste a királynét termeiben, és lelke kórságát így tárta elébe:

- Váratlan újságot vettem hírül: meghívtak a magyar trónra! Kedves feleségem! Elhatároztam, megyek, viszem fiunkat, elintézem az ügyet, neki adom a koronát, otthagynom a királyságot és visszatérek Itáliába. Sok bajunk volt mostanában, alighogy végre lélegzethez jutottunk: bizony még több veszedelem fenyeget. Ellenségünk a [San-] Severinói ház, nagy haraggal van irántunk a pápa; az irigykedő francia nemzet életünk és földünk elragadására sereget fogad; nem is szólok belső bajunkról, a szegénységről. De ha az Ég kívánságunkhoz segít, s megragadhatom Magyarország kormányát, magyar erővel pótolhatom, ami hibázik; mit szólsz hozzá, mondd hogy tetszik neked a dolog?

Férje szavaira a királyné elszomorodott, elsápadt, felzajdult, mint a tenger, lelkét baljós sejtelem fogta el, s eleredtek könnyei. Bús sóhajtások közt így szólt a királyhoz:

- Jó királyom, tégy le az egyenetlen, cselszövő, mélységesen gyűlölködő Magyarországról! Cselt gyanítok, s hogy az ország egy része ellened van; tudjuk, hogy álnok nemzet. Jaj, ne bízd magad az esküszegő nép hitegetésére! A Mindenható a mennyből leverte a velünk ellenkezőket: harc nélkül győzte le Bajor Ottót, ki bízott seregében, gögösködött sok kincsel, néppel, fegyverrel; haddal taposta Itáliát, s el akarta venni országodat, életedet. Sok vereséggel szórta szét az Ég mindenféle ellenségünket, önként könyörült rajtunk, utat nyitott a nehéz viszontagságoktól való szabadulásra. -

A királyt nem indította meg felesége kérése; szívét perzselte a nagyratörő vágy. Önmagával küszködve így szólt:

- Asszonyi beszédért nem vetem meg az ölembe hulló szerencsét; hát tán ne ültessem fiamat a magyar trónra? - A királyok híre bejárja a földet, s rólam majd azt terjesztik, hogy elszalasztottam a nyereséget, amelyet a sors kínált felém. -

Magához hívatván tehát a püspököt, elfogadta a meghívást. De titoktartást parancsolt, hogy a királyné meg ne tudja szándékát.

III. fejezet

*Károly király hitvesének siralmáról és könyörgéséről,
mikor a király Magyarországra indult*

Eljött az idő, amikor a kegyetlen fagy pusztította pázsit helyébe újat hajtott a föld, rajta sokszínű, illatos virágot; elmúlt a kemény tél csöndje, a fülemüle álmatlanul töltötte az éjszakát, és édes csattogással hirdette a közlő nyarat, s pirosló hajnalon, mikor az alvók szemét nyájas álmok tartja fogva, ő felverte a többi madárkát, hogy harsány hangon örvendezzenek, amiért megszabadultak a hideg hótól. Vége felé járt a tavasz is, elült a hevesen fúvó északi szél, csöndes békességre jutottak a tenger háborgó hullámai, s nyugodt, békés utat ígértek a hajósoknak.

Károly király útikészületeit végezte, megrakatta a hajókat, maga a városba indult. Mikor a királyné látta, hogy fiát magával viszi - eddig csak könnyezett, most haragra lobbant; nem kérlelte, de őrvongva, akár Apolló papnője, hangos jajveszékkel támadt férjére; kezét összekulcsolva, lelke keserűségét így szavakba öntötte ki:

- Kegyetlen apa, ha nem félsz a haláltól, amitől mindenki fél, és nem szánod magadat, szánj meg legalább engem, s könyörülj az anya keservén; szétkuszálom hajamat, kegyetlen körömmel marcangolom arcomat, úgy rohanok az utcára, jajgatok, sírok és sikoltozva kérem a nép segítségét, hogy mentse ki fiamat a halál torkából és adják vissza nekem! -

A királyt megzavarta a lárma, s szelíd korholással intette a királynét, hogy hallgasson. De ez nem kímélte hangját, mire a királyt annyira elfogta a harag, hirtelenében nem törődött férfivoltával, sőt kezével megverte a királynét, meghagyta, ki ne menjen a városba, s azzal fenyegette, a tenger sós vizébe fojtja, ha nem hallgat.

Az asszony erre mintegy eszét vesztette, mértéktelen haragra gerjedt, egész testében reszketett - mint a dühös vadkan, mely magas vadászhalók közé zárva, ki akar menekedni a termékeny ligetekbe - lángoló tekintettel, háborogva, fogát csikorgatva az ajtóba állt, s míg nincs kinek elmondja szívének keserveit, mód nélkül gyötrődik. Végre Károly királyon erőt vett a hitvesi szeretet, a királyné sírása, szemrehányása megindította szívét; megdöbbsent, lelkében titkon sokáig forgatta hitvese szavait, remény és félelem közepette ingadozott. Szívét, melyet a nagy düh elkábított, eljövendő baj sejtelve töltötte el: a vad nagyratörés azonban fogva tartotta, és elhatározásától semmi beszéd el nem téríthette. Mégis, meghódolt a királyné szerelmének, meggondolta, mennyire fájlalna az anya a fia távollétét: megígérte hát neki, hogy édes szülőjénél hagyja a fiút. Bár a királyné ezt elérte, s kimentette fiát a veszedelemből, férje sorsa tovább is aggasztotta, s nagy fájdalomában napról napra hullottak könnyei.

IV. fejezet

Károly király Zágrábba érkezéséről

Károly király házának és útjának minden dolgát eközben gondosan elrendezte; bement a termeiben búslakodó királynéhoz, meg akarta vigasztalni, de midőn szelíd szavakkal szólt hozzá, csak új fájdalmat okozott neki, új siralomra, zokogásra keltette. A férj szíve végül is megindult hitvese fájdalmán, a fiút anyjának ajánlotta, s a királyné nagy könnyhullatása közepette végső búcsút mondott és a hajókhoz indult. A vitorlákat már kifeszítették a szél elébe. Midőn Károly király a királynéval a tengerpartra ért, mielőtt elváltak egymástól, a királyné így szólt a királyhoz:

- Rajtad kívül nem láttam még embert, akit nem lehetett visszatartani, kinek füle süket a kérésre, aki önként rohan vesztébe. Hát eredj! Én magam levetem a királynéi köntöst, mellyel melletted létemben büszkélkedtem, s fekete özvegyi ruhát készítek; egyre várni fogom a hírnököt, aki halálos hírt hozza, megsebzí az újságtól rettegő fületem, s városaidat szomorú riadalommal tölti be. -

Így szólván, szíve mélyéből hosszan felsóhajtott. A király hajóra szállt, országa olasz főemberei kísérték. A vitorlák duzzadtak; a hullámokra szállt és kedvező széllel hasította a nyílt tengert, hová sorsa vitte, míg el nem ért Zengg kikötőjébe.

Zengg dalmáciai város; Károlyt itt illendőképpen fogadták, vendégelték. A zenggi polgárok ugyanis örvendtek az olasz fejedelemnek, hiszen a mai napig inkább olaszul gagyognak, mint hazájuk ősi nyelvén. Ebben a városban csatlakozott Károly király az őt behívó bűnszerzőkhöz, akik nagy, erős hadi csapattal várták őt; a pihenő rövid volt, csak annyi, hogy kipihenhesse a tengeri úttól törődött tagjait. Mohón sietett a fejedelem, hogy kívánsága mihamarabb beteljék, s elnyerje a trónt. Elindította innen csapatát, csakhamar átkelt a meredek hegyeken és Zágráb városába ért; itt e városnak a dúsan befolyó javakban bővelkedő püspöke látta vendégül. A városban várakozott Károly király, míg híre elterjedt egész Magyarországon. Figyelte ő is, emberei is, mit hallanak: hogyan tetszik jövetele a népnek; országszerte mindenféle szóbeszédet terjesztett, hogy ilyenképpen becsmérelje a népnél a nőkirályt. Az ország nagyállású embereit, kiket a szóbeszéd meg nem ronthatott, arannyal és ajándékokkal tartotta, megvesztegetés bűnével rontotta meg. Másoknak ígéretet, így vonta őket magához; mondják, hogy hajdan Orpheus édes szavával még az állatokat is és a fákat is megindította; csak kevesen maradtak meg színlelő arccal régi hűségükben a királynő mellett. Mi más tehetek a kisebb nemesek? Alkalmazkodtak, uraik keményen ültek rajtuk, nyakuk Károly királytól függött.

V. fejezet

Zsigmond őrgróf menyegzőjéről és Károly bevonulásáról Buda városába

Míg Károly körül ez zajlott, az új események hírei megdöbentették a császár fiát: a régebben megkötött házassági szerződésnek most esküvővel, elhalással érvényt szerzett. Zsigmondot ugyanis szülei a császári házból még Lajos király életében a királyné udvarába adták, hogy leendő királyként megtanulja a magyar nyelvet és megismerje az emberek szokásait. - Áldozatául ne essék a jövevény zsarnok cselének vagy a vele jövő nép dühének, visszahagyva feleségét, saját országába futott. Mikor Károly - aki kedvezőbb körülményekre számított - meghallotta e menyegző hírét, reményeit nagy mértékben fenyegetve látta. Gondolta ugyanis,

hogy a császárt felindítja fia ügye, érdekében erőszakhoz és fegyverhez nyúl. A királynék is tudták Károly ravasz mesterkedéseit. Ezért mintha nem tudnának a lázadásról, követet küldtek hozzá, s tudakolták, vendégül jön-e vagy ellenség gyanánt. Károly színlelt kegyesség képével fedezte álnokságát és így felelt a hírnöknek:

- Hálás szívvel emlékezem arra, hogy Lajos király - kinek érdemeit őrzöm lelkemben - mennyire szerette néhai méltatlanul megölt atyámat, s nagy költséggel, hatalmas erőfeszítéssel torolta meg halálát. Egyébként testvéri szeretet és őszinte vonzalom is hajt; nagy jó szívvel vagyok húgom iránt, aggodom is miatta, mert meghallottam, hogy országát belviszályok szaggatják; azért jöttem, hogy rendbe hozzam, egységet teremtsék az ország széthúzó nemesei közt, megbékítsem a népet, így adjam vissza húgomnak. Jöttömnek oka ez.

Zsigmond házassága csorbította, a királynék követsége újra megerősítette Károly reményét. Gondolta, a királynék hisznek barátságában, s azzal az ürüggyel, melyet jövelele okául talált ki, tovább indult Buda felé. A királynék ugyan nem hittek a király barátságában, mások előtt mégis tettették, mintha hinnének benne; látták, hogy erővel vissza nem verhetik a közelgő ellenséget, kit nagy számmal követnek a békétlen országlakók; úgy vélekedtek, biztonságosabb, ha önként engedik arra a gonoszságra, amit kívánt. A királynékat bizakodás fogta el, balsorsban gyakran ettől függ az ember sorsa. Eközben azon töprengtek, miképpen fordíthatnák vissza a bosszús szerencsét. Eltitkolták szorongó fájdalmukat, s a két királyné aranyozott kocsiban, főurak pompás, büszke kíséretével indult elébe, fogadták, s vele együtt a városba mentek. Bár a királynék meghívták, Károly nem akart a várba menni: künn könnyebben szíthatta az egyenetlenséget, - attól is félt, hogy megtámadják; ezért míg csak alkalmasabb idő nem kínálkozik kívánsága megvalósulására, mindenképpen távol maradt a királyi palotától. Midőn tehát szállására értek, és Károly a közepén ült a királynék között, az idősebb királyné így szólt Károly királyhoz:

- Kedves fiam, szép a te emberséged, hogy ilyen nagy hála és kegyesség vezérel; hogy ennyire szívedbe zártad néhai Lajos király régi jótéteményeit, és nem feledkezel el véreidről, otthagyd országodat, feleségedet és gyermekeidet, eljöttél messze földre, hogy lecsendesítsd a magyar zendülést és rendbehozod bajainkat. Mi ennek méltó jutalmát és fennen magasztalását megadni kicsinyek vagyunk, érettünk azonban a Mindenható majd megfizeti ezt tenéked.

Eközben csöndesen sóhajtozott. A király józan körültekintéssel, megfontolt számítással így felelt a királyné szavaira:

- Tiszteletre méltó rokon, míg testemet élő lélek mozgatja, mindig szívemben őrzöm a nagylelkű Lajos király óriási érdemeit. -

Ezután a királynék elköszöntek a nem kedves vendégtől, s bementek a királyi palotába, ahonnan jöttek; ettől fogva figyelték, minő zendülést támaszt körülöttük Károly.

VI. fejezet

Hogyan ment be Károly király Buda várába és a királynék gyászaról

Így hát Károly látván, hogy csapatostul özönlenek hozzá mindenfelől a nemesek, a szájas nép éljenzi, a királynékat nyíltan gyalázzák: ravaszkodva, önkényesen fölvette a gubernátor nevet; e címen beköltözött a királyi palotába.

Károly király dögvészt hintő cinkosai pedig, valamint a kisebbrendű országlakók és a közrendű nép, megszedülve a király férfitól, így beszéltek:

- Vérünk bőven hullott e földre; látjuk, hogy szerte a házakat tűz emésztette meg: tehát nemcsak a magunk dolga, de a köz java is arra indít, hogy menedékünket ebben a Károlyban keressük - királyaink törzsökéből eredt, ő a mi reményünk. Támogatásokkal levettük vállunkról ezt a súlyt; tetszik ez nekünk, s reméljük, hogy nektek is így tetszik. E nagy tehernek ugyancsak kárát vallottuk, de ha ti is úgy akarjátok, kipótlódik ez. Tudjátok, hogy belső csapások rontották meg javunkat; alkalmasabb ő, hogy ezt rendbe hozza, a külső támadásoktól is megvédje az országot, mint az asszony. -

Folyton így beszéltek. Az ekképpen félrevezetett nép ezért szinte örvendezve hangoztatta:

- Miféle asszonyi iga van rajtunk? Nőkirály - kész veszedelem. A Mindenható küldte nekünk Károlyt a mennyekből: férfi királyt akarunk!

Az arcátlan népség ilyen üvöltözéssel döngette a városházát. A királynék fülét is efféle kellemetlen kiáltással sértegette. A királynék ezen váltig megrettentek, reszkettek, s attól féltek, hogy koronájukat és életüket egyaránt elveszik. Az idősebb királyné tehát szíve mélyéből sóhajtozva ily szavakba tört ki:

- Hah, mily hálátlan irántunk Magyarország; elfeledte néhai Lajos király óriási érdemeit - ily csúnyán fizet érte leányának!

Ilyen és más efféle panaszok közepette szeméből könnyek hullottak és végigfolytak sápadt orcáján. Károly király pedig elgöngyösödve a nép kegyétől, mohón megragadta Magyarország gyepplőjét, s mintha békét akarna teremteni, ravaszul mind a főket tanácskozásra a palotába hívta; a vár kapuját olasz őrséggel szállatta meg. Könnyű ékes szóval hatni a népre; a király pártosainak rábeszélésére, kevés hű ember kivételével, megromlott az egész nép, javasolták, adják Károlynak Magyarország pálcáját - félelmükben még a hívek is hozzájárultak ehhez. Így hát a nagy veszedelemben forgó királynékhoz kegyetlen hírnök állított be, kemény parancsot hozott ily szavakkal:

- Isten kegyelméből és a mi akaratunkból uralkodtatok eddig - de ebből elég volt: most békés szívvel tegyétek le a koronát és az uralmat. Nem akarjuk, hogy ezután asszony parancsoljon nekünk. Nem is volt igazság, hogy megkaptátok az országot: nők vagytok, s rajtatok kívül Magyarország királyául nőt soha nem tisztelt. Ekkora birodalom kormányzására nem is vagytok képesek. Ez férfi dolga. Megpróbáltátok már, hogy az ország nehéz ügyeinek intézésében mit ér mostanában a gyöngye nem esze és keze. Amit mondtam, az összesség akarata. Jó lesz tehát engednetek a közösség akaratának, kivált azért, mert meg nem másíthatjátok.

A királynék e szavak hallatára asszonyi gyöngeségből eszméletüket és erejüket veszítették, s halálfélelmükben majdhogy össze nem roskadtak. Az anya hallgatott. Leánya könnyesen így szólt:

- Atyám koronáját igazság szerint kaptam, nem mondok le róla. De csak rajta, folytassátok, amibe kezdtetek, tegyétek meg, amit akartok: nő nem állhat ellen ilyen seregek; de ha tisztelitek még néhai atyám emlékét és érdemeit, védjétek meg engem és anyámat a haláltól, s engedjétek, hogy elhagyjam Magyarországot, s kiűzött férjemhez mehessenek. -

Anyja nem volt megelégedve leánya válaszával, s így szólt a hírnökhöz:

- Kedves fiam, szomorú hírt hoztál; asszonyi együgyűségünkől nem telik, hogy oly gyorsan válaszoljunk rá, mint kívánod. Menj és mondd meg azoknak, akik küldtek, hogy megbízatásodnak eleget tettél. Károly királyról van szó - ő is ugyanebben a palotában lakik, mint mi: mondanivalónkat személyesen közöljük veled.

Távozván a hírnök, a királynékból szabadon tört ki a jajszó, melyet eddig is alig fojthattak magukba; átölelték egymást, sűrűn hullott könnyük és siránkoztak. Felváltva beszéltek, s a

friss fájdalom új meg új panaszba tört ki, keblüket zokogás fojtogatta. A királynék termében levő kisasszonyok is jajgattak és könnyeztek. Végre sok siralom után, mikor leánya elhallgatott, az idősebb királyné így szólt:

- Ó, özvegyek és árvák mindenható Oltalmazója! Mért feledkezel meg rólunk igazságodban? Mért nem állsz bosszút a mennyből a hálátlan rablón? Vérségéből való, szájalomra méltó nőket, majd hogy nem anyját és hűgát, kiknek méltóságát tisztelnie kellene, elüzi magas trónusukról s arra tör, hogy elvegye igazság szerint kapott pálcájukat. -

Így szólván, szeméből kettőzve omlottak tiszta könnyei. Miután orcáját sok könny áztatta meg, asszonyi dührohama lecsillapodtával ismét így szólította meg leányát, ki egyre sírt:

- Kedves leányom! - mondotta - Ez az aljas rabló minden erejéből a királyságra tör, és sikereiben elbizakodva, nyíltan követeli koronádat. - Ártatlan vérünk ontásával fenyegetődzik. Félő, hogy az új fejedelemnek örvendő tömeg hirtelen haragra lobban, még a királyi hajlékba is beront, és vérünket ontva, elrabolja országunkkal együtt életünket is. Vessünk véget aggasztó helyzetünknek, s húzódjunk félre a fenyegető bajok elől. A magyar nép dühe olykor felülmúlja a tajtékzó vadkan dühét s a tenger hatalmas háborgását. Nem szerezne nekünk irgalmat se méltóság, se nemünk, se fölség, sem az érdemek iránt való tisztelet. Ez a nép ugyanis alázatosság képében gögösen hordja fejét: ezért ebben a veszedelemben vigyáznunk kell fenyegetett életünkre. Kedvező szerencsével, ha élünk, az elveszett királyságot még visszaszerezhetjük: isten igazsága ugyanis nem hagy senkit bosszulatlanul. -

Leánya erre rekedt és remegő hangon így felelt:

- Jaj, drága anyám, ha már királyi anyától születtem, s atyám trónjára is kerültem serdült korra jutván, inkább szeretnék meghalni, semhogy idegenbe kerüljek, semhogy elveszítsem pálcámat. -

Ekkor keserves sóhajtással ismét így szólt leányához az anyakirályné:

- Királyság, kincs, hatalom nem mindenkinek jut kénye-kedve szerint - kedvező szerencse adja ezt. Száműzetés, bilincs, szegénység, gyász és halál számtalan alakja: mind emberi sorsunk következménye. A mindenható sors uralkodik hát felettünk, tűrjük addig is egyforma lélekkel, míg jó szerencsénk visszatér, amiben nem kételkedem. -

Így szólván, köntösével megtörölte könnyes szemét, Károly királyhoz ment és derűs szóval ezt mondta neki:

- A büszke Magyarországot, e féktelen nemzetet asszonyi kéz nem kormányozhatja; vedd hát őseid királyságát, a te dolgod ez, intézkedjél tetszésed szerint. -

A királynénak Károllyal közölt határozata városszerte nyomban elterjedt, s minden utcán hallatszott a hamis hír, hogy Lajos király leánya önként lemondott a koronáról.

VII. fejezet

Károly király koronázásáról

Nagyon tetszett Károlynak a királyné nyilatkozata, többet nem habozott, de hogy mihamarabb megkaparintsa az álnokul szerzett koronát, főemberek csapatával és néptömeg kíséretében Székesfehérvárra sietett.

Ez a város mély síkságon fekszik. Nem tudom, ki építette falait, de ezeken kívül a természet dágványos mocsarakkal, körülötte elterülő álló vizekkel, valamint nádasokkal és ingoványok-

kal is oltalmazza. A várost közepén épült magas kőtemplom ékesíti. Ebben a templomban van néhai Szent István királyunk tiszteletre méltó teteme - Istváné, akivel Magyarország királyainak sora kezdődik, ki a magyar nemzetet a régi bálványképek kipusztítása után a szent hitre térítette. Ebben a templomban részesülnek a magyar királyok első tisztességükben és végtisztességükben. Károly ebbe a templomba nem a régi magyar királyok módjára, aranytól csillogón, békés öltözetben lépett, de szörnyű fegyveres őrséggel vonult be. Ott voltak a királynék is, akiket meghívtak e kegyetlen látványossághoz. Ezek előbb sorra járták az oltárokat, azután Lajos király temetőkápolnájába léptek. Mikor meglátták a jámbor király márványképét, szívük hasadozott, hosszan tapadtak a hideg köre, csókolták a bús szobrot, és könnyeikkel áztatták a vörös követ. Szívük már kimerült a fájdalomtól, haragjukat és siralmukat keblük mélyébe zárták, letörölték könnytől nedves arcukat, s nagy fájdalmukat rejtegetve, képmutató ábrázattal mentek a fönséges templomba. Szent palástban Károly állt ott, a főurak közepette, a papok pedig isten titokzatos ígét énekelték: az esztergomi érsek kezében tartva a királyi koronát, emelt hangon szokás szerint háromszor megkérdezte a népet: akarja-e Károlyt királynak. Egyesek a rábeszélések hatására, mások félelemből kiáltották, hogy akarják - mire az érsek felkente királynak, és a papok ünnepi éneke közepette fejére tette a koronát.

De ó, csodás dolog! Amire az előbb azt mondták, hogy akarják, betelvén kívánságuk, úgy látszott, hogy már senki sem akarja. A tömeg ugyanis hamarosan megszánta a kifosztott királynékat, s a bűnszerző főurak is levertnek látszottak, furdalta őket a lelkiismeret. Nem is volt vidám lárma, diadalom, mint a régi koronázásoknál: a királynék hívei meg éppenséggel tüzeltek, hogy megölik a kelletlen tirannust, vérével szennyezik isten szent templomát, s ezer sebet ütve a királyon, vérében fürödve hűtik le bosszús lelküket. A király ellen baljós jelek is mutatkoztak. Mikor ugyanis szokás szerint az ünnepi szentmise után királyi pompával, főurak csapatától kísérve kiment a templomból, hogy aranytól csillogó lóra szálljon, előtte vitték Szent István király jeles zászlaját - mely a királyság első napja óta megvolt, s melyet jámbor szívvel őriztek jövőendő királyok számára; ez most az ajtószárnyak tetejére akadva, a csellel koronát szerzett király megrovásaképpen, darabokra szakadt. - Mikor azután Buda várában biztonságban büszkélkedett új méltóságában, isten a mennyből sötét jósjellel rémítette meg. Ősz közepén ugyanis kelet felől rettenetes felhő támadt, amilyenre századok óta nem emlékeztek a vének Magyarországon, hömpölyögve közeledett, sűrű záporosót árasztott; heves szélrohamával ledöntött magas tornyokat, nagy házakat; zúgásával, hatalmas bömbölésével mindenkit megrémített; a háztetőket elragadta és a levegőbe sodorta. Elmondani is borzasztó! Három napig dühöngtek a sűrűn záporozó víz és a hatalmas szélrohamok; úgy látszott, hogy a világra visszatér az örök káosz. - Ismét, királlyá létének pompájában, nem sokkal életének váratlan romlása előtt, hollók számtalan sokasága jelent meg, emberi erő el nem űzhette őket, megültek a királyi palotán, csapatostul röpködtek, ellepték a várat és szörnyű károgaással töltötték be az eget és az emberek fülét. Csőrükkel egymásnak estek, hasogatták egymást és fekete tollaikat; vörös vértől piroslott a királyi palota teteje. E jósjelek megindították Károlyt, érezte, hogy balvégtet fenyegeti, súlyos jelképekkel rémíti: de reménykedve elhessegette a jövőendő, és úgy tett, mintha nem törődne vele.

VIII. fejezet

Kis Károly király megöletéséről és haláláról

Váltig nagy keserűség gyötörte eközben Erzsébet királynét, amiért levetették az uralom polcáról: vágyakozás töltötte el vesztett fölségéért, bosszús düh mardosta; álnok cselen vesztett ügyét titkos kelepccével akarta visszanyerni.

Garai nádor is tüzelte; a méltóságukból kifosztott királynékat ugyanis ő szánta legjobban; megindult, mert szerette a királynékat és nem feledte néhai Lajos király jóvoltát sem. Nagy gonosztettet tervezett, őbenne nem volt női gyöngédség: a királynét Károly megöletésére buzdította; azt mondotta, van is embere, aki bátran fegyvert emel a királyra. Volt ugyanis a nádor körül egy vitéz, erőslelkű nemesember, Forgács Balázs nevezetű semmi kétség, tőle származnak a gyimesi előnevű gyimesi várurak. A királyné és a nádor megállapodtak vele Károly halálában; mondják, hogy az említett Gyimes várát ígérték ezért jutalmul Forgács Balásznak. Miután a királyné és a nádorispán titkon megállapodott a király megtámadásában, módját keresték, miképpen végezhetnék el ezt legbiztosabban. A nádor ravaszkodva azt hangoztatta, hamarosan elindul, hogy megrendezze leánya esküvőjét, s a nagyobb tisztesség kedvéért megszaportotta vitézeit; belső híveit is intette, akik búsultak úrnőjük sorsán, hogy fegyverrel álljanak készen és várják a király elleni zendülést.

Mikor azután úgy látták, hogy készen állnak az igaztalanságra, a nádorispán kioktatta a királynét, hogy költött ürüggyel hívja a királyt saját termeibe. Február hideg napjaiban történt ez, az Úr megtestesülésének 1385. éve folyamán, közeledett ama szűz Dorottya ünnepe, akinek Krisztus rózsáskertjéből rózsákat küldött almákkal: Erzsébet királyné közölte akkor a királlyal, hogy vejétől, Zsigmond örgróftól új levelet kapott; kérte, jöjjön le házába, lássa a levél felbontását és tartalmát, hallgassa meg, minő titkok vannak benne.

A szerencsétlen Károly, bűnének fekete ködétől nyomasztva, lejött fenti szobájából, s olasz udvarnokok kíséretében belépett a királyné szállására. Ugyanebben az órában ért oda Garai nádor is, nagy csapat jött vele. Embereinek meghagyta, hogy maradjanak együtt a vár kapujában. Maga a palotába, a királyhoz és a királynéhez ment azzal az ürüggyel, hogy búcsúzni jött, mert másnap leánya lakodalmára indul. Magával vitte az összeesküvőket, köntösük alatt kivont kard. A királyné és a nádor a király mellett ültek és hozzáhajolva mindenféléről tárgyaltak; az olaszok maguktól elhagyták a tanácskozást, szokásuk szerint kettesével kilépdeltek a palotából s eloszlottak a várban.

Mikor a nádor tehát úgy látta, hogy a gonosztetre itt a kedvező pillanat, a mellette álló Forgács Balázsra sandított, aki felvállalta ezt a vakmerő dolgot. A jelre Forgács kirántotta palástja alól menten vértől bíborló kardját s a királyra villantotta; teljes erejéből súlyos csapást mért a fejére, nyomorúságos sebet ejtett rajta, középen átvágta szemöldökét és szemét. Elvégezve gaztettét, kirohant a teremből, véres kardjával utat nyitott az olaszok közt, akik felocsúdva, mindenfelől nagy lármával futottak össze; átvágta magát a nádori csapatokig.

Károly király nem roskadt le súlyos sebében: de felugrott szerencsétlen ültőhelyéből s ingatag léptekkel, támolyogva kiment; a padozaton hosszú vértócsa mutatta nyomát; ilyen állapotban ért szobájába, ahonnan még épségben távozott. Erzsébet királynét megrendítette a szokatlan látvány, ájultan esett össze palotája közepén.

A nádor pedig örvendezett, hogy a megfogant gonosztettet világra segítette, rendületlenül a vár erődítéseire sietett, és magyar csapatokkal szállatta meg a kapukat, bástyákat. Az olaszok pedig látták, hogy király nélkül, fegyver nélkül ellenség közé keveredtek, királyuk vérbe borult: futásban kerestek menedéket; fegyvert ölteni, a király megbosszulására erőhatalommal visszatérni, kisiettek a várból és szétfutottak az egész városban. Mikor azonban észrevették, hogy senki sem kél fel a király megtorlására, a bástyákat ellenséges csapatok foglalták el, őket a várból kirekesztik: amint az éj sötéteje leszállt, a király híveivel együtt elmenekültek és Itália felé indultak. Ugyanazon éjszaka csendjében a királyné és a nádor cinkosai vadul a király hálószobájába rontottak, rátörték az ajtót, a sebesült királyt kihurcolták és foglyul ejtve, magas toronyba zárták.

Hej, be játszik az emberrel a szerencse! Jaj, csúf torony zárja a királyt, hol az imént még saját oltalmazói örködtek. Ha isten elhagyja, nagy súllyal nyomják az embert bűnei. Bárki vagy, miért hiszel mindjárt sorsodnak, ha kedvez? Miért örvendesz neki? Gyakran vannak bizonytalan pillanatok, és a végzet ellenkező irányba botlik. Ugyancsak e sötét éjszakán a királynékat szolgáló népeket, akiket erre a célra tartottak, behozták a városba: kíváncsiak voltak a látványosságra, s türelmetlenül várták a bizonytalan másnapot. Midőn a nap szekere elhozta a rózsás hajnalt, s a nap aransugara elűzte a nedves homályt, összesereglettek, bejárták a város összes utcáját és kiabáltak: Mária a király! - Bosszús kezükkel súlyos torlást tettek Károly hívein. Betörték az olaszok házaiba, mohón prédálták felhalmozott kincseiket; nagy dühvel ontották mindenütt a pártosok véréit. Ha Horváti János vitéz horvát csapatával véres harcban nem keríti hatalmába a Szombati-kaput, ott vette volna súlyos bűne méltó jutalmát.

Károly királyt azután elvitték, Visegrád magas várában őrizték; ott sebébe, mint némelyek mondják, mérget adtak, ez megbénította torkát, elfojtotta lélegzetét, így végezte gyászos életét. Mit használt hát a kincs, a királyság, miért vetted el a fenséges királynék pálcáját? Annyi városod volt, s a mindenható szerencse még a temetést is megtagadta tőled, mely minden halandónak egyaránt kijár. Az említett Visegrád vára alatt épült Szent András klostromában nem kevés évekig hevert romladozó tetemed temetetlenül; emberi nyomorúság szörnyű képe, jövőd királyok nagy bizonyosága és példája lettél!

Előbb ugyanis ez a király megátalkodott a római egyház ellen, s megtagadta a szicíliai királyságért járó évi hűbéradót; ezért a pápa nem sokkal romlásának napja előtt, kiközösítés alá vette. Ez volt az oka annak, hogy nem fogadta be szentelt föld a király tetemét.

Kezdődik az előbeszéd

Zsigmond király és császár krónikájához ugyanannak egyéb cselekedeteiről

Hogy megújítsam az emberek elmellőzött cselekedeteit és így feledésbe ne merüljenek, jónak láttam engedelmeskedni kívánságodnak, és emellett okok is szólnak, sőt rendületlen, régi barátságunk is kényszerít, hogy óhajtásodat bővebben teljesítsem, mint kérted. Kivált hogy ösztökélésekre vakmerőn kezdett munkám bevégezetlen ne maradjon, s hogy írásműben - bárminőben is! - feljegyzetlenül ne hibázzék az emberek elméjéből hajdani fejedelmünk, Zsigmond király és római császár kora - kit fentebb brandenburgi örgrófnak neveztem - eddig úgy-ahogy elvégzett munkámhoz, balga módjára vakmerően erőmet meghaladókat toldok: mi történt bévül Magyarországon az említett Károly király szomorú halálától mostani jeles fejedelmünk uralkodása folyamáig; kivált azt, ami méltó a halhatatlanság dicsőségére. Zsigmondnak dolgairól nagyságos Ország Mihály nádorispán úr szolgáltatott nekem adatokat, akit nagy érdemeiért a császár kismemesi kunyhóból magasztalt fel bárói palotába, továbbá egy registrum, melyet ugyanezen császár idejében írtak az ő korának emlékezetére. Stílusomat már mentegtettem, írásművem kisigényű - de neked ajánlom, ki engem, zsenge latinságú kis embert e munka megkezdésére írásaidal sürgetni nem szégyenlettél. Isten veled.

I. fejezet

Horváti János bán bosszúállásáról a királynék és a nádorispán ellen

Nyomorultan elveszett tehát Károly király, s ismét a királynék kezébe került az ország kormánya: Károly király híveit nagy félelem fogta el, megbújtak biztonságos helyeken, de égtek is a vágtyól, hogy megbosszulják a király vesztét. A királynék pedig és a nádorispán, miután a királyt megölték, arra törekedtek, hogy minden ellenkezést eligazítsanak, legyőzzenek. Elkövetkezvén az esztendő ama része, midőn a forró nap Oroszlán jegyébe lép, és lankadnak az aratók a heves napsütésben, a szerencsétlen királynék a nádorral együtt esztelenül elindultak Budáról s csupán udvarnépek kíséretében az ország déli részeit járták.

Szent Jakab apostol ünnepén mi rosszat sem sejtve, Diakovár felé haladtak a mezőségen át; ekkor Horváti János bán bosszút lihegve, nagy ellenséges csapattal, dühösen az udvarnépek csoportjára rontott; az ellenfelek közt kemény tusa támadt. Mikor a királyi és a nádori kíséret látta, hogy elvész a túlnyomó ellenséggel szemben, akik még el nem estek, megfordultak és nagyhamar elfutottak. Forgács Balázs bátor ember lévén, az élen harcolt, egy lándzsadöfés a harcolók közepette letaszította lováról, foglyul esett; a királynék szeme láttára ütötték el a fejét. Mikor Garai nádor látta a nagy veszedelemben, hogy csak a halálban van a menedéke, leszállott lováról, a királynék kocsijának vetette hátát, s kardját forgatva, minden erejéből védte magát és a királynékat az ellenségtől. De mit segíthetett egyedül? Mindenfelől ellenséges kar nyúlt feléje, és halálos nyíllövések sebeztek meg; ő azonban letördelte a testébe fúródó nyilak vesszejét, hogy útjába ne legyenek, s eközben ellenállt a nagy csapatnak; végre egy harcra a királynék kocsija alól - amerre Garai nem ügyelt - lábánál fogva megragadta és a földre rántotta; a halálfélelmükben ájuldozó királynék és szolgálók sikoltozása közepette ott nyomban fejét vették.

Végezván vele s a királynék udvarnépeit is részben megölve, részben megfutamítva, a vad horvátok, kik nem ismernek tiszteletet, megrohanták és felfordították a királynék kocsiját, a

királynékat és szolgálóikat - nem törődve nemükkel és a királynői méltóság iránt való tisztelettel - kirángatták a hintóból, és sok gyalázkodás között foglyul a bán színe elé vitték. Ez sok szitokkal hányta fel nekik Károly király megöletését; az anyakirályné nyomban térdre borult és könyörögve nyújtotta ki kezét:

- Irgalmazz, bán, irgalmazz! - mondotta. - Gondolj Lajos királyunk hajdani jóvoltára és ne törj ártatlan leánya ellen. Magam követtem el a bűnt; társam, a dolog másik szerzője, ki engem is rávett erre, már megbűnhődött. Saját becsületedért könyörülj a gyenge nemem; hiszen nem ok nélkül vétkeztem. -

Királyné asszony folytatta volna szavait, de Horváti elment előle. A következő éjszakán azután, bealkonyulván a napvilág, midőn mindenfelől leborult a sötétség, Erzsébet királynét elvitték, megfojtották és a Bozsva mély vizébe vetették. A nemes és igen szép királyi palotás-kisasszonyokat azon az éjszakán meggyalázták - így mondják, és én el is hiszem. Mikor a hajnali pirkadás jelentette a nap felkeltét, késedelem nélkül felkerekedtek, lovaik zabláját Horvátország felé fordították, sietve átmentek oda, és fogva magukkal vitték az ifjabb királynőt.

Jaj! Hányféleképpen forgatja a szerencse az emberi állapotot. Ki hitte volna, hogy a királynő minap még mosolygó sorsa ily hamar megváltozik? Hogy bosszúállásukat ily hamar követi a megérdemelt, de váratlan megtorlás? Károly megöletéséért így bűnhődtek ugyanis a királynék és a nádor. Mert Ő, aki mindent teremtett: mindent lát és igazságos ítéletében el nem mellőz semmit.

II. fejezet

Zsigmond örgróf Budára való visszatéréséről és a királynő kiszabadításáról

Abban az időben, midőn Károly király vérét és lelkét veszítette, Erzsébet királyné örömhírként íratta meg a történetek sorát Zsigmond örgrófnak és futárok útján hívta, jöjjön sietve. Ezért Zsigmond, mielőtt még a királynék szörnyű esetét meghallotta volna, nagyszámú cseh fegyveressel, s a hozzácsatlakozó felső-magyarországi urak kíséretében késedelem nélkül lejött Budára; készségesen bebocsátották a várba.

Ebben az időben az ifjú királynőt a horvátországi Krupa várában őrizték. Mikor Horváti János bán meghallotta, hogy az örgróf Budán van, s a főurak csatlakoznak hozzá, elméjében és lelkében meglankadva a királynőhöz ment, és így szólt hozzá:

- Méltán tettem ugyan, amit tettem, de mindenkit bánok, csak téged nem és anyádat: az volt a szándékom, hogy veled is úgy végzek, mint anyáddal. Mert bizonyosan tudom, ha életben hagylak, életembe kerül. Mégis úgy döntöttem, elbocsátalak, ne szennyezze kezemet jótevőm gyermekének vére - de csak úgy, ha megesküszik nekem szentül, hogy sosem bánom meg, amiért elengedtelek. Ha nem, bevégzem, amit kezdtem, akkor minden mindegy, beteljesítem a bosszúállást. - Így szólván, kiment a szobából. A tirannus gögös hangja a királynő keblébe vágott. Megeredtek könnyei és mindenütt végigfolytak sápadt arcán. Sok siralom után megtörölte szemét, s magához hívatta őt. Midőn Horváti megjelent, a királynő félelmében nemcsak az esküt ígérte meg neki, de még azt is, ha megtartja életét, mindenkor apja gyanánt fogja tisztelni. Szent ereklyéket hoztak tehát elő, s a királynő megesküdött mindenre, amit a bán kívánt. Erre befogták a hintót, s a királynőt - mintha folyóból menekült volna - ahová kívánkozott, Buda városába vitték.

III. fejezet

Zsigmond király koronázásáról

Lajos király halálától fogva mindössze három vagy nem sokkal több év alatt zajlott le ennyi kegyetlen harc, sok vér hullása, rengeteg fosztogatás. Végre az ország nemesei a gyötrő beháborúk helyett inkább a kedves béke nyájas örömét választották, s az Úr 1386. évében, abban az évszakban, midőn a madárkák édes csicsergésének közepette a szép tavasz vége felé jár, s a közelgő forró nyár szállását pirosló rózsák ékesítik, mikor Apolló kétkerekű kocsiján magasabbra hág az égen, pünkösöd nagy napjára összegyülekeztek Székesfehérvárott. Itt Mária királynő az összesereglett nemesség sokasága közepette felállt, letörölte arcáról patakzó könnyeit, és nagy sóhajtozással így beszélt a nemzethez:

- Uraim, atyámfiai, emlékeztek atyám érdemeire. Ti jó lélekkel voltatok hozzám, és nem ti rendítettétek meg uralmam, melyet töletek kaptam. Hálás vagyok azért istennek és tinéktek mérhetetlenül. Tudjátok, hogy az elmúlt napokban újra mennyi beháborúság közt hányódott uralmam, magam is mennyi veszedelem és viszontagság közt forogtam: nem szükséges, hogy mindezt előtökbe idézzem, sem hogy meghallgassátok. Láttatok vagy hallottatok úgyis mindent. Gondolom, nem feledtétek el, hogy boldog emlékezetű atyám a ti hozzájárulásotokkal minő házassági szerződést kötött felőlem e fejedelemmel. (Kezével az ott álló Zsigmondra mutatott.) Hiszem, hogy ami akkor tetszett nektek, most is tetszeni fog. Íme hát, jegyesemből királlyá teszem őt; neki adom a királyságot és koronát: úgysem szeretitek a hatalmas birodalom felett a nőuralmat; a történetekből magam is látom, ez nem is elegendő ily zabolátlan nép fékentartására. -

Ekkor maga mellé és a nemzet elé állította az örgróft és mondotta:

- Ez az én uram és férjem, ez a ti királyotok. Szánjátok meg az országot, és tovább ne öldököljétek egymást. Békesség a világ legfőbb java: óvakodik a szomszédság, ha a nemzet egyetért.

Tetszett a királynő beszéde minden jelenlevőnek. Azon a pünkösöd napján tehát Zsigmond örgróft élete huszadik évében a többi magyar király módjára nagy pompával, ünnepélyesen felkenték királlyá és megkoronázták.

IV. fejezet

Horváti János bán megbüntetéséről

Szerencsésen elnyervén Zsigmond király Magyarország kormányát, Mária királyné az elszenvedett bajokért bosszúra hevülve, gyakran sürgette Zsigmond királyt, hogy torolja meg sérelmeit; rábeszélte, noszogatta, egyre sírt és ezerféleképpen szemére vetette viszontagságait. Azokban a napokban Horváti János bán a maga biztonsága érdekében a királyi Pozsega várába húzódott. Zsigmond király pedig feleségének folytonos siralmaitól felindulva, csapatokat gyűjtött és azt színélve, hogy a Dunán át Bulgáriába küldi, ostrom alá vette a nevezett várat. Megszállás alá vétetvén tehát az említett erősség, keményen vívták hadi gépekkel; az ostromlottak kétségen kívül tudták, nincsen remény megtartására: egy éjszaka - midőn sötétbe borul a föld és alkalmat ad alattomban végzett dolgokra - Horváti János bán kiszökött a várnak azon részén, amerre Laczkfy István vajda és Simontornyai István örködtek, kik hamisságból csatlakoztak a királyi hadjárathoz, és futva megmenekült. Azon az éjszakán átkelt a Száva folyón, nem tudni, sajkán-e vagy úszva, s elmenekült Dobor várába, mely Boszniának Ozora

nevű részében fekszik. Ott találta Pál zágrábi püspököt és számos bűntársát. Abban az időben a bosnyákok, dalmátok és horvátok - János bán és a vele levő országnagyok rábeszélésének engedve - eltántorodtak a magyar koronának tartozó köteles hűségüktől, s az ország szegélyét tűzzel-vassal váltig pusztították. Ezért Zsigmond király csapataihoz más csapatokat toldott, s hogy ezt az országot hatalma alá hajtja, a várat - melyben a hűtlenek húzódtak meg - megvívja: mindenfelől összeszedett számos haddal átkelt az említett Száva folyón, és nagy hatalommal benyomult a bosnyák királyságba. János bán pedig megrémülve a nagy királyi hadtól, akárcsak előbb, inkább a futásban bízott, mint a vár bástyaiban; mielőtt az ostromgyűrű bezárult volna, sok egy húron pendülő cinkosával együtt kiment a várból, és szökevényképpen bolyongott dombokon és meredek hegyeken át. Ez a futás azonban nem sikerült: a királytól vetett kelepcebe esett és elfogták. Zsigmond király pedig megvívta Dobor várát, a bosnyák királyt, valamint Dalmáciát és Horvátországot hűségére térítvén, hazatért: János bánt Pécs városában - amint a haragos királyné kívánta - borzalmas módon kivégeztette. Először lófarkra kötözve vonszolták végig az utcákon, azután tüzes harapófogókkal csipdesték, végül felnégyelték és részeit a jövődők rettentő okulására a város kapuira szegezték; oly kegyetlenül bántak vele, ahogyan ő bánt másokkal. Még sok mást is megöltek; a zágrábi püspököt ugyan nem ölték meg, de soha életében nem térhetett vissza püspöki székébe.

V. fejezet

Zsigmond király moldvai hadjáratáról

Ím ez idő előtt, midőn Magyarország női kormány alatt súlyos viszályok között hánykódott, a moldvaiak és a havaselveiek nem törődtek a királyi kormánnyal, de azután észretértek és meghódoltak Zsigmond királynak.

Ő ugyanis koronázása után a negyedik évben újból fegyvert fogott és megtámadta, hogy hódolatra kényszerítse őket. Abban az időben István vajda uralkodott Moldovában. Értesülvén a király támadásáról, összeszedte népe minden erejét, s amerről a királynak jönnie kellett, a hegyeket és meredek utakat torlaszokkal zárta el és íjászokkal őriztette. A király nem tudott a kelepceről, s midőn leszállt a hegyekből, mindjárt teméntelen íjászra akadt. Dárdák is hullottak az emberekre, lovakra, s a nyilak sűrű zápora az egész királyi sereget elborította. A király vitézei azonban bátor kézzel próbálták menteni életüket, leszálltak lovaikról és nagy vitézül a valahokra rontottak, sokat megöltek közülök és megfutamtították őket; a menekülőket a meredek hegyi szakadékokon át üldözték, ölték. A király tehát karddal vágott magának utat és egészen az említett István vajda székhelyéig nyomult. Mikor aztán a vajda látta, hogy egyebet sem tehet, kegyelmet kell kérnie, elment a királyhoz, s hogy elkerülje méltó, súlyos büntetését, a hatalmasabb valah urakkal együtt a földre borult és ily szavakkal könyörgött a királynak:

- Dicsőséges fejedelem! Bocsánatot kérünk tőled, királyi kegyelmed meg ne tagadjon minket; hűséggel tartoztunk volna, de vakmerők voltunk, mégis hisszük, hogy kegyesen könyörölni fogsz: irgalmazz hát nekünk, akik eléd borulunk, s királyi méltóságod dicsőségére válik, ha engedetlenségünk büntetése helyett, kegyelmet adsz. Mert por vagyunk talpad alatt. Te vagy a mi királyunk, urunk. Gonoszságaink nem érdemelnek irgalmat, de királyi kegyességed megadhatja azt.

Így szólván, mindnyájan meghajtották magukat és könyörögtek, hogy elnyerjék a király jóindulatát. Zsigmond király erre így felelt:

- Ámbár királyi felségünk megsértése méltán büntetést kíván, hogy azonban hírünk dicsőségét kegyetlenség bűne ne mocskolja, irgalmazunk nektek és feledünk; újfent kegyelmünkbe fogadunk, mintha nem vétkeztetek volna.

István vajda és övéi erre a király lábához kúsztak és megcsókolták ruhája szegélyét: azután igaz hűséget és évi adót ígértek; mindezt erős hittel pecsételték meg. Ezért Zsigmond király visszafordult, vitézeit és fegyvereit egy évig pihentette.

VI. fejezet

Zsigmond király havaselvei hadjáratáról és Mária királyné haláláról

Zsigmond király ezután, uralkodásának hatodik esztendejében a havaselvei népek ellen fordította fegyverét. Ez a nemzetség nem bízott a maga erejében, védelmére erős török sereget hívott segítségül. Mikor tehát a királyi csapatok átkeltek a hegyeken és leszálltak ama föld síkságára, a két ellenséges sereg, elrendezvén hadsorait, zászlait egymás ellen fordítva birokra kelt. A törökök és a valahok megrémültek a sok zászlótól, a királyi sereg fényes fegyvereitől és csúfos futásnak eredtek. A királyi sereg pedig üldözte őket, amennyire csak tudta. Jobbra-balra hullottak a törökök és a valahok; és még sokkal többen hullottak volna el, ha a király vitézeinek lovát nem nyomja a rajtuk ülők súlyos fegyverzete és lépést tarthattak volna a futókkal: így ezek a következő éjszaka átkeltek a Dunán és biztonságba jutottak.

Miután Zsigmond király megszalasztotta az ellenséges sereget, Kis-Nikápoly várát vette kemény megszállás alá. Törökök és valahok védték, a falak közül gyakran kirohantak, és nagy zavart keltettek a királyi seregben. A király pedig hadi gépeket hozatott, a vár nagy részét rommá lőtte és elfoglalta; a védők egy része elesett, más rész fogságba került, a várat magyar őrség szállta meg. Ama vidék lakosságát végül így engedelmességre kényszerítve, diadallal és szerencsésen megtért Magyarországra.

Alig hogy visszaérkezett, Mária királyné súlyos betegség után eltávozott a királyságból és az életből. Halála Zsigmond királynak nem kis gondot okozott. László lengyel király ugyanis az elhunyt királyné húgának, Hedvignek férje volt. Azt gondolta, megszerezheti feleségének elhalt nénje királyságát; Zsigmond király ellen nagyszámú sereget indított. A főtisztelendő atya, Kanizsai János esztergomi érsek úr nagy hadsereggel megerősítette az ország határát: másképpen a nagyravágyó fejedelem ugyancsak megzavarhatta volna Zsigmond uralmát, mivel a király ez időben távol volt.

VII. fejezet

A harminckét nemes fejevételéről

A dolgok menete nemcsak a hatalmas királyokat, de még az állapotuk folytán hallgatásra kényszerült, szerényebb sorsú embereket is kizökkenti megszokott rendjükből, megváltoztatja lelkületüket, és árkon-bokron át hajszolja őket. Míg ugyanis az emberek sorsa kedvező úton halad, jó dolguk felemeli lelküket és arra készíti, hogy vakmerő dolgokba elegendjenek.

Míg Zsigmond királyt kedvező szerencse kísérte, dolyfös lelke arra törekedett, hogy azokat a jeles nemességű országlakókat, akik azelőtt, a királyné szerencsétlen kormányzása idején,

ellene és a királyné ellen súlyosan vétkeztek, vagy a maga hűségére bírja, vagy halállal veszejtse el. Azok ellenben megátalkodva esztelen nyakasságukban, inkább halni akartak, semhogy nemszerette fejedelem alatt éljenek.

Ilyenek voltak azok a nemesek, akiket a mi korunk „harminckét vitéz” néven ismer. Közéjük tartozott a Hédervári urak közül való, nagy nemzetségből eredt Kont István vitéz; dicső és hírneves volt minden magyarok között, virtusa és vitézsége ma is emlékezetes; nemcsak szóbeszéd tárgya, de lantpengetés mellett is éneklük.

Ezek a vitézek kóboroltak, bujdosnak, és nem kis píróságára voltak Zsigmond királynak; megtudta, hogy lázadást terveznek, meghagyta hívének, Vajdafi Györgynek, csellel vagy erővel fogja el őket és hozza elébe: Vajdafi inkább csalfa volt, mint vitéz.

Midőn tehát a nemesek ellenségtől mit sem tartva, a Száva folyó mentén táboroztak, s kellemes hajnali álmukat aludták - Korpádi János kivételével, kiről azt mondják, hogy a hajnal mindig talpon találta - álmukban tört rájuk Vajdafi György. Mire felserkentek, fegyver között voltak.

Vajdafi hitegetéssel állt elő, nevezetesen azt ígérte, hogy visszaszerzi nekik a király kegyelmét: de mindenképpen megrémítette őket, mert több volt a fegyvere, vitéze.

Midőn azok megértették, hogy a küzdelem az ellenséggel egyenlőtlen lenne, hajlottak ígére-
tére. Haram várába érve azonban kemény bilincsbe verték őket és kocsikon Buda városa felé indították. Míg kísérték őket, összebeszéltek a nemesek, hogyha a király színe elé kerülnek, egyetlen szóval sem köszöntik; úgy is történt.

Zsigmond király alattvalóitól környezve, középen ült, mikor a nemesek megjelentek színe előtt. Egyikük sem nyitotta üdvözlő szóra száját: fejet, térdet nem hajtottak, másképpen sem hódoltak neki. Ez a sértés nagy haragra gyújtotta Zsigmond királyt. Hirtelen dühében, Buda városában, Szent György vértanú terén lefejeztette valamennyit.

Mondják, hogy midőn magát Kont Istvánt vitték fővágásra, emelt fejjel, a csapással szembe-
fordulva várta a halált, és azt mondta: már számtalanszor látta fenyegető vesztét, és szeme sem rebbent - most sem remeg, amikor valóban megölik.

Mondják, hogy ezek a nemesek harmincegyen voltak. Midőn azonban végeztek velük, Kont Istvánnak Csóka nevű fegyvernöke nem tartóztatta könnyeit és sűrű jajszóba tört ki; láttára a király így szólt:

- Szüntesd, fiam, könnyeidet és hagyd abba a sírást; magam leszek gazdád, és többet adhatok neked, mint ama lenyakazott.

Mondják, az ifjú így felelt erre:

- Cseh disznó vagy, sosem szolgállok.

Erre parancsot adott a király, és ő is osztozott gazdája sorsában. Így tellett ki a fent mondott szám. Miután ezek a vitézek vérüket és lelküket kiadták, Buda külvárosában Úti Eledelünk kápolnája temetőjének szentelt földje borította őket örökös lakásként.

Ezeknek a vitézeknek halála pattantotta ki a szikrát a lappangó parázs alól, s a láng utóbb igen magasra csapott Zsigmond és a magyarok között; nem is volt nyugodalmas uralkodása halála napjáig.

VIII. fejezet

Zsigmond király szerencsétlen csatájáról Nagy-Nikápoly vára ellen

Lajos király hajdan való szerencsés uralkodása idején a görögök közt súlyos visszavonás támadt, belső egyenetlenségekben vergődtek. Két ura volt ugyanis a görögöknek, és ha nem is származtak egyazon szülőktől, mégis mind a kettő császári származású volt és magának vitatta az uralmat. A többi görögök tetszésük szerint szerették, követték az egyiket vagy a másikat: s a bizonytalan császári címért belháborúban mérkőztek. Midőn egyikük látta, hogy alulmarad, elragadta a bosszú vágya, és I. Amurat török császárt - e méltóságban a harmadik volt - segítségül hívta; jutalmakat és egyebeket ígért neki, ha Ázsiából Görögországba siet. Könnyű volt erre rávenni a török császárt, kit már amúgy is ilyen vágyak hevítettek és minden erejéből erre törekedett. Megállapodás szerint a görög áthozta hajóival őt és csapatait a Hellespontuson Thráciába, hogy a háború végeztével a hajókon ismét majd visszaszállítsa. E megállapodás folytán kerültek a törökök Ázsiából Európába. A görögöknek ez a visszás munkája olthatatlan máglyát lobbantott lángra Európa földjén, mely azóta is lobog; sanyarúságunk hajtása ugyancsak bőven kisarjadt földjeinken is.

Amurat ugyanis nem gondolt arra, hogy megtartsa ígéretét, hanem elméjében azt forgatta, mi hasznot húzhatna ebből. Napról napra ürügyet talált arra, hogy halogassa a háborút: várta, hogy a görögök kölcsönösen öldököljék, gyöngítsék egymást, mígnem ő veszedelem nélkül támadhat, könnyen fölébük kerekedhet és elnyomhatja őket. Reményében nem csalatkozott. Mikor a folytonos háborúktól a görögök elgyöngültek, segélyforrásaik kimerültek s érezte, hogy nem sokat várhat tőlük: mihelyt alkalom adódott, ellenük fordította fegyverét; igen ügyesen elfoglalta a Hellespontus partján álló Gallipoli városát; a többi görög várost is ostromolni kezdte, földjeiket pusztította, egyre tovább nyomult, meg nem állt, míg nagy részt nem hajtott a maga uralma alá.

Ezen eset óta a törökök napról napra gyarapodtak, és mikor Lajos király halála után Magyarország kormánya Zsigmond királynak jutott, Bajazet török császár, ki épp oly élesesű és alkalmatos uralkodó volt, mint atyja, Amurat, de nagy tettekre még merészebb: rövid idő alatt uralma alá hajtotta részben erővel, részben behódoltatással egész Thráciát, Thesszáliát, Macedóniát, Phóciát, Beotiát és Attikát. Haddal támadott a misiaiakra, akiket bulgároknak nevezünk, s akik Zsigmond király hűbéresei voltak.

A király elküldte Bajazethez követeit és megüzente neki, hagyja abba a jog szerint az ő uralma alá tartozó ország támadását: a török császár ürügyekkel halogatta a választ, eközben már elfoglalta egész Bulgáriát; azután egy ház összes falát telefüggesztette mindenféle fegyverekkel, lándzsákkal, pajzsokkal és íjakkal, amilyeneket a törökök az ellenség ellenében használnak - bevezette ide a király követeit, és állítólag így szólt hozzájuk:

- Térjete vissza királyotokhoz és mondjátok meg neki, hogy, amint látjátok, nekem is van elég jogom ehhez a földhöz. - Egyben kezével a falakon függő fegyverekre mutatott.

Zsigmond király lelkét ez ugyancsak félelemmel töltötte el, bosszútól tartott. Ezért uralkodásának tizedik évében, az Úr megtestesülésének 1396. esztendejében felindította birodalmának minden fegyveres erejét és nagy sereget gyűjtött. A nagy királyi hadi vállalkozásban a burgundi herceg meg a francia, vagyis gall nemzet is részt vett, sok fegyvert és harcos vitézi csapatokat hoztak. Ennek a fegyveres nemességnek címerei Budán, a Domonkos-rendi barátok Szent Miklós hitvallóról elnevezett kolostorában, falra akasztott festett képeken az én időmig megvannak emlékeztül.

Zsigmond király megindította hatalmas seregét, átkelt a Dunán; nem félt a török császártól, sőt állítólag ezt mondotta:

- Félhetünk-e embertől, mikor annyi a lándzsánk, hogy még az eget is feltarthatnánk, ha ráánk szakad?

Rácországon kegyetlen dühvel, nagy fosztogatással és szörnyűségek zaja közepette haladt át; eljutott Bulgária széléig. Ott Orehovo és Viddin várát s ama részek számos más, harcos török keze védte erősségét a maga és övéinek sok vérontása árán hadi erővel megvette; az esztendő vége felé, amikor a szőlőtőkék édes gyümölcsüket megadják művelőiknek, Szent Mihály főangyal ünnepe táján, Nagy Nikápoly vára alatt ütötte fel táborát. A törökök gyakran kirohantak a várból, és ingerelték a király seregét; sokakat megsebesítettek, maguk még gyakrabban tértek vissza sebbel. A török császár pedig - akit véneink, mint már mondtuk, Bajazetnek neveztek, Secundini Miklós pedig a törökök családjáról és eredetéről Aeneas senai püspökhöz írva, Chalapnak nevezi őt - midőn meghallotta, hogy a király nagy hadi sereggel az ő birodalmába tört, minden hadnépének erejét fegyverbe szólította és vitéz seregével közeledett, hogy a király hadjáratának gátat vessen.

A gallokat, vagyis a franciákat felizgatta az ellenség közeledésének híre, a királyhoz mentek és arra kérték, engedje meg, hogy ők kezdjék meg a csatát, amikor a vérengzés a legkegyetlenebb. Mikor tehát mindenfelől feltűntek a török császár zajgó csapatai, s a nagy erővel vonuló pogányok szembejöttek a király táborával: a franciákat esztelen vágy szállotta meg, hogy megkezdjék a csatát. Mielőtt az összes királyi csapat hadi rendbe állt, s az összes zászló kivonulva csatába bocsátkozott volna: ők kisiettek a táborból és szokásuk szerint rögtön leszálltak a lóról, hogy gyalog harcolva rontsanak az ellenséges csapatokra. A két ellenfél közt kemény tusa támadt. Mikor a magyarok meglátták, hogy a franciák felkantározott lovai a királyi tábor felé vágtatnak, nem ismerték a harcnak ezt a módját: azt hitték, hogy az ellenség valamennyi franciát megölte; nagy riadalom támadt, otthagyták a tábort és a hadi felszereléseket, mindenfelől összekeveredtek a mezőn, s az ellenséggel szemben keményen védekezve, futva hátráltak. Hatalmas öldöklés lőn. Sok magyar esett el, és sokan estek fogságba. A király is csak egy hajó segítségével menekült; nem kellett hozzá az ég - ahogyan állítólag kérkedett - az ellenség fegyvere is elegendő volt, hogy összemorzsolja.

IX. fejezet

A Zsigmond király elleni összeesküvésről és fogságáról

Jaj! Mostoha szerencse vezérli az ember sorsát, s míg a kívánt ösvényekre tart, mennyi ellenségeskedés, mennyi gyűlölet támad! Hiszen Magyarország legnagyobb nemzetségei, a jóbarátok is közben ellenséggé váltak. Zsigmond királyt eddig szerette nemzete, ámde hadnépének nagy veresége után meggyűlölte. Félt, hogy mivel rosszul vezérelte őket, gondatlanságáért még meg is büntetik, mint népe hajdan a perzsák királyát, Xerxest, ama szerencsétlen végű görög háború után. Szinte bujdosva hajózott evezős gályával a Duna habjain és a tenger vizén át Konstantinápoly városába, onnan Rhodosba, majd azután Dalmácia és Horvátország partjaira. Hatalmas főurak kísérték: János esztergomi érsek úr és öccse, Kanizsai István; közbenjárókat küldtek az ország főuraihoz, hogy a király érdekében tevékenykedjenek. Eközben a fentebb említett Laczkfy István vajda és Simontornyai István, kiket régi bűn terhelt, számos társukkal egyetértve, azt akarták, hogy Zsigmond király ne uralkodjék tovább. Ezért követeket küldtek a fenséges ifjú Lászlóhoz - a sok esztendővel azelőtt megölt Károly király fiához -, aki akkor apja után Apuliában uralkodott; azt ígérték neki, hogy könnyen kezére adják Magyarország kormányát. László azonban nem felejtette el, minő balsors érte apját, amikor a magyar koronát kereste; ezért noha azt ígérték neki, hogy Zsigmond királyt eltávolítják, és békességgel adják át neki a kormányt: lassabban indult Magyarország meg-

szerezésére, mint atyja. Mikor tehát észrevették, hogy bár nehezen, de mozdítható, nem állottak el szándékuktól. Abból a célból, hogy könnyebben valósíthassák meg akaratukat, a két István követek útján esküt és levelet szerzett László királytól, hogy ha elnyerte a koronát, jóváhagyja azt, amit az ő nevében műveltek az országban. Ez a hűtlenség a nemesség nagy részét tévútra vezette. Sokakon megmaradt e büntett bélyege: nemzetségük mai napiglan és mindörökre paraszti sorra került. - Titkon intézték a dolgot, de a király mégis megtudta.

Ezalatt teltek, múltak a napok, és Zsigmond király másfél évig a tenger melléken tartózkodott, s némely nagyurak segítségével, különösen az esztergomi érsek, a Kanizsai urak és Maróthi János bán támogatásával királyi székébe visszahelyeztetett. Tudott a két István ellene való mesterkedéseiről, mégse gyűjtött ellenük sereget, hogy megfenyítse őket. A király visszatérése után ismét három és fél esztendő múlt el; eközben ellenfeleinek, az összeesküvőknek száma egyre nőtt: szinte Magyarország egész népét megrontották: mindenki rossz szemmel nézte a királyt. Növelte a magyarok ellene való gyűlöletét, hogy megölette a harminckét nemest, hogy a nikápolyi hadjárat szerencsétlenül végződött, továbbá az is, hogy a király özvegységre jutva, feslett életet élt, erőszakkal szüzeket rontott meg - a magyarok meggyűlölték ezért. Az említett két István sok rábeszélése is bujtogatta a népet. Mindazok, akik így gondolkodtak, együttesen elhatározták tehát, hogy a királyt alkalmas időben elfogják.

Az Úr megtestesülésének 1401. évében, éspedig tavasz legszebb szakában, mikor a Bika jegyében múlnak a meleg napok, és a fák zöld lombokkal és levelekkel ruházzák fel a kemény télben lekopaszodott ágaikat: azon a napon, melyen az Anyaszentegyház Szent Vital küzdelmének dicső győzelmét ünnepli, az ország főurai megbeszélés ürügye alatt álnokul a királyi palotába mentek, és maguk közé kívánták a királyt. Midőn a király megjelent, előbb szemére vetették mindazt, amit gaztettük ürügyül kieszeltek, aztán nagy zajjal kezüket vetették rá: és ha szót nem emeltek volna mellette azok, akik szerették, ott nyomban Julius Caesar módjára számos sebtől vérezve lehelte volna ki lelkét.

Ama napokban a Garai házban volt két szép jellemű ifjú, apjuk néhai Garai Miklós nádor volt, kit annak idején a királyné oldalán öltek meg: egyikük apja nevét viselte, a másik János nevezetű. Azt gondolták, hogy ezek az ifjak apjuk halála miatt neheztelnek a királyra - noha kivált őmiatta rótt ki büntetéseket -, ezért alkalmasnak gondolták őket fogva tartására, s a királyt ezeknek az ifjaknak adták át, hogy őrizzék Siklós nevű várukban.

X. fejezet

Zsigmond király szabadulásáról

Míg Zsigmond király a fogság keserveit viselte, azok akik keserű szívvel voltak iránta, nyíltan állottak elő addig csak titkon szőtt ármányaikkal. Gondolták, már senki sem áll terveik útjában. Nagy sereggel nyíltan összejöttek, gőgösködtek, felemelték ama László király zászlaját és hordozták országszerte. És ha ama zászlóval valamely városba értek, az egyházi rendet arra kényszerítették, hogy körmenetben tisztelegve vonuljon eléje. Eközben tudatták László királlyal, hogy minden kedve szerint elintéződött, siessen. Mikor aztán László király meghallotta, hogy Zsigmond fogoly, az ő pártja megerősödött, minden készen várja: meghallgatta a hívogatók szavát, gyorsan felkészült és Magyarországra vette útját.

Zsigmond király pedig az említett várban keserves fogságában szomorú napokat töltött, királyi szeméből sűrűn hullatta a könnyeket, áztatta sápadt orcáit. A király folytonos kesergését, szüntelen könnyhullatását gyakran látta azoknak az ifjaknak anyja is, kikre a király

örizetét bízták. Feltámadt benne a részvét; lágy szívű volt - hiszen ilyen az asszonyi természet - szívére vette a dolgot. Fiaihoz ment és így szólt hozzájuk:

- Kedves fiaim, vajon jobban megbántott-e titeket ez az ember, mint az ország többi lakosait, hogy mások nem akarták vállalni őrizetét, csupán ti voltatok kénytelenek magatokra venni fogva tartását? Boldogult apátok előttem mondott szavai jutnak eszembe. Azt mondogatta ugyanis: a törvényesen megkoronázott királyt még akkor sem szabad elhagyni, ha valóságos barom. Ezekben az ügyekben mások tehetnek, amit akarnak, de az én kívánságom az, ti álljatok félre. Mert ha megteszitek, amit ellenségei remélnek tőletek, hogy megölte: a kiontott királyi vért felróják minden maradékoknak. Lehet, hogy a többiek új adományokat várnak az új királytól, kit majd behoznak, de ti gyűlöletesek lesztek előtte. Mit vártok a királygyilkosság bűnétől? Minő méltóságot kaphattok az országban ti vagy maradékaitok, ha kezeteiket beszennyezitek ezzel az aljas bűnnel? Ő meg van koronázva, királyként tisztelték számos évig, azt azonban, akiért tevékenykednek, még nem ismeri az ország, még nem királyunk. Hagyjatok fel, fiaim, azzal, hogy ezen ember élete ellen áskáljatok, óvakodjatok attól, hogy házatok nagy tisztességét ekkora bűnnel szennyezzétek be. Tudjátok, hogy apátok meghalt ezért a királyért: bizonyára azt is jól tudjátok, hogy László a megölt Károly király fia. Ha megszerzi Magyarország királyi pálcáját, azt hiszitek, megfélemlíti apja haláláról, melyben apátoknak oly nagy része volt? Ha azonban ez a fogoly tovább is uralkodhatik, ha megteszitek azt, amire rábeszéllek, dolgaitok bizonyára jó végre jutnak: és nagy érdemet szereztek előtte, akiért apátok vérént ontotta.

Ennek hallatára az ifjak megdöbbenek és sokáig zavartan álltak: anyjuk beszéde nagy gondba döntötte őket. Míg különböző tépelődésekkel töltötték az időt, az eszes asszony Zsigmond királyhoz ment és így szólt:

- Zsigmond király, tudd meg, ellenségeid új királyról és a te eltávolításodról gondolkodnak. Arcodra hulló szüntelen könnyeid megindítottak engem, szívemet meghatották sűrű sóhajtsaid, fiatal korod - és részvétet keltett bennem nagy keserűséged. Asszonylétemre én egyedül dolgozom szabadulásodon: töprengésemben azonban valami rémit és gyakran visszatart. Attól tartok ugyanis, ha kiszabadítalak, elveszítem két fiamat, akiket ismersz. Ha tehát híven megígéred, hogy újra hatalomra kerülvén, megemlékezel jócselekedetemről, és nem tagadod meg sem őket, sem engem: a legnagyobb buzgalommal gondoskodom szabadulásodról.

Zsigmond király erre nyomban a földre borult és kiterjesztett karral kúszott hozzá, hogy megölelje lábát, remegő, sírós hangon szólott:

- Tedd ezt, asszonyanyám: bizony, ha visszanyerem országomat, ha életben maradok, nagyobb baj érjen engem, mint a mostani, ha valaha is megfélemlítenék rólad és fiaidról. Soha többé akkor isten szabadulásra ne juttasson. E naptól fogva téged anyámul, őket testvéreimül fogadom: ezt ígérem neked és nekik erős esküvéssel. Sok rábeszéléssel ezután az asszony meggyőzte fiait: kibocsátta a királyt és eltávolította ellenfeleinek mohó tekintete elől; titkos megállapodással a morva örgrófságba kísértette.

XI. fejezet

Zsigmond király Magyarországba való visszatéréséről

A király szabadulásának híre nagy rémületet keltett ellenségeiben, ám az ő ügyének csak javára szolgált. Mikor ugyanis azok, kik fogva tartásáért haragudtak, megtudták szabadulását, mintegy mély álomból ébredve, bosszúra készültek sértői ellen, s minden erejükkel vissza akarták hozni a királyt Magyarország fenséges trónjára; a másképp gondolkodók falvait és

földjeit fosztogatták, dúlták. Közöttük volt a kegyetlen, nagyszigorúságú Maróthi János bán. Még a korunkbeli vének is emlékeznek pusztításaira. Másfelől a másik párt is megfeszítette erejét: védekezett és támadott. Mindenütt felcsapott a viszály lángja, folyt a rablás, a nagydühös erőszaktetelek.

Zsigmond király ekkor szülőföldje népének hadával és Felső-Magyarország főurainak erős csapataitól kísérvé - miután ama felső-magyarországi részek nem tántorodtak el hűségétől - hatalmas segítséggel ismét Magyarországra jött. Nem került sok nehézségébe, s újból átvette a királyi kormányt; Buda vára ugyanis, mely az egész országnak mintegy főerőssége, hívei kezében volt. Apulia királya azokban a napokban érkezett meg, miután akik behívták, folyton hajtogatták, hogy vegye kezébe az ügyeket; már Dalmátország határára ért, midőn meghallotta, hogy Zsigmond király épségben Budán van, és hogy Magyarország dolgai kívánsága szerint fordultak. Ezért nyomban megváltoztatta szándékát, megfordult és visszatért atyai országába; mondják, apja és saját sérelmén felindulva, ekkor levelet írt Zsigmond királynak és arra kérte, fizessen méltóképpen azoknak, akik most mellette állanak, de az a szokásuk, hogy mindig új királynak örülnek.

XII. fejezet

Zsigmond királynak István vajdára és a többi hűtlenekre szabott büntetéséről

Bármennyi súlyos baj nyomasztotta, a király nem mutatta mindjárt visszatérése után neheztelése vesszejét a bűnösöknek. Csupán jószágaikat vette el és adományozta híveinek: haragját azonban nem érezte a hozzá sietőkkel, a kegyelmet kérőktől sem vonta el királyi hajlandóságainak kegyelmét. Jóakaratot színlelt, édes csalétket mutatott a kisebb embereknek, hogy annál könnyebben megfoghassa a nagyokat, akik bűnösök voltak veszedelmében. A ravasz király eltitkolta lelke súlyos fájdalemát, s eközben híveinek száma napról napra gyarapodott. Ezért a király utóbb felbátorodott, híveinek Kőrösudvarhely városába országgyűlést hirdetett, a szlavón részeken. Rendelt napra a nemesek nagy tömegébe nagy bűne elhozta oda Laczkfi István vajdát is: bízott vagy a király kegyelmében, vagy fegyvereseinek sokaságában, mert maga sem hozott kevesebbet, mint a király. Egy napon tehát, midőn a király és az országnagyok, köztük maga a vajda is, egy házba gyűltek, a tanácskozás kellős közepén elfogták István vajdát és rögtön lefejezték. Mikor halálának híret emberei megtudták, nyomban fegyvert fogtak, hogy bosszút álljanak. Bizonyára nagy vérontás támadt volna, de ekkor a magas házból ledobták holttestét és mielőtt gonoszat cselekedhettek volna, valaki így kiáltott rájuk:

- Hagyjátok abba, nyomorultak, hagyjátok abba, veszendő népség: látjátok, oda van már, akiért fegyvert fogtok!

Erre dühük lecsillapult és ki-ki megfutott, hogy biztonságba jusson. Ezt az István vajdát egyéb gonosztettein kívül felségsértésért végezték ki, melyet a vád szerint akkor követett el, mikor a nikápolyi vereség után Zsigmond tenger melléki részeken volt. Mondották ugyanis, hogy követeket küldött Bajazet török császárhoz és össze akarta házasítani annak lányát László királlyal; ez volt a feltétel, hogy Bajazet megsegíti Zsigmond király ellen Lászlót. Nyomatékkal nagy török sereget hozott be Magyarország Száva és Dráva közötti részeire, és ez nagy dúlást vitt végbe. Törökök addig nem járták Magyarország földjét. Akkor törtek először Magyarországra, s láttuk, minő pusztításokat végeztek a szerémségi városokban: épületeik romjai még most is mutatják, hogy bizony nem kis városok voltak ezek.

XIII. fejezet

Zsigmond király római királlyá választásáról és Galambóc várának szerencsétlenül végződött ostromáról

Bűneiért miután István vajda elnyerte büntetését, és társai is részben halállal, részben száműzetéssel bűnhődtek, megszűnt a király ellen mindennemű ármánykodás. Életében sem volt többé belső zavarokkal dolga, nyugodtan országolt. Miután ifjúkorában annyi viszontagság érte, erkölce és élete megjavult; uralma megszilárdulván, külső nemzetek is felfigyeltek rá és huszonháromevi magyarországi uralma után római királlyá választották. Ezért a király, fellelkesülve e nagy fejedelmi méltóságtól, nagy seregeket gyűjtött és ismét a török megtámadásával próbálkozott: nagy haddal vette körül Galambóc várát, mely Rácország földjén, a Duna mentén magas sziklán áll, s abban az időben török kézen volt. Az ellenfelek összemérték erejüket, és mindig Zsigmond csapatai kerekedtek felül: végül övének sürgetésére maga a török császár, Chalap érkezett oda nagy hadi készüléttel és úgy látszott, hatalmasabb a királynál. Ezért a király, miután övéi mindenfelől vereséget szenvedtek, elhagyta a csatateret, átkelt a Dunán és megmenekült az ellenség kezéből. Ebben a csatában ugyan sokan estek el, legnevezetesebb azonban egy Cserni Száva nevezetű férfi volt, ott esett el s a vitéz, nagy harcos emlékét még korunk is szomorú szívvel őrzi.

XIV. fejezet

A huszisták eredetéről

Nemcsak a halandók dolga folyik szabálytalanul, de isten engedelmeivel még a vallás is időnként kitér rendjéből. Zsigmond királyságának fent elmondott idejében ugyanis nagy meghasonlás támadt a keresztény vallásban; Wycliff János Angliában, másfelől Húsz János Csehországban támasztotta a bűnös eretnység dögvészes kórságát és megfertőzte az emberi elméket; ez lassanként terjedt, növekedett. Ezeket a szektákat kivált Csehországban és részeiben, a mi közvetlen közelünkben huszistáknak nevezzük.

A katolikus hitnek e szörnyű versenytársán kívül ama napokban egy Adamitának nevezett gyalázatos rend bukkant fel, ha ugyan bitorolhatja a rend nevet; ki alapította, nem tudom; mondják, telve voltak bűnös hajlandósággal; tagjaik mindkét nemből kerültek ki, öregek, ifjak egyaránt, s úgy tudom, szabadon hódolhattak a test gyönyöreinek. Híveik azt mondták, hogy ezt a rendet maga a világ teremtője alapította, a dolgok kezdete idején és meghagyta, hogy mindenüket tegyék közössé, növekedjenek és sokasodjanak. Meztelenül jártak és barlangok rejtekében laktak. A szentségeket - ha ugyan szentségnek szabad nevezni, amit cselekedtek - eloltott lámpáknál, sötétben szolgáltatták; előljárójukat cseh nyelven othec-nek, azaz atyjuknak nevezték. Azt az ígét, hogy növekedjete és sokasodjatok, korra való tekintet nélkül úgy töltötték be, hogy kölcsönösen ölelkeztek és nyakra-főre szolgálták a testi vágyat. Alighanem nagy segítségükre volt az ördög, ki ezzel vetett cselt az emberi nemzetségnek, az szerezte ezt a babonáságot, terjesztette, szélesítette hálójukat. Így tehetett a felekezet vénje mindenféle csodajeleket; egyebek közt, ha megparancsolta a levegőben szálló vagy vad, sötét berkekben rejtőző madaraknak, hogy jöjjenek elő, rögtön megjelentek és meghajtott fejjel hódoltak neki. E boszorkánymester csodajelekkal akarta hálóba keríteni azokat, akiket nem vonzott felekezetének gyönyörűsége; ez meg is történt. A szent hitnek e veszedelmes kiforgatása rövid napok alatt annyira elterjedt, hogy azután az említett huszistákat nagy erővel és sok haddal is csak alig tudták legyőzni és megszüntetni.

XV. fejezet

Zsigmond királynak a huszisták ellen vívott háborújáról és Husz János megégetéséről

Római királyi tisztéből folyóan Zsigmond király a katolikus hit oltalmára volt hivatva, az említett huszisták seregei egyébként is éppen szülőföldjét dúlták és a felekezetükön kívül állókat tüzzel-vassal kegyetlenül irtották: ezért nemegyszer hívta fegyverre ellenük a magyar meg német hadi népének fegyveres erejét; nem irgalmazott öröksége földjének, népének, és a cseh királyságban nagy dúlásokat tett.

Ezek azonban nem hajoltak meg: mintegy Krisztus vére nevében keltek harcra és címerül zászlaikra, pajzsaikra és más hadi eszközeikre a kehely képét festették. Csapatostul tömörültek valami Zsiska nevű erőteljes, félszemű ember körül; torlóikon még keményebb torlást tettek s abban az országban nemcsak a hit dolgában, de az emberi ügyekben is szörnyű zűrzavar támadt. Ebből az okból mind a két fél nagy embervesztéssel sokat harcolt. Különösen azon a napon, amikor a két ellenfél nem messze Kothum-bánya [Kuttenberg] bányavárosától, nyílt mezőn ütközött meg, mindkét rész súlyos veszteséget szenvedett. Sokáig dühtől lángolva harcoltak, mindkétfelől sokan estek el, végül Zsiska kerekedett felül: a király elhagyta a csatateret, meghátrált és megmaradt övével együtt elfutott, felszerelése az ellenség kezébe esett, a huszisták vadsága ezzel még növekedett.

Mikor tehát Zsigmond király úgy látta, hogy ennek az aljas dühöngésnek erővel ellene nem szegülhet: gondoskodott arról, hogy összeüljön az egyetemes zsinat, a kereszténységnek ama konstanzi híres egyetemes gyülekezete, hogy véget vessen ennek a dögvésznek. Itt az említett Husz Jánost és tanítványát Jeromost, a főeretnekeket dogmáikkal együtt a zsinat vizsgálat alá vonta, elítélte és máglyahalállal végezték ki. Csehországban azonban az általuk elhintett dögvészes üszök ki nem veszett mai napiglan.

XVI. fejezet

A magyar sereg boszniai vereségéről

E király napjaiban sok különféle háború zajlott, s nem járt mindig az óhajtott eredménnyel. De ki tudná írásba foglalni ily nagy fejedelem annyi esztendei uralmát? Egyéb háborúk közt az Úr megtestesülésének 1415. évében a magyar nemzet nagy fegyveres serege Hervoja spalatói herceg ellen indult. Ez a herceg ugyanis előbb a király híve volt; e napokban azonban elragadta a vakmerőség, és arcátlanul hadat vezetett Magyarország ellen, nagy török sereget fogadott, hogy megszerezze magának a bosnyák királyság Zsigmond alá tartozó részeit; sok prédálást vitt végbe. A király több évi távolléte sarkallta. A király ugyanis azokban az években az eretnokség ellen összehívott, említett konstanzi zsinaton időzött, s meg akarta szerezni a római szent birodalom koronáját. Az ország nagyurai, akik királyi megbízatásból az ország gondját viselték, felkeltek a lázadás hírére; Garai János, Maróthi János, Monoszlói Csopor Pál bánok és a többi számos jeles ember, felszerelték seregüket és meglehetősen nagy magyar erőt küldtek Hervoja ellen Boszniába. Ez saját és felfogadott seregével csatába bocsátkozott velük.

A zászlók összecsaptak, mindkét részen megszólaltak a kürtök harsogva-zengve; a két ellenfél egymás romlására áhítozva rontott harcba, s minden erejükkel vitézül küzdöttek. Nagy lárma támadt, lándzsát törtek, s lándzsatörés közben sokan buktak le a lóról; mindkét oldalon, itt is, ott is hullottak a holtak. De ki kerülhetné el a bosnyákok álnokságát? Mikor látták, hogy a

magyarok erősebbek a harcon, azok, akiket e célból a hegycsúcsra rendelték, ott álltak, és parancsuk szerint azt kiáltották, hogy futnak a magyarok. Ez a beszéd váltig megzavarta a magyarokat. A csatában emberül megálltak, de erre a vaklárma az hitték, hogy egy részük megszaladt, mire elhagyták a csatamezőt és meghátráltak; ebből aztán nagy vereség lett és bő zsákmány jutott az ellenségnek. A vezérek sem menekülhettek meg a veszedelemből; részben fogságba estek, mások odavesztek. Garai Jánost elfogták, keményen megbilincseltek, és csak hosszú raboskodás napjai után nyerte vissza szabadságát; vasbilincsei, melyekkel megláncolták, a bátai monostorban vannak a jövődők emlékezetéül, Megváltó Urunk drágalátos vérének dicsőségére Garai ajánlotta fel oda megszabadulásáért. Maróthi János nagy summa aranyat fizetett szabadulásáért az ellenségnek. Mit szóljunk Csupor Pál bánról? Nyers ökörbőrbe varrták, s a bosszús herceg nem irgalmazott életének. Ezen álnokságának előtte ugyanis Hervoja herceg még Zsigmond király iránti engedelmisség tisztjében, gyakran fordult meg ennek udvarában; durva életű és erkölcsű embernek tartották: ez a Pál bán, valahányszor találkozott vele, tréfából nevetni kezdett és köszöntésül ökörbögést hallatott; ezzel megsértette méltóságában. Hervoja ezért varratta Pál bánt ökörbőrbe, és így szólt:

- Ha ember formában bögtél, mint az ökör, most ökör formád van, böghetsz is hozzá.

XVII. fejezet

Losonci István bán havaselvei hadjáratáról

Sok harc folyt e király napjaiban a havaselvei részeken is, mert e nemzet minduntalan felzendült. A legnagyobb háború mégis az volt, melyet Losonci István bán, ez a kitűnő férfiú vezérelt ama részekre; noha szomorú vége lett, méltó, hogy éljen emlékezte. Azon a földön ugyanis, abban az időben két fejedelem volt; Dán az egyik, Mircse a másik. Mindketten egyazon vérből származtak. Egyenlőségükből támadt a zavar: mindegyik maga akart uralkodni. Midőn Dán észrevette, hogy alulmaradt, a török császártól kért segítséget; s azt megnyervén, a másik felet megfutamította. Mircse érezte, hogy ereje gyöngye a külső ellenség lebírására: Zsigmond király segítségéhez folyamodott.

A király Losonci István bánt küldte segítségére nagy fegyveres sereggel. Ez véres háborút viselt, de gyengébb volt az ellenségnél. Mindkét rész nagy veszteségeket szenvedett, végül is Losonci elesett, s ezzel a háború is véget ért. A vezér veszte után ugyanis a magyarok meghátráltak, s az ellenség nagy zsákmányt, sok foglyot szerzett.

E háború kimenetele után nagy csoda történt. Mintegy két esztendővel ugyanis a vereség után némelyek az elesettek csontjainak megszemlélésére a csatatérre mentek, és álmélkodva nézgették az ott megölt számtalan sokaságú ember és állat csontjait; hirtelen csodálatosképpen gyenge, alig hallható emberi hangot hallottak. A megdöbbsent emberek, akik ezt hallották, ide-oda tekingettek, de nem láttak ott senkit, ezért azt hitték, hogy kísértet játszik velük; még inkább megrémülve, mozdulni sem tudtak. Akkor a kiáltás tovább szólt és a hangok közül, melyeket hallottak, minduntalan kicsendült a mi Urunk Jézus Krisztusnak és dicsőséges szülőanyjának, Máriának égi neve. Magukhoz tértek és tudakolva, mit jelenthet ez a csoda, tovább haladtak. Végre a porló emberi csontok közt, melyek szerte heverték a fűben, találtak egy ép fejet.

Ó, mennyek dicső királynéja! Hogyan dicsérjük, magasztaljuk szent nevedet? Hogyan adjunk hálát kegyelmedért? Hogyan dicsőítsünk? Hiszen nincs emberben elég erő magasztalásodra! Ne dicsérjen Téged az, aki neved hívására nem érzi jó voltodat: mert tőle kérve segítséget és a

te oltalmad alá futva, senki se maradt még elhagyatva. Nagy példa ez nekünk, Szent Szűz! Hatalmas csodajelel mutattál nekünk ember által.

Azt látták ugyanis, hogy halott és romlott az egész teste, csupán feje élt, nyelve beszélt. Megdöbbenek, szörnyen csodálkoztak, hogy annyi nap múltán, forró nyár, hideg tél után, étlen, szomjan, egész teste már felbomlott, feje mégis megmaradt. A csodálkozó emberekhez így szólt:

- Miért csodálkoztok? Isten teremtése és keresztény vagyok, s ha ti is keresztények vagytok, az ő nevéért, aki értetek keresztfára szegeztetett, keressetek nekem papot, hogy gyónjak.

Megkérdezték tőle, hogyan élhetett el eddig. Azt felelte:

- A dicsőséges Szűz Mária segített: megtartott, míg el nem jöttetek, hogy el ne vesszem az egyházi szentségek nélkül: addig nem halok meg, míg meg nem gyóntam.

Ismét kérdezték:

- Mi okból volt hozzád ilyen kegyes a dicsőséges szűz? Felelte:

- Hét ünnepének vigiliáját mindig kenyéren és vízen böjtöltem át és ünnepeit nagy alázatossággal töltöttem. Életemben, halálomban benne minden reménységem.

Hamar papot hoztak, meggyónt, s meglévén mind a többi, ami kell, feloldozást nyert s elnyugodott békében.

XVIII. fejezet

Péterfia Miklós két háborújáról

Gyakran keserítette kegyetlen berohanásokkal abban az időben a nyughatatlan és mindig prédára szomjas török nemzetség a dunáninneni részeket és azt a földet, melyet szavunkjárása szerint Temesköznek hívnak. A serény, nagy tettekre merész Miklós, Macedóniai Péter fia, barátai segítségével és összeszedett vitézekkel két ízben legyőzte őket. Zsákmányt szerzett, megfutamította az ellenséget és prédává tette.

Midőn ugyanis abban az időben I. Mahomet, a törökök ötödik császára, fivérei halála után - kik vele együtt a már említett néhai Bajazet török császártól származtak - trónra lépett, szárazon és vízen hadra kelt és Moesiának azt a részét, melyet Felső-Boszniának, a nép nyelvén Várboszniának nevezünk, uralma alá hajtotta: úgy határozott, hogy annak az országnak új királyt ad. Kisvagyonú, alacsony származású és hírű embert nevezett ki Bosznia királyává, kinek Ikach volt a neve. Ezt megszedítette új rangja; amennyire tehetett, összeszedte a rábízott nemzet erejét, és az említett részekre rontott, hogy prédáljon. Mindenfelé az égő jószágok füstje szállt, és minden ember futott, aki futhatott arról a tájról. Péterfia, az említett Miklós - bár hada nem ért fel az ellenséggel - vitézi vakmerőségtől hajtva, szembeszállt vele. Megütköztek, heves harc támadt, Ikach király is a harcosok közé keveredett. Miklós megismerte, rögtön feléje fordította lovát és lándzsájával oly keményen támadt rá, hogy Ikach király a lándzsadöféstől - miután hívei meg nem védelmezték - súlyosan megsebesülve, lováról lefordult. Ama haragos vitéz a földre terült embernek sem kegyelmezett: leszállt lováról, páncélos lábával mellére lépett, nem hajtott a legyőzött könyörgésére, kardjával elvágta a nyakát. Ennek láttára az Ikach vezérelte egész sereg megfutamodott.

Péterfia Miklós pedig prédával dúsan rakodva tért vissza és győzelme jeléül Zsigmond királynak elküldte az ellenség bandériumait, vagyis zászlait, sok ellenséges fogollyal egyetemben.

Más ízben is harcolt ez a vitéz a törökökkel, mikor az említett határvidékre törtek. Az ellenséghez képest kevés lévén embere és fegyvere, az éjszaka leple alatt gyűjtött össze annyi vitézt, amennyit bírt. A vitézi dolgokban jártas ember ezekhez hozzávette a legelő méneseiket és egyéb kóbor baromcsordákat; minden nyájhoz kürtösöket, síposokat és egyéb embereket rendelt, hogy zajt csapjanak. Ilyen készülettel rontott az ellenségre. Mikor ez megszállt a mezőn és éjszakai nyugvásra tért, megzavarta, felkavarta, legyőzte és megfutamította: győzelmet meg pompás zsákmányt szerzett. A nemesek közt mai napiglan emlékezetes állapotba jutott, és neve jóhangzású léssen mindörökké. Még csak azt kell elmondanunk, hogy az említett vitéz ebben a harcban meghagyta embereinek, ismertető jelül, s hogy az éjszakai sötétben vitézei ne menjenek egymásnak, a küzdelemben e jelszót kiáltozzák: *Isten, Szent Mihály!* Mikor azután az éjszaka sötétjében felgyúlt a harc, s az ellenségek nem ismerték fel egymást: a törökök azt hitték, hogy ez a jelszó istennél is, az ellenségnél is hasznukra lesz. Ezért mikor üldözték őket, nagy hangon kiáltozták: Mihály - mert az „isten” szót elfelejtették.

XIX. fejezet

Zsigmond király cseh királlyá koronázásáról

Zsigmond király dicsőségesen országolt Magyarországon harmincnégy évig, midőn az Úr megtestesülésének 1420. esztendejében Csehország királyává koronázták. Ezen idő előtt, bátyja, Vencel felmagasztaltatása után, Zsigmond ebben az országban ugyanis nem királyi, hanem kormányzói címmel országolt.

A király nemcsak alacsony származású nemeseket, de még közrendű embereket is nagy méltóságokra emelt és hatalmassá tett országában. A Palóci és Rozgonyi urak házait ugyanis, meg néhai Ország Mihály nádor úrét - akiről fentebb, úgy tudom, már szóltam - ez a király juttatta nagy birtokokhoz. Utódaik most az országban az előkelő nagyságos címnek örvendenek. Ozorai Pipó ispán vér szerinti örökös nélkül halt el, [Tallóczi] Matkó bán és öccsei, Frankó, Petkó és Zovanó raguzaiak voltak, utódaiknak nem nagy rész jutott az apai örökségből. Ezek ugyan polgári származásúak voltak, e király mégis nagy jóakarattal volt irántuk, s amíg éltek, bőven volt aranyuk, földjük és hatalmasok voltak az országban. Nem akarom felsorolni a kisebbrangú nemeseket, kiket ez a király faluról, homályos nemességéből, kunyhóból emelt fel: elunná az olvasó, meg úgy gondolom, e dolgok tekintetéből nem is fontosak.

XX. fejezet

*Azokról, akik Zsigmond király udvarát felkeresték;
és miképpen adta át neki a despota Nándorfejérvárát*

A király udvarát sok nemes látogatta, tette fényessé. A szüntelen idegen-járás révén dicsőséges lett az. Számos német és olasz főnemes kereste fel. A nyugati föld határaitól országának sok nemesével eljött a portugál király fia is, hogy hódoljon e nagy fejedelemben. Ez is tisztességére vált a király udvarának. Mondják, hogy mikor télen a kemény hideg beálltával

befagyva látta a Dunát, nagyon ámult, és azt jelentette atyjának, hogy idegen földeken jártában ennél csodálatosabbat nem tapasztalt.

Rácország despotája, a nagyságos fejedelem, György, igen engedelmes volt Zsigmond királynak; Nándorfejérvárát, - mely hatalmas folyók, a Duna és a Száva egybeömlésénél fekszik, s amit a hajdankorban Taurinumnak, a mi őseink pedig Bulgár-Fejérvárnak neveztek, s melyet a despota és ősei mindedig bírtak - az Úr 1425. évében igaz hűségének zálogául átadta neki. Ez a vár azután, a török bajok növekedtével, nagy hasznára volt a magyar földnek - amint alább majd rövid szóval elmondjuk. Zsigmond király ezért iránta nagy bőkezűséget tanúsított. Megadományozta őt ugyanis Magyarországon Szalánkemén, Kölpény, Becse, Világosvár, Tokaj, Munkács, Tállya, Regéc váraival, Szatmár, Böszörmény, Debrecen, Túr, Varsány mezővárosaival és sok mással, valamint Buda városában egy pompás házzal, melyben méltóságához képest lakhatott és megszállhatott. Ő is látogatta a király udvarát és kegyben állt a király meg a magyarok előtt.

XXI. fejezet

Blaskó pusztításairól

Háborúk keserítették az anyaszentegyházat, hatalmas szakadások és eretnenségek zátonyai és örvényei közt hanyódott: Zsigmond király gyakorta megvigasztalta s romlásából felemelte; érte gyakran kincseit és övéinek véréit, életét áldozta.

Végül, mikor már úgy látszott, nem sokáig fog élni, nem akarta, hogy meghaljon, mielőtt meg nem szerzi a császári név tisztességét. Meg akarta kapni a római birodalom világszerte igen nevezetes koronáját, a császári méltóság diadémját: a legkiválóbb emberekből országa oltalmára gondviselőket hagyott s azután Róma városa felé fordította lovai kantárát. De ezek a gondviselők nem jól oltalmazták Magyarországot, melyet fejedelme elhagyott.

Ugyanis az üdv 1431. évében, mikor a király a maga dolgában idegen földeken utazott, valami kisvagyonú, kisnevű Blaskó magyar és cseh vitézeket gyűjtött, akik prédára sóvárogtak, nagy seregeket szedett össze, s mikor a polgárok éjjeli álmukat aludták, alattomosan behatolt először Nagyszombat városába, melynek magas tornyai és kőből épült körfalai vannak; az erősség birtokában fegyveres hatalma megnövekedett, és mint a heves forgószelel, hatalmába kerítette az ország ama felső részeit, melyeket Mátyusföldének nevezünk, nem kímélt sem egyházi vagyont, se nemet, se kort: tűzzel-vassal pusztított mindent egészen a Dunáig és szerte fosztogatott. Még többet is tett volna, de az említett gondviselők összegyűjtötték egész Magyarország minden nemeseinek sokaságát, s véget vetettek mohó étvágyának; arra kényszerítették, hogy összehordott kincsei közt - békesség képében - nyugton maradjon.

XXII. fejezet

Az országban felkelt parasztkirályokról

Magyarországon évekkal ezelőtt különböző időkben két parasztháború dúlt, az egyiket Antal, a másikat Márton nevű parasztember vezérelte. Antal az erdélyi részeken, Márton a Nyírség és a Szamos-köz vidékén gyűjtött össze nagy paraszti sokaságot. Felvették a király nevet és zászlót bontottak; hatalmas erővel vízáradásként támadtak fel, el akarták foglalni az országot.

Erre-arra jártak s megölték a velük szembeszálló összes nemest: a falvakba és városokba követeket küldtek véres karddal, hogy csatlakozzanak hozzájuk; ígérték, aki nem tart velük, kifosztják, megölik. Annyira nőtt a parasztok hatalma, hogy a fegyveresek nem mertek szembeszállni velük. Végre a főurak sok hadivállalata megzavarta, legyőzte őket, s elnyerték méltó büntetésüket. Királyaikat kivégezték, a többieknek, ki meg nem futhatott, kinek szemét szúrták ki, kinek orrát, ajkát, kezét metélték le.

XXIII. fejezet

*Hogyan koronázták meg szerencsésen Zsigmond királyt
először római királlyá, azután császárrá*

Toszkána és Lombardia részeit járta be eközben Zsigmond király, és Milánó városában - miután a római királyságot már előbb e méltóság választófejedelmeitől Aachenban megkapta - a koronával megkoronázták. Innen folytatta útját, s eljutott Róma városába, ahol IV. Eugenius pápa úr, Krisztusban szentséges atya, nagy ünnepélyességgel a császári szent korona méltóságával ékesítette fel e nagy fejedelem tisztes ősz fejét. Ezért Zsigmond király már nemcsak király, hanem császár lett; méltán nevezhették övéi királynak és császárnak.

Ezután Itálián és Németországon át visszatérve, miután a római egyház dolgait s az elébe kerülő és döntésre váró ügyeket elintézte, Magyarországra érkezett. Távolléte alatt az ország mindenfelől számos igazságtalanságtól szenvedett és nyugodalmatlan állapota megsínylette a főurak súlyos viszályait. Pozsony városában ütötte fel székhelyét; Magyarország összes főembere és nagyura, mintegy az egész ország hozzá tódult, hogy lássa urát új méltóságában: ő pedig bölcsen elegyengetett minden bántalmat, viszályt és zavart, mely királya távollétében az országot felzaklatta; ezenfelül, hogy kiszakítsa az országbeliek viszályainak gyökereit is, békességük megszilárdítására az országban új rendeleteket, új törvényeket hozott, s hogy mindezt örökre megtartsák, kiváltságlevélbe foglalva biztosította.

XXIV. fejezet

Zsigmond császár haláláról

Fejedelme távollétében Csehország nagy harcok tűzlángjában égett. Különösen azért, mert a huszisták, fellázadván a keresztény király ellen, a katolikus hit megdöntésére törekedtek s ellenfeleik javait, vérét szomjúhozták. Minthogy erősek voltak és ügyesek, keresztény nem dült úgy a pogányon, ahogyan a huszisták dühöngtek a keresztények ellen.

A keresztény fejedelmet felindította szülőhazája egyenetlensége. Vénységének terhe sem akadályozta: Csehország felé vette útját, hogy békét szerezzen és egységre hozza hitben szétágazó népét; elérte Prágát, a fővárost. Mikor tehát a vén fejedelmet a kor, a gondok és betegeskedése lankasztották, nagy gyöngeség fogta el, s megértette teste erőtlenségéből, hogy megvénült, és közel van utolsó napja. Titkon magához hívatta a vele levő magyar főembereket és így szólt hozzájuk:

- Kedves fiaim! Testem gyöngeségéből érzem, hogy a dolgok legfőbb Alkotója életem napjaival ím betelt. Félek, ha váratlan itt halok meg, rátok rohannak, megölnék és kirabolnak a csehek, kik mindig gyűlöltek engem és titeket. Én azonban eddig is szerettelek, s tudjátok

meg, hogy most is őszintén szeretlek; ezért váltig aggódom értetek, úgyhogy nem törődöm gyötrő erőtlenséggel és egyéb dolgaimmal, éjjel-nappal csak a ti szabadulástok felől gondolkodom. Végre megtaláltam menekülésetek útját, úgy vélem, ily módon bántatlanul visszatérhettek otthonotokba. Holnap tehát fésüljétek meg szakállamat és hajamat, őszejemet ékesítsétek fel, ültessetek császári trónra, így tegyetek gyaloghintóra, és haladjatok velem együtt át a városon. Vonuljatok ki és vigyetek ki engem is azok közül, akik véretek szomjúhozják.

Így szólván, könnyek hullottak császári szeméből, és leperegtek orcáin.

Tetszett a magyaroknak a császár jóakarató beszéde. Ezért a következő éjszaka sötétjében, a fényes csillagok feltüntekor, melyek elhomályosodnak napkelte idején, midőn a napsugár elontja fényét a paloták magas ormain: a magyarok mindent elkészítettek az útra, és mindenben a császár tanácsa szerint cselekedtek. És mikor az ősz fejedelmet, tiszteletre méltó vénségében, felékesített, ragyogó hajával végigvitték a városon, mindenfelől összesereglettek a férfiak, nők, a város apraja-nagyja; látván, hogy szeme könnyes, és már aligha látják őt többé, térdet hajtottak, lelkesen éljeneztek és hódoltak neki. Ő körüljártatta rajtuk tekintetét és csupán császári fejének bólogatásával felelt.

Kiértek tehát Prága városából, de el nem juthatott a hazába, ahová kívánkozott: Znaim morvaországi városba érve, az Úr 1437. évében, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján életének hetvenedik, magyarországi uralkodásának ötvenegyedik, római királyságának huszonhetedik, cseh királyságának tizenhetedik, császárságának pedig ötödik esztendejében meghalt. Övéinek bőséges könnyhullatásai közepette vitték Magyarországra, és a váradi székesegyházban elődeinek módjára tisztességgel eltemették.

Zsigmond császár arcának mineműségére és természetének nagyságára nézve elég alkalmas ember volt; szép arccal, göndör kékesfekete hajjal, derűs tekintettel áldotta meg a Teremtő. A magyarok kedvéért, akik hajdan hosszú szakállt viseltek, maga is megeresztette szakállát.

XXV. fejezet

Albert király koronázásáról és a Buda városában történt prédálásról

Országának Zsigmond császár egyetlen örökösét hagyott: Erzsébet nevezetű leányát, ki második feleségétől származott, a felséges Borbála királynétól, néhai tekintetes Cillei Hermann gróf leányától. Leányát a császár még életében keresztényi házastársul adta Albert osztrák herceghez azzal a kikötéssel, hogy veje és lánya együtt kövessék a trónon. És minthogy ez a rendelkezés a magyar nemzetnek is nagyon tetszett, mielőtt a császárt eltemették, Albert herceget azonnal behozták, s a következő esztendő első vasárnapján, az Úr körülmetélésének ünnepén az 1438. esztendőben, az első magyar király módjára, dicsőséges pompával, szerencsésen megkoronázták.

E király országlásának első évében Buda városában óriási zendülés támadt. A várost ugyanis kétféle nép lakja: magyar és német. A németek felfuvalkodtak, amiért maguk nyelvvel élő a fejedelem. A magyarokat mindenképpen elnyomták s meg akarták szüntetni a városban hajdantól fogva fennálló szokást, mely szerint az egyik esztendőben magyart, a másikon pedig németet választanak bírónak. Most alkalmasnak látták erre az időt, mocskolták, meg is támadták a magyarokat. A magyarok pedig ősidők óta olyanok, hogy lassan indulnak fel a bosszúállásra, végül azonban ha felkelnek, hogy elégtételt vegyenek bántalmazóikon: késő

bosszúállásuk hatalmas, mint a forgószelel; mindenképpen úgy tettek, mintha mélyen aludnának, csak nézték, mi fog kerekedni a németek elhamarkodott hetykeségéből.

Élt ekkor a városban egy ötvös János nevű nagytekintélyű magyar ember, az első polgárok egyike. Ez kivált nehezen tűrte a magyar lakosok gyalázatát, szóval és tettel egyedül ő állt ki a magyar polgárok becsületéért, amennyire tőle tellett. A németek váltig görbe szemmel nézték: alkalommal élve, titkon elfogták és fogva házuk [a városháza] belsejében mindenféle kínzóeszközzel gyötörték; végül is a kínzások tortúrájától meghalt. Nehéz követ akasztottak a nyakába és a Dunába süllyesztették. Nyolc napig maradt rejtve a hallatlan gaztett; végre levált a kőnehezék, és a víz partra vetette a holttestet. A tetemet megtalálták, látszottak a kínzás sebhelyei és gyilkosai felől hiteles tanúságot tettek.

Sok nemes volt abban az időben a királyi palotában. Ezért a magyarok a hallatlan gaztett láttára felzajdultak, és egy akarattal, nagy lármával összecsendültek; nagy haragjukban bosszút szomjazva rohantak a városba. És miután a gyilkosokat meg nem találhatták, palotáikra törtek, bezúzták vasalt kapuikat s mohón prédálták a németek kincsét.

Volt ama napokban Buda városában egy Jakab nevű ferences fráter: ájtatos és szerzetes voltában tökéletes olasz, kinek prédikációs tanításait itt váltig hallgatták a magyarok. Felriadt a nagy zajra, és amikor megtudta, mi legyen a dolog, felragadta a feszületet és mezítláb a magyarok közé vetette magát, Krisztus képét mutatta nekik. Könyörgő hangon kérte őket, mit elkezdettek, hagyják abba, azért, ki értük így a keresztre szegeztetett. Erre még nagyobb zendülés támadt, és azt mondták neki: - Isten is velünk van! - Csak fosztogattak és mit sem hallgattak kérésére. A barát látta, hogy semmit sem végzett, sőt még nagyobb zendülést támasztott; visszament, ahonnan jött, Szent János evangélista klostromába.

A magyarok így megállották bosszújukat a németek nagy gonoszságáért. Mikor meg már több holmit nem találtak náluk, abbahagyták a fosztogatást.

XXVI. fejezet

Albert király hadjáratáról a huszisták ellen

Albert király az elhalt császárt nemcsak a magyar trónon követte; miután megszerezte a magyar koronát, hamarosan római meg cseh királlyá választották. Midőn tehát a császár halála után hallotta, hogy Csehországban a huszisták a katolikusok ellen, még keményebben dühöngenek: nagy magyar és német hadi népből álló sereget indított ellenük. Mikor azok észrevették, hogy a király tábora felülmúlja erejüket, noha lengyel segédsapataik is voltak, visszavonultak a Tabor nevezetű város falai közé. Ez a cseh város ugyanis a huszisták kútfeje és bölcsője; babonáságuk új fellángolásakor alapították oly módon, hogy a természeténél fogva erős helyen mezei táborukat új falakkal vették körül. Alatta verte fel táborát a király. A huszisták a városból, a királyi sereg pedig a táborból gyakran kitört és kölcsönösen súlyosan öldökölték egymást. Ez a csatározás három hónapig tartott. Ezalatt a kölcsönös viadal és az ágyúlövések folytán mindkét részen sokan elestek. Mikor Albert király észrevette, hogy az ellenségnek csupán éheztetéssel árthat s megértette, hogy ennyi néppel az élelmezést meggátolni s az eleségszállítók elöl az utat elzárni nem tudja, feloszlatta táborát és visszavonult az ellenségtől. A tekintélyes hercegek, grófok és más hatalmas nemesek jeles hadjárata sok erővel és bátorsággal indult a huszisták megtörésére, számos volt, fegyverre hatalmas. Feloszlásával, a vár alól való elvonulásával a huszisták reményét és lelkesedését még az eddiginél is jobban felajzotta.

XXVII. fejezet

Albert király titelrévi hadjáratáról és haláláról

Ezután Albert király uralkodásának második évében igen nagyon járta a hír, hogy Amurat török császár nagy sereget mozgósított népéből, és be akar törni Magyarországra. Ezért Albert király országgyűlést tartott az ország nemeseivel, és velük egyetemben elhatározta, hogy nem engedi az ellenséget a határig jutni. Vitéz karral elébe indulnak. Magyarország egész hadi erejét felkeltette és nagy sereget gyűjtött; azon a helyen vert tábort, amelyet a nép nyelvén Titelnek hívnak. Mikor pedig a török császár meghallotta, hogy a királynak elegendő serege és fegyvere van az ország védelmére, megívta Szendrő várát. Rácorszag földjét majdnem teljesen a maga hatalma alá hajtotta, a despotát országából Magyarországra üzte. Azután fegyverét és minden erejét a görögök ellen fordította, erőhatalommal elfoglalta Thesszalóniké városát. Neves régi görög város ez: kincse, népe sok, tekintélyes polgárai miatt jeles és méltóságos; az elfoglalt várost teljesen kirabolta. Azután Epirusz és Aetolia híres tartományait támadta meg, elfoglalta és országához csatolta.

A magyarok pedig megunták a hosszú táborozást. Különösen mert sokan közülük vérhasba estek: régi szokásuk szerint „farkas”-t kiáltottak, s a király akarata nélkül, külön-külön, rendetlenül elhagyták a király táborát és el-visszavonultak. Albert király azután Budára ment és gyengélkedni kezdett. Az volt a szándéka, hogy Bécsbe megy; nem kímélve gyöngye egészségét, Ausztria felé vette útját. Végül, midőn Neszmély faluban megállapodott, Szent Simon és Júdás apostolok napján betegsége rosszabbra fordult és miután egy esztendeig, kilenc hónapig és huszonnyolc napig uralkodott Magyarországon, az Úr 1439. évében, abban a faluban meghalt és a fehérvári egyházba elődeinek módjára, pompás királyi végtisztességgel eltemettetett.

Albert király szép sugárnövésű ember volt, arca inkább barnás, mint fehér, szelíd erkölcsű, könnyen hajlott övéinek kérésére.

XXVIII. fejezet

Ulászló király behozataláról s a közte és Erzsébet királyné között lett dolgokról

Albert király elhalálozván, Erzsébet királynét állapotosan hagyta hátra. A királyné, özvegyek szokása szerint, töprengett a maga és az ország dolgai felől és szomorúan töltötte a napokat. Sok nagyúr volt akkor az országban, jeles emberségű, virtusú emberek; tanácsban, harcban tündökletesek. Mikor a leendő királyról gondoskodtak, a királyné így szólott hozzájuk:

- Uraim, atyámfiai! Ti meg én egyaránt aggódunk az országért. Amint tudjátok, én vagyok az ország örököse; úgy érzem azonban, nincs bennem elegendő erő az ország kormányára. Ha születendő gyermekemre vártok, amennyire a női természet kiismerhető, úgy gondolom, inkább lányt, mint fiút fogok szülni. Keressetek hát magatoknak fejedelmet, aki asszonynál alkalmasabb arra, hogy megbírja e nagy ország gondjait: de tartsátok szívetekben és ne tévesszétek szem előtt atyám jótetteit sem, s ki ne vessetek atyám országából.

Így szólván sóhajtozott, és szemét könnyek lepték el. A királynénak ez a beszéde Magyarországon nagy tüzet gyújtott, mely sok évig lobogott. A főurak ugyanis a királyné szavaiból, a könnyelmű tanácstól vezetettve, egyhangúan megállapodtak az új király behozatalában. Ifjú király uralkodott akkor Lengyelországban, névszerint Ulászló, Litvánia nagyhercege, Kázmér király fivére. Erkölcsi, virtusai ajánlották őt Magyarországon, tetszett hát a főurak egész

gyülekezetének. Elhatározták, hogy őt hozzák be, uralkodják rajtuk. Ezért hatalmas, tekintélyes hírű férfiakat: a tinnini püspököt, Matkót, Dalmácia, Horvátország és egész Szlavónia bánját, Marcali vajda fiát, Imrét és Pálóczi Lászlót megválasztották és elküldték, menjenek a lengyel királyhoz, tudassák a közösség óhaját és hozzák be.

Ezek még el sem érkeztek az említett fejedelemhez, hogy elvégezzék követségük tisztjét, mikor a királyné hírnökei jelentették, hogy a királyné fiút szült, s tiltotta őket, ne járjanak el követségükben a fejedelemnél. Ők akkor már Krakó város falai közt voltak, Kázmér királynál és fivérénel, Ulászló fejedelemnél, akinek dolgában jártak. Ezek már tudtak útjukról; nem mertek visszafordulni anélkül, hogy el ne végezzék a rájuk bízott ügyet. Miután pedig tisztüket a fejedelemnél teljesítették, az ifjú fejedelmet elfogta az uralkodás vágya. Nem tétovázott, rögtön minden szükséglettel ellátta magát az útra, és illő lengyel vitézi kísérettel Magyarországra jött. A magyar főurak örvendezve az új fejedelmen, az országlakosok számos csapatával elébe vonultak. Azokban a napokban az ország régi szokása szerint Hédervári Lőrinc nádorispán őrizte Buda várát; ő is elment az új fejedelem elébe, önként megnyitotta előtte a város kapuját, és királyként vezette be a magas királyi palotába.

XXIX. fejezet

Gyermek László születéséről és koronázásáról és a korona elorzásáról

A Úr megtestesülésének 1440. éve folyt és közeledett pünkösdi jeles ünnepe, amikor Ulászló királyt bevezették Buda várába. Miután Erzsébet királyné fiút szült, mit sem mulasztott el, mindent megtett a maga érdekében. Számos nagyúr követte ugyanis a királynét, akinek szívében nem halványult el Zsigmond császár jótéteményeinek emléke; az új királlyal mindenképpen szembeszálltak. Ezért Erzsébet királyné a pártján lévő bárókkal Fehérvárra ment, felkenette és királlyá koronáztatta László nevezetű, alig négyhónapos kisfiát, aki ugyancsak harsányan sírt. A papság a szokásos magasztalásokat énekelte, a királyné váltig könnyezett és siralma iránt őszinte részvétre gerjedve, a vele levő bárók is hasonlóképpen könnyeztek. A csecsemő idő előtti koronázásánál jelen volt a kiváló férfiú, Szécsi Dénes bíboros, esztergomi érsek úr: méltóságának tiszte szerint ő kente fel a fiúcskát, és ő tette rá a szent koronát. Jelen voltak Mátyás veszprémi és Benedek győri püspök is. Cillei Ulrik gróf, a királyné rokona is ott volt. A koronázás idején a többi magyar királyok módjára a megkoronázott gyermek helyett ő tette le az esküt, hogy megtartja a nemzet szabadságát. A pompa kedvéért és a királyné védelmére, valamint a királyi gyermek iránti hűségből ugyancsak ott voltak Újlaki Miklós és Garai László, a macsói bánok, Garai Botos András, néhai Tamási János vajda fiai, László és Henrik, valamint Szécsi Tamás az ország sok más nemesével.

Miután a koronázási ünnepség ilyenképpen elvégződött, Erzsébet királyné Visegrád várába indult, a királyi korona ottan való elhelyezésére; a vár kulcsai és őrizete akkor az említett Garai László bánra voltak bízva. Ez a vár természettől fogva biztonságos, méltó mesterséggel vakolt falaival, magas hegyen a Duna mentén épült. Gyönyörű látvány, legfenti falai a híg levegőre s az ég alján bolyongó felhőket érik, míg alsó bástyái az említett folyam vizéig nyúlnak alá. A hajdani régi magyar királyok ezért választották ezt a várat a korona biztonságos őrzőhelyéül. Mikor a királyné bement ebbe a várba, a korona elhelyezésénél megcsalta a körülötte levő bárókat. Azt színlelte ugyanis, hogy a koronát a helyére teszi, női ravaszsággal azonban elcsente azt. Elrejtette magának, s a bárókkal a nagy kincs régi megőrzési helyét üresen pecsételtette le. A királyné azután innen fiával és a koronával Frigyes római királyhoz, Stájerország hercegéhez ment, az ugyanis a gyermek nagybátyja volt; neki átadta a gyermeket nevelőbe, a koronát megőrzésre.

XXX. fejezet

Az új királlyal tartó némely urakról és a számára Budán rendezett udvarról

Végezván ezeket Erzsébet királyné, visszatért a római királytól, és szentjeinek védelme alatt végigjárta a hozzászító városokat és várakat. Sok üldöztetést szenvedett, nemcsak a jövevény királytól és annak népétől, de még inkább saját földijeitől. Sok nagyúr támogatta Ulászló királyt, s azon igyekeztek, hogy ügyét előbbre vigyék. Valamennyi között első volt Rozgonyi Simon egri püspök meg a testvérei: Felső-Magyarország szinte minden báróinál és nemeseinél az új király érdekében fáradozott. Mikor Újlaki Miklós bán látta, hogy Ulászló király pártja szaporodik, a királyné pártja pedig csökken, nem törődött többé azzal: van-e gyermekkirály, nincs-e, elszakadt a királynétól, csatlakozott az új királyhoz s a többiekénél is buzgóbban támogatta.

Volt ekkor az országban egy nagyszívű vitéz. Nemes, híres havaselvei nemzetségből eredt: Hunyadi János; harcias ember, fegyverforgatásra, hadak vezetésére termett. Miképpen halaknak a víz, szarvasnak az árnyas erdő: élete a fegyver, a háborúskodás volt. Mondhatnám, ezt az embert az ország leendő védelmére, tetteinek véghezvitelére a sors az égben választotta ki, s hozta idegen földekről Magyarországra. Mondják ugyanis, hogy Zsigmond királyt megkapta e vitéz apjának híre-neve, áthozta Havaselvéből a maga országába és megtelepítette itten; ugyancsak neki adományozta méltó örök birtokául Hunyad erősségét, ahol most gyönyörűen épült nemes vár áll. Az említett Hunyadi János tehát a magánál feljebbvalókhöz ragaszkodott, virtusa nőttön-nőtt. Eddig kisebb királyi tisztségek voltak rábízva, végül azonban fokról fokra annyira gyarapodott, híresedett, hogy elnyerte az erdélyi vajda méltóságát. Ez az országos hatalmú férfiú is Ulászló királlyal tartott.

Ulászló király érdekében gyűlésre hívták az ország összes nemesét, és Buda városa pezsgett az odaseregülő számos nemestől; a népség mindig örült az új fejedelemnek, ezért víg arccal jártak-keltek a város utcáin. Eljöttek erre a gyűlésre - menlevél oltalma alatt - az említett Dénes bíboros úr és Garai László bán is, számos nagyúrral. Ők azonban inkább a királynéhoz húztak, nem a királyhoz. Mikor a többiekkel együtt bementek a királyi várba, addig ki nem engedték őket a kapun, amíg esküvel hűséget nem fogadtak az új királynak. Ennek végeztével Garai Lászlót még mindig nem engedték el, csak amikor átadta Ulászló királynak Visegrád várát, - mint mondtuk, ez őreá volt bízva.

XXXI. fejezet

Ulászló király koronázásáról s az ezt követő belháborúkról

Ulászló király birtokába kerülvén Visegrád vára, rögtön a szent korona őrizőhelyére mentek. Mikor nem találták meg ott, amit kerestek, Ulászló király pártján nagy zavar támadt. Korona nélkül ugyanis nem akarták királlyá tenni. De az országlakosok minden sokaságát megnyerte a király jóindulata: felkerekedtek s a királlyal együtt Fehérvárra mentek. Ott egyházi szertartás szerint nagy hangon magasztalásokat énekeltek s a királyt kedvező előjelek közt megkoronázták azzal a csodás művészettel készült koronával, mely Szent István király ereklyetartójának fejét ékesítette.

Eközben Magyarország egész népében szakadás támadt, minden szeretet megbomlott, kölcsönösen egymás vesztére törtek: akárcsak hajdan macedóniai Nagy Sándor halála után vezérei - akik életében fegyverükkel egész világot hódítottak meg - széthúzván, hatalmas birodalmát is

szétmarcangolták: Így a Pannonföld vezérei és urai vad haddal tépték-szaggatták az országot, mely a szent királyok alatt kellemetes, biztos nyugalomban élt - s miután az egyetértés gyarapít - mindenfelől összehordott gazdagságban bővelkedett. Nem hiábavaló volt azoknak beszéde, akik a csillagokkal foglalkoztak, s azt fejtegették, hogy Magyarország a Nyilas jegyében áll. Lakosai ugyanis - mint a régiek tanúsítják - mindig bús hadakban verejtékeztek. Ha meg nem forogtak külső háborúban, kímélték az idegen vért, maguk közt egymásra dühödtek, és mohón prédálták az apáik által és a maguk gyűjtötte kincseket. Elegendő tanúság van arra, hogy így történt a régi időkben is, a mi korunkban is. Ulászló király uralkodásának ideje ugyancsak erre szolgáltat bizonyosságot. Egyetlen egyházi és világi méltóság sem húzódott a fegyvertől. Minden korú ember kész volt az ártalomra s nem kímélte életét. Viszálytól vezettetve, mind az országlakosok meghasonlottak és harcra keltek azért, hogy ki a király. Ezek Ulászló királyt követték, amazok Erzsébet királyné és fia dolgát próbálták előbbrevinni. És minthogy az itthoni csapatok nem voltak elegendők, hogy diadalmaskodjanak az ellenség, idegenből fogadtak zsoldosokat. Ez a dolog azután nagy lángot vetett az országban.

XXXII. fejezet

A bárók csatájáról a cikádori monostor körül

Pártjuk érdekében az említett pártokhoz tartozó minden urak és szolgák kölcsönösen görbe szemmel nézték egymást, és rosszat forraltak egymás ellen: az országbeli hatalmas férfiak - Garai László bán, Korogi Fülöp János, Kóródi Botos András, Tamási vajda fia Henrik - minden erejüket fegyverbe szólították; meg akarták bosszulni a királynén és fián esett méltatlanságot és táborba szálltak a cikádori monostor mellett. Ezt a helyet a nép [Báta-] Széknek szokta nevezni. Ellenük az említett Hunyadi János vajda úr és Újlaki Miklós akkori macsói bán, rendezett hadsorokban, lobogó zászlókkal, nagy harci hévvel, amazok táborára rontott. Mindkét ellenfélnél hatalmas riadás támadt; itt is, ott is, harsogtak a kürtök, trombiták. Ulászló király részén azonban vitézebbül harcoltak, az ellenfél táborát hamarosan felbomlasztották és szétszórva üzték az ösvényeken: a táboruk őrizetlenül maradt, szerteszét futottak és elrejtöztek a sűrű erdők rejtekeibe. A vajda és a bán vitézei üldözték őket; ha ellenpárti ellenségre találtak, súlyos csapást mértek rá: Botos András, kegyetlen ember, kegyetlen halállal halt el itt. Vajdafi Henrik fogságba esett. Garai László bán és Korogi Fülöp János - ámbár másoknál testesebbek voltak - de hogy az ellenséget futással győzzék le, senkinél sem voltak nehezkesebbek: miután ugyanis szaladással megmenekültek, soha többé nem tették ki magukat annak, hogy az ellenséggel nyílt mezőn csatában mérkőzzenek. Hunyadi János vajda úr és Újlaki Miklós bán kifosztották az ellenséget, csapataikkal együtt gyarapodtak táborán: azután elindították seregüket, megtámadták Simontornyát és Siklóst, ostrommal próbálkoztak. Miután meg nem vehették, elvonultak onnan, járták az országot, és a lakosságot Ulászló király engedelmére szorították.

XXXIII. fejezet

Az esztergomi várból esett bántalmakról s e vár ostromáról

Ebben az időben egy férfi, aki testalkatára nézve is méltó volt a férfi névre, nem utolsó Magyarország egyéb főemberei között: Szécsi Tamás, Dénes esztergomi érsek úr fivére őrizte Komárom várát. Ez az ember jobb híve volt a királynénak másoknál: Esztergom várából

vitézül ki-kitört és tűzzel-vassal nagy pusztítást művelt azoknak falvain, kik nem a királynéval és fiával tartottak. Elment a fürdők városához, melyet magyarul Felhévíznek neveznek s Buda városához csatlakozik. A király szeme láttára felgyújtotta, felcsapó lánggá és sötét füstté változtatta. Ulászló király pedig, mikor látta, hogy pártja teljes buzgalommal harcol érte, s meghallotta, hogy az uralma ellen levő bárók harcra készülnek: összegyűjtötte seregeit, bátran harcba indult; először Esztergom várát akarta megvívni; körülfogta, megszállás alá vette, Szent Tamás hegyén erődítést emelt. Ostromlók és ostromlottak Mars játékát üzve, gyakran összecsaptak, kölcsönösen sebeket vágtak egymáson s veszítették lelküket és vérüket. Mikor ezt Dénes érsek úr látta, nyomban sóhajtozni, könnyezni kezdett, úgy vélte, isten ítélete van rajta, ha nem vet véget e csapásnak - ugyanis születésétől fogva érzékeny ember volt, nemes természetű, nemes erkölcsű, nemes életű. Ezért rögtön közbenjárókat küldött a királyhoz. Békességre, fegyvernyugvára törekedett; ezt meg is szerezte. Ulászló király tehát felkerekedett seregével, Zala megyébe ment, ott megvívott két várát: ezeket akkor arcátlan német csapatok védték - Páka volt az egyik, Kígyós a másik. Ezeket elfoglalván, szerencsésen megtért Budára.

XXXIV. fejezet

Mit műveltek az idegen nemzetségbeliek az országban

Albert király halála után Erzsébet királyné Zólyom várát s a hozzá tartozó többi erősséget Brandeisi Giskra Jánosnak adta át. Fegyverforgatásban jártas, rabolni kész cseh ember volt ez. Az ő gondviselésére bízta az összes bányavárosokat, Kassát és a többieket, melyek még nem tántorodtak el a királyné és fia hűségéről. Ez a Giskra János látta, hogy a bárók egyre-másra feltámadnak ellene: hamarosan fosztogatva járta be az egész Mátjusföldjét s a Kassa városával szomszédos tartományokat és megyéket, valamint szinte egész Felső-Magyarországot. Ártott mindenkinek, akit csak elért; különösen azoknak, akikről tudta, hogy nem hívei a királynénak és fiának. Sok külföldi zsoldost fogadott, vitéz sereggel nyíltan fellépett, járta Magyarország földjét, táborokat vert és fosztogatott, gyűjtogatott mindent, ami útjába került. Ő meg Pongrácz - ez a Liptó-megyei ember, aki rosszabb volt a külföldi ellenségénél - és Komorovszki Péter, Akszmit, Thalafusz, Ribald, Kereczky, Wryk és Szlovacsko, meg sok más cseh, lengyel és szláv, kik prédáért óhajtoztak, csapatokat szedve, minden erejüket az ország fosztogatására fordították, számos erősséget és favárat készítettek, rémei voltak mind a velük szomszédos vidékeknek.

Így, ami jószágot el nem emésztett a belső háború, elragadott mohón ez a jövevény sereg. Súlyos adó nehezítette a nép állapotát, nem szerzett neki békét, hiába fizetett minduntalan sarcot. Életének egyetlen menedéke az volt, ha elbujdosott a vadonba, barlangokba s az erdők egyéb rejtekeibe. Égtek a városok, a falvak, újra meg újra felgyújtották, magas füstjük elkeveredett a szomszédság levegőjében. Egész Magyarországra a vas korszakának kegyetlen esztendei nehezettek; parlagon a szántóföldek, az urak, a szolgák leölve. Mennyi ártatlan ember veszett el! Hányat fosztottak ki javaiból! Hány asszony jutott özvegységre! Szüzessége virágával ékes hány leányzót fosztottak meg abban az időben akarata ellenére liliumtisztaságától. A mindenből kiforgatott emberek beérték azzal, ha ekkora veszedelemben legalább az életüket menthették meg. Minő bosszúállással volt ama napokban Cillei Ulrik gróf is, a királyné nagybátyja - Szlavónia vénei még emlékeznek arra; nagy sóhajtozással mesélgetik fiaiknak. Nem volt a belháborúban senyvedő országnak egyetlen szomszédja sem, ki ne fordult volna ellene. Ilyen zűrzavarok közt hanykódott az ország és Pannoniát több mint huszonnyolc éven át marcangolták kegyetlen harapásokkal. Sokan többször próbálkoztak azzal, hogy elnyomják a belháború zavarát, de nem sikerült. Ha a mi mostani fejedelmünk, a

nemes Mátyás király, az Úr 1462. éve körül vitéz karral meg nem fékezi ezt a pusztítást, elmondhatjuk, hogy ez a sok erőszakoskodás, zavarkeltés még a mai napig is tartana.

XXXV. fejezet

Nándorfejérvár ostromáról

Egyazon időben sok mindenféle történt; egyszerre mindaz el sem mondható. Azokban az esztendőekben ugyanis, amikor az említett néhai Albert király elhalálozott, Amurat török császár uralma alá hajtotta egész Szerbiát, melyet közönséges nyelven Rácországnak neveznek. Elfoglalta a várakat és mind az erősségeket. Mikor aztán meghallotta, hogy Magyarország mind összes országlakója belső háborúban mardosódik, úgy vélekedett, hogy a megoszlott nép nem tud védekezni. Elhatározta ezért, hogy megtámadja Magyarországot és elsősorban Nándorfejérvárat veszi ostrom alá. Mozgósította tehát birodalmának minden fegyveres erejét és minden hadi felszerelésével, gépezetével és ágyújával eljött; ostrom alá vette az említett várat, hogy megvívja.

A várban akkor nagyságos férfiú volt a kapitány, Thallóczi János aurániai perjel; Zovánnak nevezték. Ragusából származott, Dalmácia, Horvátország és egész Szlavónia bánjának, Matkónak fivére, serény, rettenthetetlen szívű ember. Mikor ez látta, hogy jön az ellenség, elébe ment, megütközött s úgy vonult vissza a várba. Ugyanis az ellenséges seregek száma teméntelen lévén, csapatával sokáig nem állhatott ellen. Visszatért tehát a várba, melynek falait kellőképpen megerősítette a védelemhez. A török császár pedig körös-körül elhelyezte seregeit, mindenfelől őrséget rendelt s aztán ostrom alá vette a várat. A hadigépeket és egyéb-fajta ágyúkat beállította; a magas tornyok erősségeit és a falakat rommá lőtte, földdel tette egyenlővé. Zován azonban és a vele levők a nagy ellenség láttára és a kemény ostromtól nem ijedtek meg; kötelességüket buzgón teljesítették; a falakat, melyeket a császár nappali vívással ledöntött, éjszakai munkával megerősítették. Gyakran darázshad módjára kizúdultak a várból és nagy zűrzavart támasztottak az ellenség közt.

Mikor tehát a császár megértette, hogy Zován milyen vitézül védi a várat, más cselet eszelt ki a vár megvételeére. A vártól mintegy fél magyar mérföldnyire az ellenséges földek felé van egy dombocska; ez alkalmas arra, hogy eltakarja a várbeliek szeme elől azt, ami azon a részen történik. E dombocska árnyékában a császár földalatti, hosszú széles aknát ásott, mely egész a vár belsejéig haladjon, s ezen át nyomuljanak be csapatai. Szüntelenül folyt a munka; a földet sokezer ember hordta ki a maga erejével, de tevék, lovak, öszvérek és szamarak segítségével is, úgyhogy az akna hamarosan a vár falai közelébe ért. Eközben a császár cselét megtudták azok, akik a vár élén álltak; vagy az isten intése volt ez, vagy amint mondja valaki: nem tudni, kicsoda nyilat lőtt be a várba, melyre cédula volt rákötve, erről megtudták, hogy az említett helyről aknát ásnak és hogy ez már a vár közelébe ért. Zován egy vagy más módon megtudván a császár szándékát, más aknát ásott a vár felől, ugyancsak a föld alatt, szembe a császár aknájával, gyorsan dolgoztatott, megtöltötte salétrommal és puskaporral, meg más hirtelen felgyúló, nagy lángot és füstöt vető dolgokkal, az akna nyílását ügyesen és vitézül elzáratta s az említett gyújtóanyagok és porok számára elzáratlan nyílást hagyott; számos örrel füleltette csodálatos figyelemmel az ellenséget, amint titkos cselét készíti. Mikor az ellenséges akna a vár falain belül a várbeliek aknájához ért és az ásás zaját az örök meghallották, nyomban tüzet vetettek bele; mind az összehordott említett dolgok felrobbantak s heves tűz és füst hirtelen halállal ölte meg mind az eleven embereket és állatokat, akik az aknában voltak. A császár látta, hogy ezen az úton nem juthat a várba, s miután - amint mondják - hadi népéből tizenhét ezret elveszített és hét hónapig vesződött az ostrommal, szomorúan hazatért.

XXXVI. fejezet

János vajda úr Nándorfejevári környékén vívott csatájáról

Minekutána ezen idők folytában Hunyadi János úr az erdélyi vajdaság és a szörényi bánóság tisztével ékeskedett és temesi gróffá lett, úgy hozta a szükség, hogy az említett Nándorfejevári kapitányává tétetett. Magyarország déli részeit egészen a Tisza folyóig, Szlavóniát és mind a Száva és Dráva folyók közti földet dühös kegyetlen törökök pusztították; a falvakat és városokat felgyújtották, a jószágokat elrabolták, az embereket nemre és korra való tekintet nélkül vagy megölték, vagy örökös szolgaság jármába hurcolták. Mind a lakosságban forrt a gyűlölet s az ország említett részei nyilvánvaló veszedelemben voltak, de csak János vajda úr szíve keseredett meg a keresztényi hit ezen üldözésén. Ezért a törökökkel több kisebb ütközetet vívott és mindig győzött.

Mikor azokban a napokban egy Izsák nevű török vajda, aki a mondott török császár adományából Szendrő várát és Rácország többi várát s majdnem egész Rácországot, azaz Szerbiát bírta, alattvalóinak összeszedett nagy erejével gyűjtogatni, fosztogatni indult a Nándorfejevári körüli falvakba, hogy ingerelje az új kapitányt, János vajda úr megtudta, mit akar az ellenség, s nem hanyagolta el készületeit, hogy méltóképpen fogadja ezt az erős ellenséget. Kitűnő fegyveres hadat gyűjtött ugyanis össze, csatarendbe állította és nyílt mezőn szállt szembe az ellenséggel. A két fél hevesen összecsapott s az ütközet elején sokan hullottak le a lóról. Nagy lárma támadt, halálos viadal kezdődött, mindkét részen számtalan ember halt meg. Mikor Izsák vajda látta, hogy a magyarok nem nyugszanak, míg nem győznek vagy meg nem halnak, hátat adott és lován sebesen elvágtatott; Szendrő várába futott megmaradt embereivel együtt. János vajda úr és minden vitézi serege karddal vágva üldözte őket, mígnem Szendrő várának falai tűntek fel előttük; sokat megöltek közülük. Végül bő zsákmánnyal, győzelmesen tértek meg Nándorfejeváriába.

XXXVII. fejezet

Hunyadi János vajda úr erdélyi hadjáratáról és csatájáról

Nem hosszú idő múlt el a vajda úr istenadta győzelme után, midőn egy másik török sereg Havaselve földjén keresztül, titkos utakon átkelt a hegyeken és betört Magyarország erdélyi földjére. Magyarországon és más szomszédos országokon aratott győzelmei miatt elbizta magát, nagy terveket forralt, sok nemzetbeli nép és nagy fegyveres erő gyűlt össze ebben a hadban. Vezére Mezet bég nevű vajda volt, kemény ember, a hadak vezérletében jártas. Kegyetlen nemzetség, megszokta, hogy támadjon mindent, ami elébe kerül, nincs benne semmi kegyesség: tüzzel-vassal pusztított mindent; sem kor, sem állapot nem szolgált senkinek mentségül. János vajda úr kevés nappal e török sereg gyászos betörése előtt érkezett az erdélyi részekbe: a nép nyelvén Gyulafejevárnak nevezett városba ment és tervezgetett, gondolkodott, mit cselekedjék az ellenséggel. A nagy számú támadó hirtelen érkezett, teljességgel lehetetlen volt csapatait összeszedni és elébe mennie: ezért nyomasztó aggodalom fogta el; annyira, hogy orcája a nagy töprengéstől meghervadt és ajka megrepedezett. Mikor azután a törökök Erdély földjének sok tájékát bebarangolták s emberben, vagyonban, baromban rengeteg zsákmányt szedtek össze, az említett Gyulafejevári közelében egy mezőre értek; mikor gyűjtogatásuk füstje mutatta, hogy már nincsenek messze, János vajda úr nem törődött magával, hogy másokkal törődhessen. Teljességgel bosszúra hevülve, elhatározta, hogy szembeszáll a nagy ellenséggel. Kisebb sereget gyűjtött maga köré és harcra készen síkraszállt. A

város püspöke ama napokban méltóképpen tisztelendő ember volt, az okkal-móddal végbeviendő dolgok intézésében azonban heves; ez ment a vajda úrral. Kivonultak tehát és midőn óvatlanul Szentimre falvának mezejére értek, hirtelen rengeteg ellenséges csapat özönlött ki, mind a körülfekvő völgyekből; rejtekben lappangva, csak a vajda úr jövetelére vártak. Miért szaporítsuk a szót? A vajda úr kénytelen volt elhagyni a csatateret, s meghátrálni a túlnyomó számú ellenség elől. Aki tudott, megfutamodott; aki nem tudott eléggé futni, azt az ellenség elfogta vagy megölte. Itt az említett fejérvári püspök is vágató lován menekült, s midőn lova valami patakocskán ugrott át, a földre zuhant, és fejét vették. Mezet bég, a vajda szívét e dolog fölindította s arra ösztönözte, hogy nagyobbakat cselekedjék. Bátran járta az erdélyi részeket, örvendett a prédának, különösen annak, amit a sors a csatán juttatott neki: ezt érintetlenül császárijának akarta küldeni; e célra tehát kocsisokat és a szekerekhez öröket gyűjtött össze. Ezen közben János vajda úr ama részek minden vitézeit nagyhamar összegyűjtötte - amennyire rövid idő alatt összegyűjteni lehetett - bosszútól égve, csakhamar kiindult és követte az ellenséget. Mikor ezt Mezet bég, a vajda hírül vette, állítólag ezt mondotta:

- Hadd jöjjön, több hasznunk lesz belőle mint előbb. -

Mikor ezt mondotta, János vajda úr kémje ott volt Mezet bég, a vajda körül álló törökök közepette és mindent hallott, amit a harc felől tanácskoztak. Hamarosan visszatért tehát János vajda úrhoz és titkon így szólt hozzá:

- Mezet bég vajdának elárultak; ismeri összes címeres pajzsodat, melyeket személyes védelmedre használsz, még lovaidd színét is: jelenvoltomban választottak ki igen erős vitézeket, a többieknél különb harcosokat, s azt a megbízás kapták, hogy mindenek előtt téged vegyenek körül, ugyancsak szorongassanak és öljenek meg.

János vajda úrnak egyebek között volt egy Simon nevű vitéze, a nemes Kemény nemzetségből eredt; testének alakjára nemigen különbözött tőle, társai közül kivált vitézlő lelkének virtusával. A vajda úr tehát ezzel a vitézzel megcserélte fegyverzetét, lovát és Kemény védelmére számos vitéz harcost rendelt, akik égtek a harci vágtyól: végül nagy hozzáértéssel elrendezett mindent, ami a harchoz szükséges volt, és az előbbeni győzelme miatt elbizakodott ellenséget, mikor az említett tájon valamely falunál csatára rendezte sorait, nagyhevesen megtámadta; mint a heves forgószél rontott rá; az első rohammal összes csapatát megzavarta és vitézeinek erős kardjával több részre szakította. Dombokon és völgyeken át húzódtak az ellenséges felek s a nagy küzdelemben mindig a magyar kard kerekedett a török szabályák fölébe. De mi történt a vajda úr által Kemény Simon mellé rendelt őrcsapattal? Urának címeres fegyverébe öltözve, ura helyén állt; az őrizet és a hű fegyverek meg nem oltalmazhatták, a törökök mindjárt az első összecsapáskor, vajdájuk parancsa szerint, nagy veszteség árán, de híven szorongatták és megölték: a sereg vezérei ezért azon voltak, hogy az ellenség ne ismerje őt fel. Gyakran történik ugyanis, hogy a vezér elestével a vezérlettek is mind elesnek.

Keményen folyt tehát a harc s a törökök inkább védekezéssel bajlódtak, nemhogy az ellenséget győzték volna. Az előbbi győzelemmel szerzett foglyok mind Szentimre falvában voltak, szabadulni akartak, készek voltak inkább a halálra, semhogy rabságban senyedjenek - nagy erővel védelemhez fogtak és az ellenséget nagy kegyetlenül megölték. Mikor tehát Mezet bég vajda látta serege vesztét, midőn minden csapata futással bajoskodott, maga is futásnak eredt, de ez a futás nem szerzett neki menedéket. Futtában ugyanis, más menekülők közt, kiket az üldöző magyarok szorongattak, menekülni próbált, de maga is, fia is elesett; szerzett prédájuk odaveszett, számtalan népükkel maguk is ott pusztultak. János vajda úr kiszabadította mind a foglyokat, elragadta az ellenségtől a prédát, magát az ellenséget prédálta, csak vajmi kevés török menekült itt meg futással, örvendezve és diadalmasan a hegyek hágójáig üldözte őket, s a szerte kóborló ellenséget összeszedve, sok napig holtakkal

hintett mezőn tanyázott. E diadal dicsőséges híre hasznára volt az országnak olyanképpen is, hogy a havaselvei részek és Moldova vajdája - kik az előbbeni időkben az országtól és a magyar királyoktól elszakadtak, s a szent korona ellen fellázadva, a mondott török császárnak juttatták minden erejüket - János vajda úr tanácsára vagy féltükben, uraikkal együtt visszatértek a régi hűségre, és Ulászló királynak esküvel fogadták meg a hagyományos engedelmességet.

XXXVIII. fejezet

János vajda úrnak a Vaskapunál vívott háborújáról

Bárhol is tört az országba a török hada, bármilyen rejtett úton is érkezett, hogy a szokott módon raboljon, mindet mindenütt balsors követte: mert János vajda úr dicsőséges harcain kívül is, vitézei, kiket az ország őrizetére rendelt, mindig megverték őket. Elvágta minden utat, mellyel Magyarországot megtámadhatták; az ország határain belül nem villanhattak meg lándzsáik a nap alatt.

Mikor tehát Amurat török császár fontolgatta magában az övéin esett vereséget, népének számos halottját, Moldova s Havaselve földjének és urainak tőle való elszakadását - ezt hánytorgatva lelkében megháborodott, s elhatározta, súlyos bosszút áll azokon, kik megtámadták. Ezért összeszedett népéből nyolcvanezer válogatott vitézt, kik harci érényekben kiváltképpen jeleskedtek, élükre pasát állított, ki országlás dolgában őtána a második volt. Meghagyta neki, mihamarabb törjön Havaselve földjére és ugyancsak pusztítsa, amiért a vajda elszakadt tőle. Onnan azután vezesse csapatait Magyarország erdélyi részeibe, tőle telhetően tüzzelvassal álljon kemény bosszút azokért a sérelmekért, melyeket János vajda úr cselekedett rajta. A császárnak ez a szándéka nemcsak ama vidékek közrendű népét töltötte el félelemmel, még a vitézi tisztet viselő embereket is súlyos töprengésekbe ejtette.

Eközben a pasa mind a rábízott néppel Kis-Nikápoly váránál hajón átkelt a Dunán, csapatai nagy zajgással kóborolták be Havaselve egész földjét. Aki futásban nem talált előlük menedéket, zsákmányul esett, holtá vált. Ezután nekilátott, hogy átkeljen a hegységen és teljesítse a császára által rábízott szolgálatot.

János vajda úr pedig kész volt inkább meghalni, semhogy a rábízott nép pusztulását lássa; összeszedte az előző győzelmektől fellelkesült fegyveres erőket, s nem akarta bevárni az ellenség támadását, inkább maga támadott. Bár erőre, számra nem ért fel velük, egészen ama részek széléig üldözte őket.

Mikor azután a Vaskapunak nevezett helyhez ért, mindenfelől visszhangzó, nagy trombitaszóval, heves, nagy s minden időkre emlékezetes csatába bocsátkozott. Az ellenfelek mindkét felől összecsaptak, ezek is, azok is emberül harcoltak. A pasa bízva népének nagy sokaságában, nem gondolt hátrálásra. János vajda úr pedig inkább győzni vagy halni volt készen, de tudni sem akart futásról. Keményen forrott hát a csata mindkét felől; nagy volt az öldöklés, sokan hullottak el mind a két részen, de többen a törökök közül: ezért a pasa és a törökök kénytelenek voltak elhagyni a csatateret és gyors futással odábbállni. A magyarok üldözték őket, s levágták, akit csak elérhettek. Végül az egész csatateret ázott emberek s lovak véréből és sűrűn rakva volt tetemekkel; a nap hevének növekedésével azután olyan szörnyű szagot árasztott, hogy a közelben is megfertőzte a levegőt, ember sem járhatott arra.

János úr elűzte hát a sokezernyi ellenséget, főemberei közül sokat elfogott, sok kincset és sok drága hadi felszerelést zsákmányolt; a nagyságos férfiú, ki mindörökké dicsőségre és magas-

talásra érdemes, vitézül fogott a háborúhoz, bölcsen vezette, szerencsésen viselte és végezte, emlékezetes diadalt aratott. Ettől fogva nemcsak az ország lakosai, de még az idegen nemzetek is őszinte vonzalommal fordultak feléje és megszerették teljes szívéből.

XXXIX. fejezet

Erzsébet királyné haláláról

A nevezett Ulászló király úr uralkodása alatt mintegy két esztendő leforgásával ily szerencsés és kedvező események történtek. Eközben az ország felső részein tovább is dúlt a belső viszály; ama részek urai nem az ország védelmében lelték kedvüket, sőt inkább támadták. A római udvart megrendítette e nagy bajok zaja s az említett belső harcok zűrzavarának elsimítására a pápa oldala mellől elküldte a tiszteletre méltó férfiút, Julianus bíboros urat. Ez fáradozott is a békességen Ulászló királynál és Erzsébet királynénál. Hajlottak a megegyezésre, de mielőtt a béke létrejöhetett volna, a királyné meghalt: halála a pártján álló bárók közül sokat visszatértet Ulászló mellé.

XL. fejezet

János vajda úrnak a török sérelmek megtorlására vívott hat győztes csatájáról

Így folyván a dolgok, Ulászló király kormánya napról napra erősödött és mindjobban gyarapodott. Midőn hát a király nyugodtan székelt Buda várában, a királyi palota magas fedelei alatt, János vajda úr arra buzdította és ösztönözte őt, indítson háborút a török ellen, és torolja meg a Magyarországon több ízben ejtett sérelmeket. Ezért Ulászló király uralkodásának harmadik évében nagy költséggel jeles vitézi sereget gyűjtött, vele tartott János vajda úr is és az ország sok főura, valamint Rácország despotája, azaz királya, György is. Ez ugyanis akkor kiszorult országából.

Átkeltek a Dunán, elértek Rácországba. Itt Ulászló király nyomban tábort vert s kiküldte serege főkapitányát, Hunyadi János urat a törökök uralma alá vetett területekre. A sereg tehát két részre oszlott: A fegyverre, katonai virtusra jelesebb részt a vajda úrnak juttatta. Ezenkívül a vajda úr saját számos seregét is vezérelte; ezek a hadban tapasztalt csapatok már sok ellenséget győztek le és szalasztottak meg. A vajda úr ezekkel áthaladt Rácországon, azaz Szerbián, egész Bulgárián, melyet hosszú idő óta a török császár tartott hatalmában, s elért Rumélia határáig. Ami élőlény eléjük került, ember vagy barom, foglyul esett, vagy elesett; a törökök városait, táborait és lakóhelyeit elfoglalták, nyomban lerontották, lángok martalékává tették. Ezek közt volt a fürdőiről híres város, a népes és gazdag Szófia. Ezt is elfoglalták, kirabolták és elhamvasztották. Ennyi város és helység felgyűjtása, magasra szálló füstje rémületbe ejtette egész Ruméliát, s a török császár minden birtokát, mely innen volt a tengeren. - Eközben sokezernyi ellenség jött szembe a vajda úrral, a török császár küldte rá ezeket. Ilyen módon a vajda úr öt ízben vívott kemény csatát a nála mindig nagyobb számú ellenséggel, s mindenkor győzelmet aratott. Mikor már nagy dicsőséggel és diadallal visszatérőben ismét Rácország földjére ért s ott tábort vert, hírül vette, hogy számtalan sokasággal jön ellene a török.

A császár ugyanis az említett Amurat, birodalmának ily nagy pusztításán igen felindult, meghagyta, gyűljön össze udvari hadának színe-java, minden országának válogatott serege nagy

háborús készüléttel a bosszúállásra; hadi vállalkozásának élére rokonát, az anatóliai pasát állította. A pasa azon az úton követte János vajdát, amerre ez kivonult Bulgáriából. Mikor aztán némely magyarokra talált, akik sebbe esve vagy betegeskedve maradtak vissza János vajda minapi táborhelyein, meghagyta, hogy kötözve vigyék ezeket a császár elébe, s mintegy csúfságára üzent: nézze, minő nyomorult alakok rémítették meg őt országában. Erre a császár állítólag azt felelte: - Térj vissza oly szerencsésen, amint kívánom; ha majd aztán visszatértél, magad pontosabban elmondhatod, miféle alakok elől futottam. - Mikor aztán ennyire jutottak, hogy a két ellenfél az éjszakai nyugalom után reggelre kelve meghallotta egymás pergő dobjait, János vajda úr megfélemlert, hátha az ellenség eltér tőle s a királyi táborra ront. Inkább magára akarta vonni a támadást; sok hadi viszontagságtól megfáradt vitézeivel maga indult az ellenség elébe. Mikor aztán szemközt meglátta a pogányok teméntelen sokaságát, megijedt; minden vitézi serege is ugyancsak félt, remegett. A vajda úr azonban nem hátrált meg; rémült hadsorait egyenként az ellenség elébe vezetve, lelkesítette őket; mondván:

- Legyetek állhatatosak, haljunk meg inkább, semhogy elveszítsük megszokott győzedelmes nevünket. Miért féltetek a felfuvalkodott ellenség sokaságától? Nemde, gyakran megpróbáltatok már, minő lélekkel vagyon. Isten segítségével már annyiszor megszalasztottuk: most is megszalasztható. Ha pedig valaki meghal közületek - mit se tesz az. Velem meg társaival ebédelt, vacsorázni Krisztussal fog.

Így szólván megindította a vezérlete alatt álló nagyobb dandárt, s az ellenségre rontott. Ennek láttára a többi csapat is követte vezérét. Mindkét rész a győzelem reményében csatázott, de nem egyforma szerencsével. A pasa és a rábízott sokaság ugyanis már az első rohamtámadásra meghátrált és hirtelen megfutamodott. Ezt látva, a magyarok nagy kegyetlenül üzőbe vették őket, s akit gyors lova futása meg nem mentett a haláltól, véres leckét kapott, úgy vesztette életét. Sokezer pogány esett el ott. Foglyot ejteni tilalmas volt a magyaroknak, ezért akit futtában utolértek, sok sebbel küldték halálra. Alkonyati órától éjfélig tartott ez az üldözés. A pasa ugyanis azért választotta ezt a napszakot ütközetre, hogyha alulmarad a harcon, az éjszaka leple alatt kereshessen menedéket. Amit azonban így kigondolt, éppen nem vált javára. A telihold ugyanis megvilágította sugaraival az éjszakát. A pasa foglyul esett, s nagy trombitaszó közepette éjfél tájban a magyar táborba, János vajda úr sátrához vitték.

Így a vajda úr egy hadjáratban egymásután hat csatát vívott meg szerencsésen s öt hónappal a magyarok kiindulása után, rengeteg embert és jószágot zsákmányolva, sértetlenül vezette vissza a sereget a királyi táborba. Győzelmi jelvényül sok ellenséges zászlót, azaz bandériumot hozott a királynak. Ezeket utóbb a Boldogságos Szűznek, Magyarország patrónájának ajánlották fel; az ő Buda városában épült egyházában függték még a mi időkben is, tanúsítván a vajda úr istenadta győzelmeit, a dicsőséges Szűz magasztalására, a jövődők emlékeztérére. És ha az ódontság pora meg nem emésztette volna vékony szövetüket, még most is ott függenének.

XLI. fejezet

*Az Ulászló király és a török császár közt esküvel kötött
békeségről és Rácország helyreállításáról*

E sok dicső diadal és sok híres győzelem eredménye az lett, hogy a török császár, Amurat, rémületében követeket küldött a királyhoz és a vajda úrhoz, állhatatosan a békeségért fáradozott. Ulászló király tehát nagyjai számára Szeged városában ünnepélyes országgyűlést

tartott. Az ország minden tájáról özönlöttek oda a nemesek; a császár részéről is eljött két török vajda, hogy megkössék a megállapodásszerű békességet. Meg is kötötték a szerződéstől számított tíz esztendőre és a király elbocsátotta az anatóliai pasát. A török császár pedig visszaadta Szendrőt és a többi rácországi várat György despotának. Ezt a megállapodást esküvel is megerősítették. János vajda úr esküdött meg a királyért, önnönmagáért s az egész magyar nemzet részéről, a mondott török vajdák pedig császáruk nevében. A hadnépbeli urak a tíz esztendei békesség s az egyéb megállapodott dolgok biztosítására mind esküt tettek.

- Vajha sose esküdtek volna! Az említett Julianus bíboros rábeszélésére ugyanis utóbb a király és a vajda úr megszegték ezt a békét. Midőn hajdan Pompejus, ki minden ember közt a legnagyobb diadalokat aratta, lovait a jeruzsálemi templom oszlopcsarnokába állította be, elveszítette győzelmes dicsőségét: úgy Ulászló király és a vajda úr előbbeni hadiszerencséje is megfordult ezután.

A despotának mégis hasznára vált ez a megállapodás. Rácorszag birtokából ugyanis már teljességgel kiesett; e békeszerződés révén visszakerült előbbeni országába.

XLII. fejezet

*Ulászló király úrnak Rumélia földjén, Várna városa mellett
a tengerpart közelében vívott csatájáról és haláláról*

Ily módon, ily úton jutottak ily végre: Julianus bíboros úr tőle telhetően erősködött a királynál s a vajda úrnál, hogy szegjék meg a szerződéses megállapodást és támadjanak fegyveresen a török császárra. Azt mondta ugyanis, hogy a hitetleneknek adott hitet nem kell megtartani. Azt is mondta, sérelmes istenre, hogy hálátlan szívvel fogadták az egyház és a hit ellenségein aratott e nemes, istenadta győzelmüket, s midőn isten az ellenség romlását akarta, ők az ellenség akarátát teljesítették. Sok rábeszéléssel hajszolta őket a tilalmas bűnre: Mars és a fegyver számos ízben sem tudta legyőzni e férfiakat, de a beszéd meglágyította őket. Sok keresztény fejedelem ígért ugyanis fegyveres segítséget; Bulgáriából, Albániából, Thráciából, sőt Konstantinápoly híres városából is nagy katonai támogatás küldését ígérték. Kecsegtettek ezzel a fejedelmek és az említett országok lakosai.

Hajlottak végre az untalan bujtogatásra. Hamar sok zsoldos katonát toboroztak, táborba vitték, s az ország számos nagyurának kíséretében Orsova váránál a Dunán átkelve, ellenséges földre léptek. Napról napra más és más helyre vitték táborukat és gyűjtogatva, rabolva pusztítottak minden elébük kerülő ellenséges földet. A várak és erősségek vagy megadták magukat, vagy hatalmas fegyveres rohamra estek el. Egyre beljebb és beljebb hatoltak, áthaladtak Bulgárián és Rumélián, eljutottak a tengerpartra; Várna és Galac ruméliai városok önként meghódoltak; ezek mellett tábort vertek és várták az ígért segítségek érkezését. De jaj, gyakran megesik, hogy aki otthon elhanyagolja hadseregét, idegen földön nem talál támogatást. Előbb csak-ugyan nagy zsákmányt szereztek, sokakat megöltek, s ama országok nagy részét gyűjtogatva, rabolva járták, sok kárt okoztak, s az ellenséggel való megütközést bántatlanul elkerülhették. Ha az ígért segítségek el is maradtak, az ellenségen aratott régebbi győzelmek mégis lelkesítették őket, s vakmerőséggel elelve megmaradtak szándékuknál. Ellenséggel nem találkoztak, de a visszatérést dicstelennek tartották, ezért a nyár utolsó havát és szinte az egész őszt ellenséges földön töltötték. Végre november tizedik napján, mely Szent Márton ünnepének vigíliája, megjelent Amurat török császár számlálhatatlan pogány csapatokkal, hadirendben, zászlók alatt, csatára készen.

Szemben a király és János vajda úr, meg a többi ottlevő magyar urak kivezették a táborból minden népüket, elrendezték és elosztották hadsoraikat; csillogtak a fegyverek, minden hadsor élére vezért állítottak és meghagyták, hogy minden hadsort az ütközet időpontjában ugyanolyan gyorsan szekerei is kövessék. Az ellenfelek ugyanis nem voltak egyenlők; féltek tehát, hogy míg elől harcolnak, az ellenség hátbatámadja őket.

Így elrendezvén a dolgokat, isten a mennyből baljós jellel mutatta nekik a jövőt. Mihelyt ugyanis a fényesen aranyozott zászlókat felemelték s kibontották a szélben, mely akkor viharrá erősödött: egy heves szélroham nyomban megragadta a zászlókat, elrongálta, darabokra szaggatta és részeit elhordta a levegőbe. Majd mindkét részről felharsantak a trombiták és dobok, a törökök nagy riadásba törtek ki, s az ellenfelek összecsaptak. Itt is, ott is törtek a lándzsák, s ebben a lándzsatörésben sokan hulltak le lovukról; hevesen tombolt a csata: mindkét félen nagy öldöklés volt; a törökök közt mégis nagyobb. A magyar harcosok vitézi támadását ugyanis egyetlen csapatuk sem tudta feltartóztatni, sőt hirtelen futásnak eredtek. Mivel azonban a török csapatok, szélében-hosszában felállítva, a magyar sereget számban több mint hatszorosan felülmúlták, menekülő hadsoraikat a magyarok nemigen üldözheték. Mikor az üldözéstől visszafordultak, új csapatok támadtak rájuk és nagy zajjal új csatát kezdtek. A nap nagyobb része öldöklő harcban telt el; a mezőn mindenütt sűrűn hevertek a holtak, s az ellenfeleket rémület töltötte el.

A törökök egész lovassága megingott és már-már megfutott, a császár táborát csak számtalan gyalogcsapat tartotta megszállva, nagy kiáltozással állták helyüket. Mikor Ulászló király látta, hogy az ellenséges lovasság megfut, s Amurat császár meg tábora megrémült: nyomban megindította az őrizetére rendelt dandárt, s míg a vajda úr és a többiek másfelől dühös harcot folytattak, meg akarta rohanni és legázolni a császár táborát. Mikor tehát a sűrűn álló gyalogcsapatok közé került, egész dandárával együtt leverték, elnyomták és megölték. Az ellenség már le volt győzve, le volt verve, nem is remélt diadalt, s most váratlanul jutott hozzá. A magyarok a csatateret és táborukat az ellenségnek hagyva, futásnak eredtek. Sokan azok közül, akik az előbb megfutamodott ellenség üldözésével voltak elfoglalva, visszatérve az üldözésről, mit sem tudtak a többiek bukásáról: táborukba térve, éjszakai pihenőre dőltek.

Mikor azután a szomorú napra éjszaka következett és a sötétség árnya borult az egész földre, mindkét részen, aki még meg nem futott, visszatért táborába s másnap virradatig éjszakai őrseget tartott. Hallották a számtalan sebesült nyögését és üvöltését, kik sem halni, sem élni nem tudtak, s a halottak közt szerte hevertek a mezőn, rémülten alig várták a napkeltét. Végre pirosló hajnalon, sötét éjszaka után, világos nappal előtt, mikor a fényes nap a hegyek csúcsa fölé száll és nappali világosságot áraszt - a törökök, nem tudván, hogy az ellenség megfutott, harci rendbe álltak s kivonultak a császár táborából. Lassú lépésekkel haladtak a magyar tábor felé, apránként megközelítették és szorgosan vizsgálgatták, rakva van-e hadinéppel. Mikor aztán alig hallottak benne emberi hangot, s észrevették, hogy senki sem kapott fegyverre, s nem vonult ki csatára: az egész császári sereg megrohanta. Védelem nem volt, azon nyomban elfoglalták, minden ott talált élő vagy rabbá lett vagy elesett. Mondják, hogy ottveszett az említett Julianus bíboros úr és sok más szerzetes, különösen a cseribarátok rendjéből. Továbbá ottvesztek János váradí és Simon egri püspök urak, valamint a nagyságos Bátor István, aki a királyi főség udvarában vitézi erényekkel jeles ember volt, őreá volt bízva, hogy kiváló serénységével sok veszedelem között hordozza a királyi zászlót.

Ulászló király úr, a legjobb király, ez az igazi nemes ember, akinek arca barnás, haja fekete, fegyvere serény, övéihez jóindulatú, tisztos erkölcsökben jeles, elméjében és lelkében jóra való volt - ily gyászos módon végezte életét és uralkodását országulásának negyedik, az Úr 1444. esztendejében.

XLIII. fejezet

János vajda úr fogságáról

Amurat császáré lett ámbár e háborús veszedelemben a győzelem dicsősége, övéinek sok vére hullásával fizetett érte. Több sebet kapott népe a magyaroktól, mint amennyit nekik oszthattott; hív tudósítás mondja, hogy népének hullásával a császár nagyobb vereséget szenvedett a magyaroknál. Erre elegendő bizonyosság az, hogy népéből senki sem üldözte a megfutamodó magyarokat. Sokuknak elégségesen volt sebük, hogy azokat nyalogassák. Ezenközben János vajda úr, mikor visszatértében Havaselve földjére ért, ott talált ellenséget, ahol nem várta. Drakul ugyanis, ama föld vajdája, akitől kíséretet remélt, erőszakosan rátette kezét, s nem-hogy vigasztalta volna a szomorodott embert, még fogságba is vetette. Mikor aztán Drakul meggondolta, hogy semmi oka a vajda úr elfogására, néhány nap múlva sok ajándékkal s amint remélte, megbékítve, kísértette át Magyarország erdélyi részeibe.

XLIV. fejezet

János vajda úr kormányzóvá választásáról és Drakul vajda ellen való bosszúállásáról

E háborús zűrzavar, Ulászló király gyászos veszte után az ország főpap és báró urai megtiltották, hogy az országban bárki is felkeljen másnak megtámadására; ugyancsak egyhangú határozattal kimondták, hogy jövő pünkösdi ünnepére a Rákos mezején országos gyűlés tartassék. Elkövetkezett az 1445. esztendő és pünkösdi mondott ünnepe; a Rákos tágas mezejére mindenünnen özönlöttek a gyűlésre a nemesek. Mind a jelenlevők egy értelemmel tárgyaltak az ország javáról, és nagy körültekintéssel értekeztek arról, kit válasszanak az ország védelmezőjévé azonközben, míg Albert király fia, László király - aki akkor ötesztendősi fiúcska volt - felnő, képes lesz az uralkodásra és megbírja a fegyvert. Az egész gyülekezet szeme előtt lebegtek János vajda úr híres emlékezetű viselt dolgai, s ezért - bár sokan remélték maguknak ezt a méltóságot - azt egyedül a vajda úr nyerte el. Megválasztották tehát az egész ország s az országot érintő minden dolgok kormányzójává. Magyarország egész népe nagy ujjongásba tört ki azért, hogy ilyen oltalmazót nyert, harsány hangon hálálkodott istennek, a levegő megtelt harangok és trombiták zúgásával. A dicső választás után még azok is, akik magukat tartották méltónak erre a tisztre és csalódtak, szívük mélyén szomorkodtak, színleg vidám arccal örvendeztek. Az ország minden lakosa vígan tért hajlékába.

Tetszett ezután a kormányzó úrnak, hogy megtorolja Drakul havaselvei vajdán fogságba vetését: nem feledte még el ugyanis a nem szíves vendéglátást. Nagy fegyveres népet indított hát ellene, átkelt a hegyeken, betört országába, egész tartományát elpusztította, őt magát elfogta és fiával együtt, kor szerinti sorrendben, lefejeztette. - Ez ország másik vajdáját, néhai Dán vajda fiát megvakíttatta. Így torolta meg Drakul vajdán fogságát. Az országnak meg más vajdát adott, aki engedelmeskedett parancsának; azután visszatért Magyarországba.

XLV. fejezet

A korona visszaköveteléséről, és hogy miként álltak érte bosszút

Ezenközben Magyarország urai váltig szomorkodtak azon, hogy a szent korona, mellyel a magyar királyokat megkoronázzák, valamint a gyermekkirály, aki természet szerint való uruk,

Frigyes római király hatalmában van. Félték ugyanis, ha a fiú idegen földön nevelkedik, elidegenedik a magyar szokásoktól, beszédétől. Elhatározták tehát, hogy visszakövetelik, s ha nem kapják, megtorlásra indulnak. És minthogy a római király nem hajlott a kérésre, hatalmas csapatot mérték reá. A kormányzó úr ugyanis, tisztjének második esztendejében, számos fegyveres csapattal kegyetlen keménységgel beköborolta egész Karinthiát és Krajnát, valamint Stíria nagy részét; a jószágokat prédálta, az embereket rabbá tette, a városokat, helységeket és falvakat gyűjtögetta. Miután látta, hogy a római királyt országának pusztítása sem indítja meg, sok jószággal és fogollyal rakodva, szerencsésen hazatért.

XLVI. fejezet

A kormányzó úr rigómezei csatájáról

Ezek után Hunyadi János kormányzó úr az országnak az ő vállát terhelő mindennemű dolgait a legjobb tudomása szerint intézte, védte az országot ellenséges betörés ellen: azokban az esztendőben a töröknek nem is volt lehetősége, hogy Magyarország kárára emelje szablyáját. Végre kormányzóságának negyedik évében maga a kormányzó úr, aki hadi virtusokban mindig nagy próbákat mert, elhatározta, hogy új hadi vállalkozással támadja meg a török császárt. Nagy sereget gyűjtött tehát, és hadjáratra szedte össze Magyarország minden fegyveres erejét. Hadi táborával, ágyúkkal, puskákkal és más ellenségre lövő szerszámokkal felszerelve, az első őszi hónapban Szeverin vára fölött átkelt a Dunán, és kemény hadjáratban végigvonult Rácországon, mert annak ura - bár erre felszólította - nem csatlakozott hadi vállalkozásához. Ezért ellenséges földnek tekintette, tűzzel-vassal pusztította, éspedig nemcsak azért, hogy prédát szerezzen, hanem úgy járta be, hogy elfoglalja. A kormányzó urat az ország hatalmas urai kísérték, származásukra és birtokaikra kiváló urak: Pelsőczy Imre erdélyi vajda, öccse, László, Marczali vajda fia, Imre királyi ajtónállómester, Rozgonyi Raynold, Szécsi Tamás, Thallóczy Ferenc, Dalmát és Horvátország bánja, Székely János, a kormányzó úr atyjafia, Losonci Benedek, Alsóindvai Bánffy István és sokan mások, csupa hadban jeles vitéz, kik sok fegyverest vezéltek. Amurat török császár is ugyancsak buzgón készült a védelemre, mikor hallotta, micsoda ellenséges sereg jön ellene. Mozgósította országának minden fegyverbíró seregét, felfegyverezte népének minden harcosát és hadbaindította. Hatalmas seregével útrakelt és a közelgő ellenség elébe állott.

Október közepére járt az idő, amikor a magyar tábor, áthaladva Rácorszag földjén, elérkezett Bulgáriának földjéhez, mely a török császáré volt; az ellenséget várva, Merula mezején, melyet magyar nyelven Rigómezőnek hívnak, megállapodott. Eljött végre az a csütörtök, mely Szent Gallus hitvalló és Szent Lukács evangélista ünnepei közé esett, midőn a török császár megérkezett, s nem messze a kormányzó úr táborától vont a szállását. Mindkét részről könnyű fegyverzetű vitézek, féktelen ifjak szálltak ki a mezőre, kedvüket lelvén a csatározásban, kölcsönösen összecsaptak, s holtakat hagyva váltak szét. Mikor aztán felvirradt Szent Lukács evangélista ünnepének ama örökké nevezetes napja s a nap áthaladva az égi csarnokokon, a déli órához ért; a két ellenfél a mondott mező síkjára zúdította minden fegyveres erejét, haderejének összes katonáját. Nem volt a két részen senki, akit e nagy veszedelem, a teméntelen ellenséges sokaság látványa ne töltött volna el halálfélelemmel.

A kormányzó úr elrendezte a vezérlete alatt álló egész népet, harmincnyolc hadsort, középkön ragyogóan aranyozva a zászlók. Minden hadsor arcvonala fényes fegyverzetben állott és vezérei körbejárva, intelmekkel és beszédekkel buzdították harcra a vitézeket. Szemben pedig a török császár népének minden erejét hatalmas csapatokba tömörítve, összevonta a

zászlókat, hogy az egész mezőn mint megszakítatlan fal húzódtott a magyarokkal szemben; lassan közelgett.

Mikor aztán nyíllövésnyire ért, mindkét részen nyomban megszólaltak a dobok, szörnyű volt hangjuk, a trombiták is visszhangozva harsantak meg innen is, onnan is, mindkét rész hadsorai lándzsát szögeztek, és minden vitézségükkel támadásra rontottak. A nagy roham az egész mezőn jajszót támasztott, mindkét felől öldökleni indultak. Nagy lándzsatörés támadt innen is, onnan is, sok sebzett harcos hullott aléltan a lovak lába közé. A levegő megtelt a haldoklók borzasztó kiáltásával. A két ellenfél népe összegabalyodott, nem tudtak egymástól elszakadni, a nagy tolongástól sokan órák múlva sem férközhettek a hozzájuk közel levő ellenséghez. Végül vitéz támadással az ellenségre rontó magyarok megbontották a törökök több csapatát, és a mező nagy részén át üldözték szakadatlanul vágva őket. A törökök azonban a császár táborából új segítséget nyertek és a magyarokat öldökölve táborukig szorították vissza. Eközben a török gyalogosok nyilai sűrű záporként hullottak, eltakarták a napot, és keményen rontották a magyarokat. És ámbár a magyarok alig huszonnégyezer harcosának nehéz és egyenlőtlen küzdelem volt feltartóztatni a több mint kétszázézer főnyi ellenséget: ez az ellenséges sokaság, e sok fegyver zörgése, a sok seb sem bírta őket naphosszat hátrálásra; győzetlen lélekkel mennél inkább ölték őket, annál jobban megálltak napnyugtáig.

Nagy virtussal, de még nagyobb elszántsággal küzdöttek mindaddig, míg le nem szállt az éjszaka homálya; nagyobb veszteséget okoztak az ellenségnek, mintsem az gondolta volna. Az egész nap heves csatában telt el: mindkétfelől számlálhatatlan volt a halott, az egész csataterén sűrű halmokban heverték a tetemek. Mikor az éjszaka eljött, árnyéka véget vetett a felek dühének és harcának. Bár azon az éjszakán a hadsorok a fáradtságtól elültek, egész éjjel ágyúkkal és hadigépekkel folyt a harc. Az ezután következő szombati napon, mihelyt a nap felkelt, és sugarai világítottak, az ellenfelek az előző napi dühvel rendbe álltak és ismét a mezőre vonultak. Újra összecsaptak és mindkét részről keményen csatáztak: nagy kavardásban a nap hatodik órájáig folyt a harc. Eközben a török császár, látva, hogy vajmi kevés és fáradt magyar vitéz zilálja csapatait: népének minden sokaságát megindította, lovasait, gyalogosait egyaránt. Nagy dühvel a magyar hadsorokra és csapatokra rontott, és mint sok vizek árja zúdult rájuk, szétbontotta őket és táborukat, s futni kényszerítette őket, kik futni nem tudtak. Futott mindenki és a menekülésben nem volt rend. A törökök nagy kegyetlenséggel üldözték őket, mígnem a nap alászállt a nyugati tájakon. Kemény üldözés követte a magyarokat ezután is. Összecsődültek ugyanis a naphosszat menekülőkre a rácok - kiket megtámadtak - s az úti fáradalmaktól megviselt magyarokat, akik minden fegyver nélkül szűkölködtek, mint rémült juhokat a farkasok, kíméletlenül kifosztották, megölték és elnyomták.

XLVII. fejezet

A csatában elesett országnagyokról, a kormányzó úrnak a despota által történt elfogatásáról s ennek megtorlásáról

Ebben a csatában elestek a fentemlített urak: Pelsőczy Imre, öccse László, Marczali vajda fia, Imre, Szécsi Tamás, Frankó bán, Székely János, Losonczy Benedek és Alsólindvai Bánffy István; Magyarországnak szinte egész vitézljő rendje odaveszett.

A kormányzó úr pedig gyorslábú lován a csata nagy zűrzavarából messze távozott a harc mezejétől; minden katonája elhagyta, védőfegyvereit letette, úttalan utakon bolyongott: ekkor két török kezébe esett. Miután személyét nem ismerték fel, letették a földre szablyáikat, csak puszta kézzel rontottak rá és lefosztották ruháit. A kormányzó úr nyakában arany kereszt

függött; ezt az egyik török el akarta ragadni, ezen nyomban összecivakodtak és egymásnak estek. Míg verekedtek, a kormányzó úr felkapta egyikük szablyáját, rájuk rontott, és vitéz karjával egyiknek oly keményen vágott oda, hogy az nyomban a földre roskadt és meghalt. Mikor a másikra támadt, az megfutott és kimenekült kezéből.

Ezután a kormányzó úr tovább haladt, találkozott valami ráccal. Ez ugyan fosztogatás céljából járta az erdőt, de mikor észrevette, hogy alighanem főemberforma került az útjába, nem merte megtámadni. Vagy azért nem támadt reá, mert a kormányzó úr még nem tette le a felragadott szablyát. Gondolkodva álltak tehát mind a ketten. Végre a kormányzó úr felszólította a rácot, vezesse el Nándorfejérvárba; illő jutalmat is ígért neki. Ez nyomban ráállott: de nem a kívánt helyre vezette, amint megígérte, hanem Szendrő várába. Mikor György despota megértette, hogy a kormányzó úr a vár falai közt van, megfélemlített arról: ennek az embernek virtusa és műve volt, hogy bajos száműzetéséből újra visszakерült országa birtokába; hálátlanság vétkébe esett, és nem szívesen látott vendégként fogadta. Ugyanis fogságra vetette, és addig nem adta vissza a szabadulása érdekében szorgoskodó magyar uraknak, míg a kormányzó úr maga helyett túsul kezébe nem adta László nevű elsőszülött fiát.

Ámbár a kormányzót balszerencse kísérte ebben a csatában, mind a magyar főurak szíves lélekkel várták jövetelét, mert nem benne volt a hiba, hanem vitézei számában, s győzedelme csak ezen múlt. Ezt bizonyítja, hogy mikor a kormányzó úr karácsony ünnepe táján visszatért, Szeged városában nagy sokaságú nemes várta jövetelét, és amikor közeledett, derűs arccal vonultak elébe.

Ezután a kormányzó úr saját fogságát és a despota hálátlanságát mérlegelve, fegyvert és vitézt gyűjtött s elindult, hogy méltóképpen megtorolja ezt a despotán. Erős kézzel országa földjére tört, váltig pusztította, és elvette tőle Magyarországon levő minden várait és uradalmait. Ennyi kárt-okozással nem is érte volna be, ám a despota bántatlanul visszaadta neki fiát, és a despota kérelmére a magyar főurak is közbenjártak, hogy a kormányzó úr bosszús lelkét lecsillapítsák.

XLVIII. fejezet

A kormányzó úr csatáiról a határokon belül

Ezután a kormányzó úr az országhatárokon belül vívott sok különféle csatát az országot sanyargató csehekkel; feladással vagy erőhatalommal sok cseh várat megvett, melyeket a csehek különböző helyeken a magyar föld pusztítására emeltek. A csehek ellen vezetett hadjáratainak nem is vetett volna véget, ha meg nem segítik a cseheket árulással a kormányzó úr ellen fondorkodó magyar főurak. Mennél kedvezőbben haladtak ugyanis a kormányzó úr dolgai, sok úr annál inkább irigykedett titkon őreá. Történt ugyanis az Úr megtestesülésének 1451. évében, hogy a kormányzó úr sok zsoldossal és felkelő népi sereggel megszállás alá vette az említett Giskra János várát, melyet Losonc városa közelében, Szent István király klastroma falánál emelt. Napról napra hevesen ostromolta, hogy megvegye. Az őrséget szomjúsággal és fegyverrel annyira szorongatta, hogy már remélhette a megszállás jó végre jutását. Végre az említett Giskrát - a felső-magyarországi királyi városok kedvezésétől elkapva - árulók rábeszélései is felindították, úgyhogy a körülvevő várak saját fegyvereseivel, számos segédcsapattal támogatásukra jöttek. Csatarendbe állva, szembeszálltak a kormányzó úr táborával. Kiderült ekkor, mily aljas dolog háborúban az árulás. Még össze sem csaptak, a kormányzó úr táborából az árulók csapatai máris hirtelen futásnak eredtek. Ezért a kormányzó úr kénytelen volt elhagyni a csatateret és a táborát. Ezt az árulást a nagyságos Pelsőczy Pál még halála előtt saját szavával vallotta meg, mikor az említett vár alatt ágyúlövés halálra sebezte.

Elesett itt továbbá az ország nemesei és főemberei közül Nánai Kompolthy János; az egri püspök, Hédervári László, sánta lévén, nem tudott elmenekülni, fogságba esett. Giskra János így megnyerve a csatát és a magyar tábornok, Lóránt fiainak Gede várát vette kemény ostrom alá: a várnagyok azonban vitézül védekeztek, terve nem sikerült. Erre az egri vár alá vonult. Ekkor az említett László püspök Giskra János kezére akarta adni a várat, hogy a maga személyét kiszabadítsa. A vár kapitányai azonban ama vidékről valók voltak, úgy gondolták, hogy ebből az egész környéknek nagy baja lesz, már akkor inkább szenvedjen csak egy ember - semmivé tették Giskra János szándékát.

Ezután a kormányzó úr újból fegyvereket gyűjtött ama népeiből, akik a délvidéket védelmezték; ezeknek katonai virtusát és állhatatos hűségét már az előző csaták kísértései közt kipróbálta. Ezekkel jött, kemény ostrom alá vette és megadásra kényszerítette Giskra János újonnan emelt várait; a sági klostornál, az Ipoly folyó mellett, valamint Galchur hegyén és Rozsnyó, valamint Szepesi városában. Megszállta Giskra János derencsényi várát, melyet Valgatha nevű cseh védett az ő nevében. Völgyben feküdvén, új ostromlási módot talált ki; az erősség alatt magas gáttal zárta el a völgyet, felduzzasztotta a völgyön át folyó vizet. Mikor az áradás túlemlelkedett az erősség falain, mind a bennelevőket megfulladás veszedelme fenyegette: a várban levő csehek megadván a várat a kormányzó úr kezébe, maguk fogságba estek. Végül elérkezett Zólyom városába, a nagy romlás fészkebe és szülőhelyére. Üszköt vetett rá, Zólyom vára ellenében nagy erősséget emelt, s fegyverrel, vitézzel megrakva hagyta vissza. Giskra János eközben aggodalomba esett a fegyverek zajától, és kénytelen volt béketárgyalásokat kezdeni.

XLIX. fejezet

A testvéreknek nevezett csehek országrontásáról

Giskra Jánoson kívül ekkor sok idegen nemzetség volt az országban, kik minden erejüket az ország rontására fordították. Komorovszky Péter egész Liptó megyét hatalmába kerítette; a fentebb mondott magyar származású Pongrácz meg egész Túrócz megyén eluralkodott, bitorolta Óvár, Berench és Sztrecsnó várait s az ország pusztításában nem maradt a többiek mögött. Ezek kölcsönös gyűlöléssel üldözték egymást; az említett megyéket és mindazt, ami szomszédságukban volt, mind kegyetlenül fosztogatták.

Volt a latroknak egy másik fajtája is, akik szintén a Felvidéket dúlták. Ezek volt zsoldos katonákból kerültek ki; fegyveres csapataik erőszakoskodtak és számos fészket szereztek maguknak, részben árulás és megvívás révén, részben újonnan építéssel. Klostombeli barátok módjára a *testvér* nevet bitorolták, és az ő nyelvükön bratriknak nevezték magukat. Maguk közül kapitányokat rendeltek, fosztogatva, öldökölve és gyűjtogatva kóborolták az ország velük határos részeit, s rosszabbak voltak a többinél. Már annyira elvakmerősködtek az országban, hogy nyíltan beházasodgattak, mint akik örökre itt akarnak maradni. A kormányzó úr ugyanis, midőn megértette, hogy a felvidéki nagyurak árulást koholnak ellene, nem jó szívvel vannak iránta, inkább irigylik - később már lanyhábban járt el e részek védelmében.

L. fejezet

A kormányzó úr csatájáról a rácországi Krusevácnál

Ebben az időben Amurat török császár rossz szemmel nézte, hogy szomszédságában György despota ura Rácországnak; váltig gyűlölte azért, amiért kiengedte a kormányzó urat. Népének nagy részét fegyverre szólította, és Feriz bég nevű vajdája - harcias ember - vezérletével Rácországba irányította. Szigorúan meghagyta a bégnek, hogy a Morava folyó partján fekvő s régebben leromlott Krusevác várát javítsa ki, s onnan támadja György despotát. Ennek hallatára a despota megrémült; töprengett, mit tegyen, sokáig hánytorgatta magában a dolgot. Tudta, ereje nem elég, hogy ellenálljon ily nagy ellenségnek, hamarosan megvezekelt a kormányzó úr ellen cselekedett sérelemért. Mikor azonban megértette, hogy e nagy veszedelemben nincs más választása: vagy meghódol az ellenségnek, vagy segítséget kér - nem tudta, kinek segítségéhez folyamodjék. Így szólt övéihez:

- Ha a kormányzó úr nem volna rossz szándékkal ellenem, ő lenne az az ember, aki megmenthetne veszedelmemben a nagy bajtól és romlástól.

Látta, hogy a kormányzó úron kívül senkitől sem kérhet segítséget, bár pironkodott váltig, őhöz fordult. A kormányzó úr pedig jobban szeretett törökkel csatázni, mint kellemes táncot járni - nyomban összehívta seregének számos vitézét, fegyvert fogott, és saját személyében ment a despota segítségére. Tudták a törökök, hogy a despota a maga védelmében fegyverhez nyúl, azt azonban nem tudták, hogy a kormányzó úr segítséget hoz neki; nyugodt lélekkel várták hát a közelgő ellenséget.

A kormányzó úr pedig, hogy minél gyorsabban érhesse el az ellenséget, egész éjszaka haladt seregével és a rác nép csapataival. Az éjszaka folyamán meg is tette az utat; napkeltére a kormányzó úr elközelgett az ellenséghez. Eközben köd támadt, úgyhogy az ellenfelek nem láthatták egymást, kölcsönösen rejtve voltak egymás szeme előtt. Midőn aztán a kelő nap sugaraiban a köd felszakadt, felvillantak a fegyveres hadsorok, a török csapatok pedig látták, hogy közel az ellenség, és közte a kormányzó úr zászlóit is azonnal megismerték - erre megfordultak, nem ütköztek meg, hanem gyors futásnak eredtek. A kormányzó úr egész könnyű lovassága üldözte a futamodókat, és mind az üldözők nagy hevesen szorongatták őket. Így éjszakáig igen sokat levágtak közülük; még több is így járt volna, ha az éj sötéte be nem köszönt, s a menekülőket el nem takarja.

Az említett Feriz bég vajda sok rábízott néppel és főemberrel fogságba esett; nagy örömmel és ünnepléssel vezették a kormányzó úr elé. Így hát a kormányzó úr győzelmet nyert; visszatértében felgyújtatta Viddin városát, Bulgária főhelyét. Végül diadalmasan jött meg Magyarországra, az összes foglyot a despotának engedte át.

LI. fejezet

László király visszahozataláról és a kormányzó úr örökös főispánná tételéről

Eközben Frigyes római királytól az ország lakosai kérték, adja vissza békével László királyt, de Frigyes ezt megtagadta. Erre László király országainak számos főembere és velük Czillei Ulrik gróf, nagy sereget gyűjtött s fenyegető fegyverrel és haddal, erőszakra készen, ostrommal zárta körül Bécsújhelyi és benne a római királyt. Így hát a római király megrémült, az eleséghiány is nehéz helyzetbe hozta: kénytelen volt László királyt az országaiból való főuraknak kiadni.

Visszahozták tehát a gyermekkirályt és a Bécs várában levő palotában tartották, özönlött hozzá saját országaiból meg idegen országokból számos nemes. Oly kiváló, oly hatalmas szülőktől származott, remélték, nagy ember lesz belőle. Határozatba ment, hogy menjenek oda a kormányzó úr meg az országbeli urak és mind az országnagyok, hogy méltóképpen hódoljanak a gyermekkirálynak és tegyenek neki hűségesküt. Nem is halogatták; a magyar urak színe-java Bécs városába tódult. A királyi palota megtelt tiszteletre méltó urak sokaságával. A király minden egyéb országainak főurai között kiválóbb helyet adott az említett magyar uraknak, és amikor gyermeki szemeit rajtuk legeltette, örvendett, hogy ilyen nagy urak kegyelik. Sok nap telt el udvari tisztességadással.

Itt a kormányzó úr is önként letette a nyolc esztendő óta szerencsésen viselt hivatala terhét és az Úr 1452. évének beálltával visszaadta László királynak Magyarországot, melyet övéi és a maga véres fáradozásával, szorgosságával, igyekezetével és hadi tetteivel őrzött meg. Ezért László király a kormányzó urat - figyelemmel arra, hogy diadalmaival a föld minden táján jeles hírnevet szerzett, kiváló tettei méltó dícséretet arattak - magas emelvényen, trónon ülve, királyi öltözetben, körülötte számos herceg, örgróf és országainak főpapjai, bárói lévén, nagy ünnepélyességgel örökös besztercei gróffá emelte, s az említett ideiglenes kormányzói méltóságot, melyet addig érdemesül és az ország hasznára viselt, örökössé tette. Az aranyszínű pajzsra festett címert - vagyis a csőrében gyűrűt tartó hollót - melyet a gróf úr eddig is viselt, más pompás jelvényekkel egészítette ki, nevezetesen fehér mezőbe festett vörös oroszlánnal, mely szájával koronát akar rabolni; ilyen címerrel ékesítette fel a besztercei gróf urat nagyobb rangja és méltósága tiszteletére.

Elintéződvén végre nagy örömmel mind e felmagasztalás szertartása, László király a gróf urat sok ajándékkal és királyi bőkezűsége valló adománnyal néhány nap múlva visszaküldte Magyarországra a többi főpap és báró urakkal együtt.

LII. fejezet

Kapisztránói János fráter Magyarországra jöveteléről

Mikor a besztercei gróf úr és mind a magyar nagyurak szerencsésen hazatértek, az urakkal együtt Magyarországra jött Kapisztránói János szerzetes fráter, Szent Ferenc testvéreinek gyülekezetéből, regula szerinti öltözékében, de életének szentségével is ragyogó férfiú. Miklós római pápa ugyanis igen nehezményezte, hogy a keresztény hit üldöztetést szenved a török erőszaktól, ezért apostoli bullával elrendelte, hogy az ily nagy vészben és veszedelemben hánykódó katolikus népnek oltalmára s a török ellen keresztényi hadat gyűjtve, prédikálja mind az összes tartományokban a hozzá fordulóknak a bűnök bocsánatát, a túlvilági büntetés elengedését; osztogasson köztük fehér gyolcsra hímzett vörös keresztet, s azt a bal mellükre tűzzék. Az apostoli úr az említett Kapisztránói János frátert rendelte céljának munkájára. Így hát ez a János fráter - minthogy nagytekintélyű volt a szent hittételekben és érdemeinek nagy virtusa vakok, sánták, betegek és ördögösök gyógyításával nyilvánvaló volt az emberek előtt - Németország és Lengyelország részeiben és Magyarországon sok közrendű népet szólított fegyverbe a mondott ellenség ellenében.

Nem sokkal ezen idő előtt a fentemlített Amurat török császár eltávozván az életből, fia, Mahomet követte őt; keresztényi vér ontásában, földek kirablásában atyjánál és minden többi elődeinél kegyetlenebb, katonai ismeretekben jártasabb, csapatokban és hadiszerekben dúsabb, házi népével szemben szigorúbb. Miután átvette az ország kormányzását, szegyenek tekintette, hogy a szomszédságában Konstantinápoly városa másnak kezén van, ezt mindig

rossz szemmel nézte és régóta tervezgette, hogy megostromolja. Csodálatos és hihetetlen gyorsasággal a Boszporus bejáratánál, nem messze a várostól, a tenger partján erősséget emelt, az építés munkálatait azonban elleplezte. Ez a dolog nagy zavarodást okozott a kereszténységben, mivel az erősség azt jelentette, hogy a várost hamarosan romlás fenyegeti.

LIII. fejezet

László király Magyarországra jöveteléről

László király életének tizenharmadik esztendejében, az Úr megtestesülésének 1453. évében Ulrik gróf és birodalmának sok más nemese kíséretében - az esztendő ama részében, midőn a hús átadja helyét a halnak: böjtelő havában - Magyarországra jött, bevonult Buda városába s ottmaradt nagyvígan. Ama napokban a beszercei gróf úr az ország déli részeit járta. Tudta ugyanis, hogy számos magyar úr, de kivált Ulrik gróf nem jó szándékkal vannak iránta. Félt tehát, netán sötét ármányt szőnek ellene a királynál, s ha nem vigyáz, könnyen belebukhat. A mondott esztendő ama idején, mikor a Nap szekere tavasz közeledtével a Halak házát elhagyva, a Bak szarva felé hajtja lovait, jelesen nagyböjt napjaiban, a beszercei gróf úr menlevél oltalma alatt a királyhoz ment; vele Székely Tamás vránai perjel, Vlád havaselvei vajda, Kanizsai László és Rozgonyi Sebestyén: csupa nagyságos és hatalmas országbeli urak, továbbá sok magyar nemes fényes zsoldos néppel. Ragyogó seregben mentek, vitézi karral is, inkább a jó fegyveres őrizetben, mint az említett menlevél oltalmában bízva. Ezek a nagyurak szerették a gróf urat, és életéért nem riadtak vissza attól, hogy saját életüket veszélyeztessék. A gróf úr tehát sok napig forgódott a királynál; végre engedelmet kapván a távozásra, Temesvárra szállt.

LIV. fejezet

Konstantinápoly városának a török császár által történt megvételéről

Ama esztendő folyásában, melyben László király Magyarországra jött, körülbelül tavasz első havában, a török császár, Mahomet, fegyverét a görögökre emelte, és a görög császárral kötött egyezség és esküszövetség ellenére borzasztó háborút indított az egész görögség ellen. Mindenfelől számtalan sereget gyűjtött, megindította országa minden hadi szerszámát, gögös lélekkel szárazon és vízen ostrom alá vette ama nagyhírű várost, Konstantinápolyt, melyet hajdan Bizáncnak neveztek; régi császárok székhelye volt s a világ úrnője. A megbúsult város segítséget koldult a keresztény királyoktól, de a veszedelemben és romlásban mind elhagyta. A török fegyverrel és folytonos rontással annyira sanyargatta, hogy még a nők is kénytelenek voltak résztvenni a védelemben. De mit használt a görögöknek csekély erejüket összemérni a számlálhatatlan ellenséggel?

A császár új ostromlási módokat eszelt ki, aknákat és földalatti árkokat készített, ilyen cselekkel támadta a görögöket; a tengert láncsal zárta el, áthidalta; továbbá olyan fatornyokat emelt, hogy magasabbak voltak a város igen magas falainál, ezek ormáról a török nyilak sűrű záporával árasztotta el a városban mind a fegyverbírókat. Különben meg a falnak rengeteg s még sosem látott nagyságú hadi gépeket és ágyúkat állított, melyekkel hamarosan rommá lőtte. A falak nagy része végül földre omlott, a császár pedig minden hadi erejét dob- és

trombitaszó mellett rohamra indította a város belseje ellen; az ostrom ötvenhatodik napján nagy erővel és végsőkig menő viadallal elfoglalta a várost.

A görög császár az ellenség e rohamánál szintén sok sebet kapott és elesett. A törökök rút keze elért mindent, ami szép, elrabolt minden istenit és emberit. A város főembereit elfogták és a kegyetlen császár elé vitték, aki nyomorultan leölette őket. Felforgatta a szentek sírjait és ereklyéiket a tenger vizébe dobatta. Ki mondhatná el szóval, ki sirathatná el könnyekkel és ki szöhetne elbeszélésbe méltóképpen ily nagy város vesztét, a keresztény vallás ily siralmas romlását, durva ellenségnek szent és világi jószágok, férfiak és nők ellen elkövetett rettenetes sok nagy gonosztettét?

LV. fejezet

Nándorfejérvárnak a török császár által lett ostromlásáról

László király Buda várában időzött, és így telt el az Úr 1455. éve, ekkor a törökök császára, Mahomet, támadással fenyegette Magyarországot, és hírlett, hogy először Nándorfejérvárát akarja megvívni. Nagy gondba és töprengésbe sodorta ez a hír nemcsak Magyarország népét, de az összes szomszédos országot is, szinte az egész kereszténységet. Konstantinápoly kegyetlen megvétele lebegett a katolikus népek szeme előtt, és nem csekély volt mindnyájuk rémülete.

Maga a török császár szinte más ember lett, mióta Görögországon diadalt vett. Kívánságában és gőgjében fentebbre tört, s azt hitte, hogy általa megújulnak hajdani Nagy Sándor győzedelmes napjai. Mondják, így beszélt:

- Egy az isten az égben! A földön is csak egy fejedelem uralkodhatik!

Midőn ezek a híresztelések László királyhoz értek, a fiatal fejedelem mélységesen megfélemlített; nem kevésbé zavarodott meg a harcias német lelkületű Ulrik gróf, aki tanácsaival irányította a királyt. Nem is tanakodtak az ország biztonságáról, nem is készítettek fegyvert az ellenség ellen; mintha hírért sem hallották volna az egésznék, egy éjszaka, a sötétség leple alatt elhagyták Buda várát és sietvést Bécs városába igyekeztek. A budai vár őrség nélkül, nyitva maradt félhónapnál is tovább. Napról napra nőtt a nagy ellenség közeledésének rettenetes híre, fegyverhez azonban senki sem nyúlt.

Végre elérkezett a nyárnak az a szaka, mikor a zöld kalászfeknek szemei kibontakoznak és érni kezdenek, Phoebus szekere pedig az Ikrek mezején haladt, midőn a törökök császára rettenetes ostrommal szállotta meg Nándorfejérvárát. Szörnyű és nagyszámú hadi készüllettel és négyszázezernél több törökkel. A magas várfalakról szerteszét a körüli réteken, síkokon számlálhatatlannak látszott az ellenséges sátrak orma: áttekinthetetlen volt az ellenség teméntelen száma. Ezenfelül maga a császár vezérelt számos hajót, melyeket tengeri hajók módjára készítettek; ezekkel annyira megszállta a vár alatt folyó Duna és Száva vizét, hogy víziúton senki sem vihetett segítséget a várba.

Nagy fáradsággal szállíttatta oda a császár a Krusevác vára körül csodás buzgalommal összegyűjtött hadi gépeket, ostromgépeket és ágyúkat. Azt hitték, ilyeneket és ilyen mennyiségben még sose hordtak össze semmilyen várostromhoz: a vár nagysága tette ezt szükségessé.

A hadi gépeket végre a várnak a síkságra néző oldalán állították fel. Némelyekkel a vaskos várfalakat törték, mások pedig a magasba, a levegőbe hajigáltak óriási nagy köveket, amelyek a város falain belül óriási robajjal lehullva, villámként, hirtelen halállal öltek meg minden

élőt, akit értek. Éjjel-nappal szüntelen dörögtek az elsütött hadigépek, és rettenetes morajuk elhallatszott több mint huszonnégy magyar mérföldnyire, egészen Szeged városáig és köröskörül a környékre. Folyton működtek a hadi gépek, szakadatlanul okádták a füstöt; a napfényes, tiszta eget sűrű ködfelhő árnyékolta be és a lengedező szellők kénbúzzal keveredtek; sem a forró nyári nap, sem a hűvös éj sötéte nem hagyott nyugtot ostromlóknak, ostromlottaknak egyaránt. Gyászos csatározással telt minden idő. Ekkora lövetéstől megromlottak a derék tornyok ormai, szétomlottak az épületek és földdel egyenlővé lettek az embereket és várat védő magas falak. Mit mondhatunk még? Csak azt, hogy a védők halálos félelemtől leverten várták utolsó napjukat.

Az ország minden részébe híre szállt az elkeseredett, hatalmas ostromnak: Magyarország főurai azonban tunyán, mintha aludnának, nem küldtek fegyveres oltalmat a veszendő várnak.

Elérkezett végre a félelmetes ostromláshoz a beszercei gróf úr, eme virtusra és vitézkedésre termett férfiú. Csekély számú zsoldosa volt csak a nagy ellenséggel szemben. Magyarországbeli, keresztjelet viselő számos népek is verődtek össze Kapisztránói János fráter alatt, hogy harcoljanak Krisztus nevéért. Lengyelország tájairól is jött háromszáz kereszties. Noha a gróf úr - mint előbb már elmondottuk volt - letette a kormányzóság gondját, szokott serénysége és virtusa azonban most is ösztökélte, hogy az ellenségre támadjon.

Utat-módot keresett tehát, miként távolítsa el a nevezett folyók hátáról az ellenséges hajókat, hogy fegyveres segítséget vihessen a szorongatott várnak. Végül hajókat szedett össze, meg rakta kereszties népségből való fegyveresekkel, leküldte a Duna folyón az ellenséges hajókkal szembe.

Az ellenfelek hajói összecsaptak. Lőn nagy riadás a töröknél; a magyarok is magas hangon hívták segítségül az Úr Jézust. Egyik félnek sem volt menekésre útja. A küzdelem keményen folyt. Mindkét részről indultak hajók a Duna nagy vizén; ezek közül sokan tátongó, halálos léket kapva, a mélybe sülyedtek. Oly nagy volt a vérontás, hogy a teméntelen öldökléstől a Duna tiszta vize véres foltokkal kavargott. A viadalban mindkétfelől rengeteg eleség jutott a halaknak. Végre hosszú, fáradságos harc után győztek a magyarok; keményen törtek a törökökre, s heves lángra lobbantották vaslánccal összekötözött hajóikat.

Midőn a török császár észrevette ezt, mondják, így szólt:

- Már ha nehezebben is, mégis betelik akaratunk!

A hajók csatáján győzelmet nyervén, a gróf úr nyomban átkelt a várba s így vigasztalta a csüggedt várkapitányokat, akik már csak a halált várták:

- Miért rémüldöztök? - mondotta. - Először láttok-e törököt? Jó néhányszor megszalasztottuk már őket, ha olykor magunk is futottunk előlük. Sokszor láttátok már őket, miért zavarodtok most meg tőlük? Nemde próbáltátok már fegyverüket, erejüket? Fiacskáim, bízzunk Krisztusban, kinek nevéért annyiszor ontottuk vérünket; harcoljunk bátran az Ő nevében ellenségünkkel. Nemde, meghalt Krisztus miérettünk? Haljunk meg mi is Őérette! Legyen tehát lelkünk állhatatos és vitézkedjünk a harcon. Tudjátok, hogy félénk az ellenség. Ha isten velünk, könnyen győzünk! Isten máskor meghátráltatta, megfutamtította a törököt és futva üzte vissza hazájába. Kell-e még töprengenünk? Régen hadakoztok már vezérletem alatt: próbáljátok meg!

Ilyen és hasonló szavakkal és jelenléte által bátorságot öntött ismét beléjük a gróf úr. Új vitézekkel is erősítette a várat. Nagyszámú kereszties is vitt be oda: minthogy ezek közrendű népek voltak, fegyverforgatáshoz nem értettek, a gróf úr hadra szoktatta őket, amennyire lehetséges volt.

A török császár előzetesen már hallotta, hogy apja, Amurat, éltében ugyanezen Nándorfejérvára alatt hét hónapig vesztegelt ostrommal, de siker nélkül, és győzelem helyett szégyen-

szemre vonult el. Ezért ez a török császár hadnagyai előtt nem kicsinyég becsmérelte saját apját, és azt mondta, hogy ő ezt a várat tizenöt nap alatt veszi meg. Mikor vajdáinak legfőbbike, az anatóliai vajda, ezt a kérdést hallotta, előbb engedelmet kért a szólásra, majd így válaszolt a császár beszédére:

- Nagy császár! Boldog vagyok, hogy szólhatok színed előtt! Félek mégis: az lesz a dolog vége, hogy elvesztem hozzám való kegyességedet. Tudnunk kell azonban, hogy a magyarok keményebben védik váraikat mint a görögök.

Midőn tehát a jeles tornyok orma leomlott, s a falak nagy része is földig roskadva hevert, a sáncot és várarkokat a földdel egy szintig feltöltötték, úgyhogy már semmi sem akadályozta az ellenség berohanását - felvirradt az ostrom tizenötödik napja, melyre a császár a vár bevételeit ígerte. Hajnalpirkadáskor népének egész sokaságát felindította. Dobpergéssel, trombitaszóval és harsány kiáltozással szilaján támadtak. Megrohanták a várat és kegyetlen öldökléssel belsejébe hatoltak. Ámbár a magyarok kevesen voltak ahhoz, hogy megálljanak ekkora ellenséggel szemben, minden erejükkel védekeztek, sűrűn kiáltozva az Úr Jézus segítségéért, s keményen megvetették lábukat az omladékok közt, állva az ellenség támadását. Megmegújult a véres harc, a vár utcáiban folyt a küzdelem. Hullottak a hullák, a levegőt zűrzavaros rivalgás töltötte be és számtalan fegyver csattogása; gyakran kényszerült hátrálásra hol az egyik, hol a másik fél.

Ott volt Kapisztránói János fráter is. Mintegy elragadtatásba esetten, a többi fráterek is vele a földre borultak, égi segítségért tárták elméjüket és karjukat, szemüket égre emelték és nyögdelve imádkoztak; elmondhatták volna a prófétával: Felemelem szememet a hegyekre, onnan jó a segítségem!

A beszercei gróf úr pedig hol fenyegetéssel, hol intó szavakkal ösztökelte őket a harcra. Szilágyi Mihály kapitány, Kanizsai László, katonai virtusokban jeleskedő ifjak s a gróf úr magával hozott harcosainak sora, valamint a keresztesek hada is mind a vár falainak omladékain állva, keményen harcoltak. Többször kiverték már a városból a törököt, de ádáz küzdelem árán újra visszatért, mígnem a magyarok fölé kerekedett.

A várban több épület kigyulladt, hevesen csaptak föl a lángok. A győzelem jeléül a falakon már több császári zászlót tűztek ki. Megszűnt az ellenállás reménye, a magyarok már hátrálni kényszerültek - ha lett volna, hova. Kit-kit az elkerülhetetlen halál képe rémített. Végre megértették, hogy nincs mód futásban keresniök menedéküket. Szorongattatásukban egy válthatja meg őket csak, a halál. Ismét nagy hangerőn hívták az Úr Jézus nevét, megfogták fegyverüket, felvették pajzsukat, és tőlük telhető bátorsággal támadtak az ellenségre. Megújult a halálos küzdelem; mindkét részen sokan veszítették vérüket, lelküket. De nem maradt el isten segedelme.

A magyarok vitéz, lelkes támadása hamar megzavarta az összes török csapatot, s hátat adva megfutottak. A magyarok pedig az ég segedelmével újra fellélegzettek és új erőre kaptak; kard élével üldözték őket, mígnem a vár rombolására hozott összes hadigép és egyéb ágyú védők nélkül maradt. A törökök összes erődítésére a magyarok tüzet szórtak; a tüzvető gépek csöveit pedig vitézül beszögezték.

A harc nem ért véget a nappal. Ami előbb a vár szűk utcáin folyt, a tágas mezőn folytatódott nagy kegyetlenséggel, mígnem a leszálló éj homálya elválasztotta az ellenfeleket. Az éj sűrű sötétje alatt maga a császár is megfutott táborából, szót sem szólva erről senkinek. Isten dicsőségére és a császár zavarodására úgy történt, hogy visszamaradt mind a hadi készület; az összes gép és az ágyúk külön-külön nevei is, amelyeket ide hurcolt, zsákmányul estek. Tulajdon népe mérhetetlen sokaságának veszte után, megtért hazájába, de rossznéven vette, ha ezután bárki is emlegette előtte a vár nevét.

Némelyek így beszéltek el a császár bukását: Midőn hevesen dúlt a csata, és maga a császár hajtotta harcba embereit, mellét nyíl sebezte, és félholtan zuhant le lováról. Övéi felragadták és sátrába vitték. Mikor aztán éjszaka lett, látták a törökök, hogy az anatóliai vajda meg összes főembere elesett a csatában, nagy vereséget szenvedtek, és maga a császár is szinte odavan, alig lélegzik. Megrémültek, hogy hajnalra a magyarok rájuk támadnak: megfutamodtak, és a császárt is magukkal vitték. Hogy pedig ez ne szenvedjen még inkább az úti fáradalmaktól, másfelé térve, Zsarnó nevezetű várukba szállottak be. Mikor a császár ott magához tért és megkérdezte, hol van, megmondták neki a helyet; ekkor a császár így szólt:

- Miért és miképpen kerültünk erre a helyre?

- A magyarok legyőztek, az anatóliai vajda és a seregnék majd minden hadnagyi elestek - felelték -, mi is nagy vereséget szenvedtünk, és ami ennél is több, fölségedet is inkább halva mintsem élve láttuk. Ezért futottunk idáig.

Ismét kérdezte a császár, ott maradtak-e az ágyúk és egyéb hadi szerszámok. Azt felelték neki, minden ott maradt. A császár erre szívének mélységes keserűségétől megkeseredve mondotta:

- Adjatok nekem mérget, hadd vegyem ezt magamhoz. Inkább meghalok, semhogy gyalázzal térjek meg országomba.

Így esett a török császárnak Nándorfejérvárnál a magyarokkal vívott csatája. Fennhéjázó elmével, gögös szemmel maga akart uralkodni az egész földkerekségen, s isten ítélete szerint paraszti kéztől vette vereségét, mely pedig inkább kapa- mint fegyverforgatásra való. Sok trombita, sok dob hangja mellett vidáman érkezett és csúnyán futott meg az éjszaka csöndjében.

LVI. fejezet

Hunyadi János besztercei gróf úr haláláról

A besztercei gróf úr - aki kora ifjúsága óta annyi háborúk viszontagságait viselte - ezek után, ámbár az aggkor meg nem roskasztotta még, de a folytonos fegyverforgatásban s a kormányzás gondjaiban megfáradván erejét veszítette, betegségbe esett. Kevés napi kórság után Zimony városába szállították. Az említett Kapisztránói János fráter, isten embere, imádkozott mellette végóráján és így adta vissza lelkét Megváltójának.

Nagy siralom támadt egész Magyarországon. Szinte az egész kereszténységet felzavarta a nagy fájdalom, midőn meghallotta, hogy első harcosa befejezte életét. Fenn, a magas égbolton csillagai is megjósolták halálát; ugyanis halála előtt a magas léghen csodálatos üstökös csillag jelent meg. Maga Mahomet császár is, bár a gróf úr kevéssel halála előtt Nándorfejérvár alatt megfutamította, amikor György rác despota a császár vigasztalására megjelentette neki a gróf úr halálát, mondják, lehorgasztotta fejét, sokáig hallgatott, majd a követnek azt mondotta, hogy ámbár ellensége volt, fájjalja elmúlását, mert soha a világnak kezdetitől fogva ennek mása nem volt még a fejedelmi emberek között.

Krózus, Lydia királya hajdan a leggazdagabb volt minden királyok között és mikor megkérdezte Solontól, ki a legboldogabb ember, Solon megmondotta neki, hogy nem ő. Hunyadi János azonban ez volt korunk összes halandói között. Mert akárcsak Tellust, aki Athén legderekabb embere volt, s akire Solon azt mondotta, hogy boldogabb, mint a kincsekkel bíró Krózus - a Teremtő őt is megáldotta gyermekekkel, akik felől a legjobb reménységgel lehetett. Egész életében hír és dicsőség vette körül. Nagyszerűen halt meg, akárcsak Tellus.

Legyőzte és megszalasztotta a nagy császárt. Hatalmas diadalt aratott, amire mindig úgy vágyakozott, és övéinek dicsérete és diadalkiáltásai között jó névvel végezte életét.

Testét övéinek nagy siralma közepette Gyulafehérvárra szállították és tisztességgel eltemették. A gróf úr az Úr megtestesülésének 1456. évében halt meg Kisasszony havában. Mondják, hogy midőn Kapisztránói János fráter észrevette, hogy végét járja, istennek ajánlotta, és ezt a sirató verset mondotta:

Üdv, mennyei ragyogás,
Ország koronája, lehulltál.
Földnek fényessége, kihunytál.
Hej, széttört a tükör, melybe tekinteni reméltünk.
Most, ellenséget legyőzve, országolsz istennel
S diadalmaskodol az angyalokkal,
Ó, derék János!

A gróf úr közepes termetű ember vala, nagyfejű, fodor és gesztenyeszínű hajú, nagy szemű, kegyes tekintetű, orcája pirosuló, egyéb tagjai arányosak, szépek. Ezer közül is meglátszott, hogy ő a vezér.

Két fia volt, egész Magyarország nagy reménységgel tekintett rájuk. Már apjuk érdemeiért is szeretni kellett őket, de az is meglátszott rajtuk, hogy örökölték apjuk virtusát és természetét. Kettejük közül az idősebbik László volt, termetre apjához igen hasonló, az egykorú ifjak közül vitézségben, tisztaságban, emberséges bőkezűségben is kivált. Az ifjabbik, Mátyás, atyja halála idején még nem nőtt ki a gyermeki sorból. Életében apja őt igen szerette. Fürgesége jó jel volt mindenkinek szemében: aki csak ismerte, előre sejtette már, hogy nagy ember lesz belőle.

LVII. fejezet

Kapisztránói János fráter haláláról

Akik Krisztus iránt való szeretetben társultak életükben, nem szakadtak el egymástól a kegyetlen halálban sem. Ugyanis Kapisztránói János fráter, ez a férfiú, aki méltó, hogy a szentek sorába iktattassék - őszinte szeretettel ragaszkodott a beszercei gróf úrhoz. S e gróf úr halála után nem sok napot töltött még a nap alatt; lelke földi hajlékok helyett inkább a mennybe kívánczolt, fel is szállt oda, elválva testétől, melyet a földön hagyott, amelyből vétetett. Eltemették Újlak városában alapított klostromában a regulát tartó kisebb testvéreknek, kiknek köntösét viselve maga is Szent Ferenc atya életét követte; ott számtalan csodával fényeskedett és e mai napig fényeskedni meg nem szűnik.

LVIII. fejezet

László király Magyarországra való visszatéréséről és Cillei gróf Nándorfejérvárban történt megöletéséről

Mikor a nagy győzelem híre világszerte elterjedt, és az egész kereszténység örvendezett rajta, László király, hallván, hogy a császár megfutott, s a gróf úr elhalálozott - hamarosan visszatért Magyarországra. Eközben Cillei Ulrik gróf váltig hánytorgatta elméjében, hogy a

néhai János gróf úr ellen forralt irigységét mi módon érvényesíthetné fiai ellen. Azon törte fejét, hogyan vezethetné félre ifjúi elméjüket, mert úgy gondolta, kelepcéivel mihamarabb elveszejtheti őket. Ez az Ulrik gróf ugyanis minden embert felülmúlt nagyratörésében s emberfölötti módon gögös volt. Rossz szemmel nézte, hogy János gróf volt Magyarország kormányzója. Úgy vélte, hogy a vérség jogán mindenkéül inkább őt illeti meg ez a cím. Irigységének más oka is volt; néhai János gróf úr abban az időben, midőn kormányzói tisztében eljárva, a római királytól visszakövetelte a koronát és a gyermekkirályt, megtorlásul Ulrik gróft is megtámadta mint a római király párthívét. A viszály harmadik oka a mondott Ulrik gróf és a néhai gróf úr említett fiai közt abból támadt, hogy mindaz, ami Magyarországon dús, szép és kellemes, ez ifjú grófok kezében volt, Ulrik gróf pedig - mint királyok rokona, nagyratörő és szíve gyökeréig gögös ember - mindezt a maga hatalmába akarta keríteni. Ugyancsak mardosta, emésztette ez Ulrik gróft és végére akart járni a dolognak. Mondják, hogy így beszélt:

- Én vagyok az az ember, aki kiirtom a világból ezt a kutyafajzatot.

Az ifjú grófok ismerték Ulrik gróf mérges szándékát. Ezért keserűséggel teltek meg ellene, Magyarország egész népe is rossz szemmel nézte.

Elmúlt végre János gróf halálának esztendeje. Eljött az idő, amikor a nyár végére jár, és közeleg az ősz. László király és Cillei Ulrik gróf ekkor összesereglett számos német közrendű keresztessel leszállt hajóval a Duna hátán, és nagy riadással Magyarországra jött. Először néhány napot a budai várpalotában töltöttek, majd Futak városába szálltak. Ez a mezőváros a Duna mellett fekszik, Bács megye kövér földjén, utcái széltebe-hosszába terjednek. Mikor e helységbe érkezett, itt királyi rendelettel ünnepélyes országgyűlést hirdetett. A gyűlés napról napra népesebb lett, annyi nemes jött oda. László gróf, aki félt László király könnyelműségétől és Ulrik gróf kelepcéitől, atyja módjára nagy fegyveres kísérettel érkezett a királyhoz.

Ezután László királynak úgy tetszett, hogy megtekintse Nándorfejérvárában a török császár hatalmas seregének nyomait. A király és a grófok: Ulrik és László, együtt mentek oda; mind a Németországból jött keresztetek hajón követték őket. Eközben azok, akik tudták a király tervét, ezt mondták László grófnak:

- Meggyűlik a bajod; Ulrik gróf ugyanis ellened fordította a király lelkét, rávette őt, hogy téged és mind a többi magyarokat megfosszon eddig viselt országos méltóságaitoktól, s ezeket a tisztségeket németeknek adja, kik jobban engedelmességek a király akaratának, mint a magyarok. Téged meg mihamarabb kivetnek ebből a várból. Elegendő bizonyosság erre az, hogy ezeket a német kereszteteket csakis erre a célra hozták ide.

Ennek hallatára az ifjú ember nagyon megzavarodott, töprengett és kapkodott; hívei rábeszéltek, hogy alkalmas időben és helyen Ulrik gróft el kell fogni és meg kell ölni. Ez ügyekben titkos tanácsot tartottak, és számos országos méltóság dicsérte ezt a tervet, kiket ugyanegy gond nyomasztott. A vakmerő, tüzes fiatalembert, aki ifjúi tüzét alig fékezhetette, behajszolták rábeszélésükkel ebbe a nagy bűnbe.

Elkövetkezett az esztendő ama napja, midőn Szent Márton püspök alacsony emberi sárhajlékból felköltözött a magas mennyekbe, s a jóízű édes must borra válik. Eljött a Szent Márton ünnepét követő hétfői nap is: László gróf ekkor jókor reggel, miután a napsugár elűzte a félhomályt, bement abba a házba, melyet a várban Ulrik gróf szállásául jelöltek ki. Felkereste a gróft és azt mondá, beszéde van vele. De ó, szörnyű, végzetes történet! Ó, szívek mélyén hosszú időn át táplált vak, bűnös irigység! Te bújtattad először kígyó alakjába ősi ellenségünket, hogy a paradicsomból és a jónak ormáról kiüzd ősszüleinket, te hintetted viszályt a két gróf szívébe, hogy szíve mélyén titkon mindegyik a másik halálát kívánta! Mit hánytorgattál magadban, akkor derült ki, mikoron a két gróf - Ulrik és László - egyazon földél alatt, zárt ajtók mögött beszélgetés közben haragra lobbant, először szavakkal fenyegetőztek,

azután fényes fegyverükhöz nyúltak és egymás vérébe mártották vasukat. Mikor aztán László grófnak az ajtón kívül álló hívei meghallották belülről a viadal zaját, utóbb felnyitották a szoba ajtaját és megnézték, mi okozza a kétes zajt. Látták aztán, hogy a két gróf viaskodik. Nyomban kardot rántottak, rárontottak Ulrik grófra, s míg ez minden erejéből vitézül védekezett, megtámadták, lándzsaszúrással lábán súlyosan megsebeztek, végre leterítették s ott nyomban lefejezték. Képzeltük, hogy ezután a királyt, az országnagyokat és a király németjeit micsoda rémület, micsoda félelem töltötte el, hogy remegett szívük, mikor a vár utcáin villogni látták az emberi vérbe mártott, pusztá kardokat. Azt hitték, mindnyájan Ulrik gróf sorsára jutnak.

Ulrik gróf pedig eléggé magastermetű, arca, teste meglehetősen, képe sovány, mintegy ötven esztendő volt, jókedvű és nagyon buja természetű; haját ékesítette, szakállát gyökerestül kitépette, hogy kedveseinek el ne árulja korát.

LIX. fejezet

László királyról, miképpen bocsátotta meg Ulrik gróf halálát László grófnak

Elvégezvén nándorfejevári időzését, a király, László gróf és a többi bárók - nevezetesen a nádorispán, Gara László, Guthi Ország Mihály, Lindvai Bánffy Pál királyi főajtónállómester s a királyi udvar és az ország sok nemese, akik felkeresték az udvart, velük együtt - Temesvár felé vették útjukat. Ez a vár jeles Magyarország földjén. A Délvidéken, a Temes folyó mentén, elég kellemes helyen épült, s híres erősség. Mikor tehát elközelgettek e várhoz, Mátyás gróf és anyja, Erzsébet asszony - néhai János gróf úr halálát gyászolva - fekete ruhában a király elébe mentek. Bevezették a várpalotába, s királyi méltósághoz illő vendéglátással fogadták. Itt László király az ország említett főurai közt állva, a bocsánatért leboruló László grófnak vakmerőségéért, hogy megölte Ulrik grófot, ki - mint mondtuk - a király rokona volt, megkegyelmezett és vele kiengesztelődött. És hogy kétség se merülhessen fel László grófban, hogy ő megtorolja rajta valaha atyjafia halálát, a két grófot, mármint Lászlót és Mátyást, Krisztus legszentebb testére tett hit és eskü alatt testvéreivé fogadta, s ugyancsak megesküdt, úgy ígérte, hogy soha e grófok ellen torlást tenni nem fog. S e dicső testvérré fogadás jeléül meghagyta, hogy a két gróf vesse le a gyászruhát, melyet atyjuk halála miatt hordottak, és saját bíborvörös selyemruháiba öltöztette őket.

Ó, kellelten ruha: míg kívül rózsapiros voltál, bélésed nyestbőr vala, mely utóbb rókabőrre változott! Ó, hamis testvéri egyezés, minden jó ember megvet! Jaj, de veszedelmes esküvés volt ez, méltatlan az emlékezetre: király tette le drága, jeles, szent és félelmetes szentségekre! Jaj, de aljas bűn! A régi isteni magyar királyok egyszerű szóval ígérték meg, de jobban megtartották szavukat mint te azt, amit esküvel is megerősítettél. Megszegted esküdet, nincs irgalom, életed múlik rajta; mert esküvésedtől el nem telik egy esztendő, és az isteni bosszú elveszi tőled uralmadat, életedet!

LX. fejezet

László király bosszúállásáról László és Mátyás grófok ellen

A király és a grófok közt, ez elől mondott renden végződve a dolgok, a király és László gróf Budára mentek s vigadozva ott maradtak. László gróf ugyanis bízott a király esküjében, és igaz szívvel volt a királyhoz. Azt hitte, hogy Ulrik gróf halála miatt a király már egyáltalán

nem haragszik reá. László gróf egyébként is bízott Gara nádorispánban, kinek leányát még apja életében eljegyezte magának házastársul. Gondolta ugyanis, ha a király felindulna ellene: a nádorispán majd lecsillapítja, mert ő irányítja a királyt, benne segítséget találhat. László gróf ebben a reménységében csalódott; látta, hogy a király állandóan jóindulattal van iránta, nem sejtett semmi rosszat. De miért is bízott a nádorban? László királynak nagybátyja volt Ulrik gróf, de megöletéséért a nádor inkább kívánta a kegyetlen bosszút, mint maga a király. Így hát a nádorispán meg Bánffy Pál, és sokan mások, kik inkább hízelkedéssel, mint fegyverrel szolgálták a királyt, s mindazok, kik László gróf apja iránt való mérgüket annak életében ki nem tölthették, szakadatlanul unszolták a királyt, hogy büntesse meg László gróft gonosz-tettéért. Mondották ugyanis:

- Te vagy a király, s őt követi egész Magyarország. A főurak és a tömeg kegye gögössé tette, azért cselekedte ezt rokonoddal, Ulrik gróffal. Félő, hogy az elbizakodott ember még veled is ugyanígy bánik. Te vagy a király, de Magyarországon addig nem uralkodsz, amíg ő él.

A sok rábeszélés felindította László király ifjú lelkét; feléledt lelkében a bosszú kis parazsa, mely Ulrik gróf halála óta a király elméjében már szinte feledésbe merülve, pislákol; a sok rábeszéléstől szítva, izzani kezdett. Mikor azok látták, hogy a király lelke hajlik kívánságukra, alkalmat kerestek, hogy mihamarabb elérjék céljukat: féltek ugyanis, hogy titkon kieszelt kelepccékük kitudódik. Eközben híre jött, hogy az ország határait török betörés fenyegeti. Ezért László gróf, követni akarván atyja példáját, Felső-Magyarországról számos zsoldos katonát hozatott egészen Pest városáig, a törökre készült, s a királytól engedelmet kért a távozásra. László gróf ellenfelei azonban váltig tanácsolták a királynak, addig el ne engedje őt, míg helyébe Mátyás gróf nem jó a felség udvarába. Ezzel szemben László gróft ily szavakkal befolyásolták:

- Ha el akarsz távozni a királytól, mielőtt elbúcsúzol tőle, hívd hozzá öcsédet. Egyiketek legyen mindig a király mellett. Öcséd ügyeit a királyi felség udvarában magad rendezted el, elmehetsz. De ha távollétedben történnék valami ellened a királynál, öcséddel együtt majd mi intézzük el. - A cselszövés e mesterei remélték, hogy a két gróft ilyen módon behálózzák.

Reménységükben nem is csalatkoztak. Mihelyt ugyanis László gróffal ily értelemben tudatták a király akaratát, ő cselt nem sejtve, s megfélemlítve arról, mit apja mondott, hogy vigyázzon, sose legyen egyidőben öccsével a király udvarában - mielőtt eltávozott, odahívatta Mátyás gróft. Mikor Erzsébet asszony, a grófok anyja, ezt megtudta, nyomban megijedt; szinte sejtve a jövőt, kérte Mátyás gróft, ne siessen a király udvarába, míg bátyja is ott van. A sors azonban véghezviszi dolgát, akár jó, akár rossz: Mátyás gróf inkább hajlott bátyja parancsára, mint anyja tilalmára, s elhagyva könnyező anyját, a királyhoz ment. A két testvér akkor volt a királyi udvarban, mikor a böjtöt tartók a negyvennapos böjt közepe felé járnak; Oculi vasárnapja után, hétfőn, a nap ragyogóan sütött, delet mutatott, midőn Gara László nádor, az ipa, akiben - mint mondottuk - nagyon bízott, László gróft megbeszélésre hívta a királyhoz. Vesztét maga ez a Gara készítette elő. Bánffy Pál, Giskra János, Thuróczi Benedek és egy Lomberger nevű német jelenlétében a királyi palotában elfogták. Mátyás gróf pedig, nem tudva, mi történt bátyjával, gyermeki ártatlanságában nem vitt neki segítséget; őt is elzárták abban a házban, mely Buda várában szállásul volt kijelölve. Mindkettejüket őrizet alá helyezték. Mikor aztán éjszaka lett, s a nap világossága sötétre változott, Újlaki Miklós erdélyi vajda páncélt öltve, kíváncsian, mint áll a dolog, kíséretével odament. Nyomban bebocsátották Buda várába. Ez a Miklós vajda ugyanis szintén tüzelt László gróf vesztéért s ugyancsak tudott a megöletése iránt folyt tanácskozásokról. Becsvágyó ember volt, nagyra-törő, előkelő nemzetségből származott. Rossznéven vette, hogy néhai János gróf és fiai nagy nevet és címet viselnek a király rovására. Ezért váltig irigyelte őket. Miután tehát felvirradt a következő nap, elfogták [Vitéz] János váradi püspök urat, továbbá Rozgonyi Sebestyént és

Kanizsai Lászlót, e származásuk és birtokaik tekintetében egyként kiváló férfiakat, jeles vitézeket, valamint Györgyi Bodó Gáspárt, jóeszű embert, a gazdag Modrar Györgyöt, mindkét Horvát Pált s egy Frodnohar nevű németet, csupa jeles vitézt és másokat is, kik néhai János gróf úrnak köszönheték előmenetelüket vagy gyermekségüktől fogva neveltetésüket, és László meg Mátyás grófoknak hűséges familiárisai és barátai voltak. Mikor azután a grófok fogva tartásának harmadik napja nyugovóra hajlott, és a Nap szekere közeledett a nyugati szegélyhez, László grófot Buda város polgárainak bírái és esküdtei és nagy fegyveres őrség Buda vára elébe vezették, szembe a Friss-Palota bejáratával, hogy fejét vegyék, és ott le is fejezték. Lefejezésének idejében nem kicsiny csoda történt. Midőn ugyanis László grófot lefejeznék és már három csapással megsebezve, hátrakötött kézzel a földön feküdt, a maga erejéből felkelt, felállt és elég érthető hangon azt mondta, hogy a reámért három sebet elviselvén, ezzel a jog beéri. Az összes körülállót megdöbbenette ez a váratlan dolog. Gyorsan elindult, de néhány lépés után megbotlott a rajtalévő ruhában és arca esett; ekkor némely ott állók parancsára, akik nagyon kívánták ezt, mégis lefejezték.

De jaj, milyen fájdalmat, szomorúságot, jaj, minő szorongást hozott e gróf veszte azokra, akik ezt szorgalmazták! Lásd, szinte mind a magyarok, nemesek, parasztok egyaránt fejüket alá-bocsátva, kezüket összekulcsolva, gondolataikba merülvén, mintegy mély álomban jártak, keltek. Lásd, sokak arcán friss könnyek árja folyt. Elmondhatjuk ugyanis, ha a magyar közrendű nép zendülését számos kikiáltó hirdeteményei, a szörnyű fenyegetések féken nem tartják, és ha László grófot alkalmas órában vitték volna Szent György terére, kivégeztetésére, hol egykor a harminckét nemest lefejezték: maga a közrendű sokaság ragadta volna ki az életveszedelemből. Sokan jöttek akkor a városba szőlőmunkára, s annyira szerették őt, hogy nem riadtak volna vissza vérüket ontani érte, és torló kézzel, ezer sebbel bosszút állni miatta. Ez volt az oka, amiért László grófot a nappali világosság utolsó óráján fejezték le és nem is a szokott helyen.

Lefejezése után nyomban fekete lepelbe takarták, Szent Mihály lovára tették és Mária Magdolna egyházába vitték; egész éjjel virrasztó örök állottak mellette. Hajnalhasadtakor minden végtisztesség nélkül eltemették Krisztus Szentséges Testének egyházában. Ott van eltemetve a harminckét nemes is, kiket hajdan Zsigmond király haragos indulatában lefejeztetett.

- Mondják, ez a László gróf termetre igen hasonlított apjához. Képe kerek, barnás, hosszú haja gesztenyeszín, kegyes tekintetű, szélesvállú, fegyverforgatásban serény, bátor ember volt, övéihez, de idegenek iránt is jóságos.

LXI. fejezet

Az országban László gróf halála miatt támadt bosszúállásról és háborúságról

Mit gondoltak azok, akik elkövették ezt a nagy bűnt, akik az ifjú László király lelkét megrontották, rábeszélvén, hogy szegje meg esküvését? Emberi ítéletünk szerint az isteni igazságszolgáltatásnak az esküszegésért inkább rajtuk kellett volna bosszút állani, mint László királyon. Hihető azonban, hogy a sors ezúton készítette elő a jövődöket. Annyi bizonyos, azok, kik ezt a gonoszságot kifőzték, méltatlankodást, gyűlöletet, üldöztetést arattak a népnél. Sokan mások is, kiknek nem volt részük ebben a dologban, László gróf hívei részéről, akik uruk halála miatt fegyvert fogtak és bosszúra indultak, életüket és javaikat veszítették ez okból. Az országban menten nagy zűrzavar támadt. Válogatás nélkül büntettek mindenkit a grófok romlása miatt. Horogszegi Szilágyi Mihály ugyanis, a grófok nagybátyja, sok hazai és

külszói hadinépet gyűjtött, az ország erdélyi részeibe vonult, és rövid napok alatt uralma alá hajtotta e föld minden városait és helységeit; a királyi kincstár összes ez országrészben levő jövedelmét magának és híveinek szedte be. Mit műveltek a többiek, akiket mélyen érintett a grófok szerencsétlensége, az ország erős várainak urai tűzzel-vassal hogyan dúltak, raboltak, ha kedvem volna a jövendők emlékezetére mindezt összeírni, e dolgok olvasásánál csak sóhajtoznának az utódok.

LXII. fejezet

A többi rab sorsáról és László király haláláról

Néhány nappal László gróf halála után a váradi püspök urat, méltóságára való tekintettel, [Szécsi] Dénes esztergomi érsek úrnak adták át, hogy míg a királynak tetszik, ő tartsa fogva. Mátyás grófort pedig éber őrizet alatt tartották egy házban, mely szoroson az István vár nevű torony mellé épült és az Alsó Hévizekre nézett. A király parancsára a többieket is - Mátyástól elkülönítve - fogva tartották.

Telt az idő és bekövetkezett az 1458. esztendő, vége felé járt a virágköntösű szép tavasz, hogy szállását átadja a termékeny nyárnak: azon az éjszakán, mely Krisztus legszentebb testének ünnepét közvetlenül követte, midőn a nap föld alatti útját járta, sűrű sötétség volt, Buda várát rövid zápor verte: a magas falak közt tartott összes foglyok két vászonlepedő segítségével szabadon leszálltak az Alsó Hévizek felé eső várfalakra - a király fogságában csak Mátyás gróf és Móra Pál maradtak vissza. Mikor aztán László király megtudta, hogy rabjai kiszabadultak, ugyancsak megfélemlített s azok is, kik fogságukat szerezték. Az említett Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László ugyanis haddal bírtak és sok atyafiságuk volt az országban. A király, a vele tartó országnagyokkal tehát rettegett, hogy hamarosan bosszúra kél. Ezért gyorsan felfegyverezte minden parthívét, és késelem nélkül átköltözött Bécs városába. Mátyás grófort bilincs nélkül, Móra Pált ellenben nehéz vasban egyazon kocsiban magával vitte - Móra ugyanis gazdag volt, sok volt az aranya, s a király remélte, hogy rengeteg kincset csikarhat ki tőle. Rövid ideig lakott Bécsben, azután átment Csehországba; Mátyás grófort biztos őrizet alatt a bécsi várban hagyta. Királyi pompában töltötte az időt Prágában, midőn hirtelen nehéz betegségbe esett, s halálával vezekelte meg esküszegését. Némelyek azt tartják, hogy az ország kormányzója, Podjebrád György adott be neki halálos mérget; lehet az is, hogy isten akarta halálát - én magam erről biztosat nem mondhatok. Gyakran ugyanis sok száj sok tarkabarkaságot fecseg - ki hihetné el mind azt?

Ez a László király megfelelően nyúlánkra nőtt; göndör, sötét haja volt, arca pirosas fehér, ennek közepén lehajló egyenes orra kissé duzzadt: nem kevéssé nyerte meg a tetszést a korabeli ifjak közt magaviselésével és okosságával. Meghalt pedig László király az Úr 1458., életének és uralkodásának kétszer kilencedik évében, ama esztendő őszen, utolsó telihold idején; egy esztendővel utóbb ugyanazon a napon, melyen László és Mátyás grófok ellen - mint elmondottuk - megszegte esküjét. Prágában temették el, a plébánia templomban, ott várja a feltámadást.

LXIII. fejezet

Mátyás gróf úr királlyá választásáról

Midőn idegen tájról megjött a hír Magyarországra, hogy László király meghalt, sokan megszorodtak, különösen azok, akik rábírták a királyt László gróf megöletésére; a kiontott vér bosszulói azonban annál hevesebben, annál lelkesebben léptek fel, s úgy látták, véghezvihetik az óhajtott megtorlást. Ez meg is történt volna, ha az ország sorsáról intézkedni királyválasztásra össze nem hívják Magyarország nemeseinek egyetemes gyűlését. Ez megfékezte a bosszúra hevülő lelkeket. Rendelt napra az országgyűléstől nyüzsgöttek Pest városának minden utcái, rengeteg nemes zajongott: a nótáriusok fürge, elmés tolla ekkor kezdte jegyezni az Úr 1458. esztendejét. Szilágyi Mihály, Mátyás grófnak már említett nagybátyja, a gróf anyjának bátyja, nagy vitéz fegyveres sokasággal érkezett a nemesek gyűlésébe. Szilágyi Mihályt hatalmas urak követték, akiknek szívéből nem vezett ki néhai János gróf úr jótéteményeinek emlékezete, nevezetesen: Székely Tamás vránai perjel, Rozgonyi Sebestyén, Kanizsai László és Szentmiklósi Pongrác, továbbá erdélyi és alvidéki nemesek teljes serege.

Mikor ezek Pest városába értek, és alkalmasan megszálltak, érkezésük utáni első éjszaka meglátszottak az égen mind a nappali világosság által rejtett csillagok. A mennybeli Mindenható ezen az éjszakán fenekéig fagyasztotta be a Duna vizét, oly vastag, oly szilárd jég képződött, hogy másnap reggeltől mindenki hajó nélkül járhatott át a Dunán a jég hátán, akár a sík mezőn, semmi víz sem gátolta a járás-kelést.

Garai László nádor, Újlaki Miklós vajda, Lindvai Bánffy Pál, királyi ajtónállók előljárója s a többi kevésbé nagyúri férfiak, kik László és Mátyás grófoknak romlását okozták - a budai várban voltak; rettegő lélekkel nézték, mi folyik Mátyás gróf nagybátyja körül. Bizonyára mindenki elgondolja, hogy nagyon féltek, szorongtak! Bűnük megtorlóit ott álltak vitézi fegyverekkel, nagy hadi sokasággal; ott látták őket tőszomszédságukban. Ha a Duna folyótól reméltek oltalmat, megcsalódtak, mert a jégtáblák tömeggé fagytak. Az országgyűlés választása és Szilágyi Mihály nekik biztosított menedéke nem sok jóval kecsgette őket: elmondhatjuk, hogy Budavár magas falának oltalmában sem igen bízhattak; ha az első éjszaka sűrű fekete sötétjében szétszaladnak, biztonságosabb helyre igyekeznek.

Végül biztosítékot nyerve, lejöttek Pest városába és csatlakozva azokhoz, akik a városban voltak, királyválasztásról tárgyaltak, számos napot töltöttek értekezéssel. Szilágyi Mihály, a hozzá csatlakozott egész nemzet és szinte Magyarország minden nemesi sokasága ragaszkodott ahhoz, hogy Mátyás grófot válasszák királlyá. Az említett Garai László nádor, Újlaki Miklós vajda, Lindvai, Bánffy Pál és a hozzájuk csatlakozottak azonban úgy vélekedtek, hogy bűnükért nagy lesz a megtorlás, ha Mátyás gróf jut királyságra. Ám kedvük szerint teljeséggel el sem utasíthatták, mert a László gróf haláláért bosszúra gyűlt tömegek mindenfelől zajongva vették őket körül.

Végül józan határozatra jutottak, elkerülendő az életüket és javaikat fenyegető veszedelmet, miután Szilágyi Mihály hittel esküdött arra, hogy a jövő idők folyamán ezt a bűnt nekik soha felhánytorgatni nem fogják, és László gróf megöletéséért sem rájuk, sem örökösükre megtorló büntetést nem mérnek: ők is beleegyeztek abba, hogy Mátyás grófot emeljék a királyi trónra. De mit is tehettek volna egyebet, mint hogy beleegyeznek? Magyarország egész népe a város széles utcáit járta, a gyerekek mindenfelé csapatostul futkostak, kiáltoztak és nagy hangon lármáztak:

- Mátyást akarjuk királynak, isten adta oltalmunkra, mi is őt válasszuk!

Ily nagy szeretettel kívánczolt utána mind a gyűlésben levő nép, kivéve azokat, akik bűnük miatt féltek tőle; minden gyönyörűség felett kívánták, hogy Mátyás jusson a királyi trónra.

Az urak, főpapok, bárók és országnagyok nemes tanácsa tehát megállapodott ebben. Tetszett ez mind a magyar nemzetnek, hogy Mátyás grófot ékesítik fel a királyi méltósággal, ő uralkodjék Magyarországon. Meg is fogadták hív esküvéssel, hogy az ő királyi pálcáját tisztelik és félik ezután. Miután azt is gondolták, hogy Mátyás gróf gyermeki válla még el nem bírhatja ily nagy ország ügyeit; nevezett nagybátyját a megválasztott király mellé kormányzóul rendelték, mígcsak a nap szekere öt esztendőt be nem fut.

De mily csoda dolog: az ünnepélyes választás még folyt a házban, még híre nem szivárgott ki a néphez, és a pesti egyházban máris felhangzott az ünnepi ének, a hálaadás az óhajtott választás miatt. Mikor aztán az egész nép megtudta a dolgot, az egész magyarság ujjongott nagy örömmel. A templomokban mindenfelé meghúzták a harangot, harsogtak a kürtök, szóltak a sípok, zengett az istent dicsérő ének, nagy hangon énekeltek szerte, úgyhogy megtelt vele a levegő. Mindenfelé futottak a hírnökök, s tudatták az örvendetes választást azokkal, akik távol voltak; mindenütt sok ajándékot kaptak. Miután pedig elkövetkezett az esti homály, az éjszakát sok tűzrakás világította meg; annyi farakást égettek, hogy szinte nappali világoosság volt. Elmondhatjuk, hogy a magyar történelem kezdete óta soha még királyválasztás ily nagy örömben, ilyen nagy dicsőséggel végbe nem ment.

LXIV. fejezet

Mátyás király úr szabadulásáról és Magyarországba való visszahozataláról

Mikor azután a szerencsés választás a kívánt végre jutott, Szilágyi Mihály a nép kegyétől elkapatva, el nem kerülte a budai királyi udvarlakot, de sok magyar úr kíséretében vígan bevonult oda és az új fejedelem részére elfoglalta. Az ország régi szokása szerint a várat Garai László nádor tartotta megszállva. Oly képpel, mint önként tenné, valójában szomorodott szívvel engedte be Szilágyit, maga titkon biztonságosabb helyre vonult. Ennek megtörténtével Szilágyi Mihály László gróf sírjához ment, a holttestet kivétette, mind az ottlevőkkel megsiratta, s azután átszállította az erdélyi Fejérvárba, ott apja sírja mellé nagy ünnepélyességgel eltemettette.

E napokban a választott király fent nevezett Podjebrád György hatalmában volt. Ez a Podjebrád György ugyanis Csehországban sok várost bírt, sok volt az atyafisága, s gazdagabb volt az ország valamennyi főuránál. Néhai László király gyermek lévén, az ő tiszte volt Csehország kormányzása: a király halála után pedig a mindenható szerencse őt helyezte az ország királyi trónjára. Mondják, hogy a választott király következőképpen került e György kezébe: Mikor még csak grófi néven tevékenykedett, László király elrendelte uralkodásának utolsó idején, hogy Mátyást hozzák át Bécsből Prága városába. Azon a napon hozták be Prága város falai közé, amelyen László király meghalt. László király halálával Csehország minden dolga Podjebrád György hatalma alá került, így Mátyás is. - Mások azonban úgy beszéltek el nekem az új király szabadulását: mihelyt László király kilehelte lelkét, Podjebrád György gondosan titkolta halála hírét, és leszedte a halott király ujjáról pecsétgyűrűjét; levelet íratott, ezzel a gyűrűvel megpecsételtette, s László király neve alatt költött levélben meghagyta Mátyás gróf őrizőinek, hogy mihelyt az írást olvassák, adják ki Mátyás grófot e levelet felmutatóknak, s azok nyomban vigyék Prága városába. Mondják ugyanis, hogy midőn László király elhagyta a bécsi várat, meghagyta az őrségnek, hogy Mátyás gróf dolgában ez a pecsét lesz a hiteles jel. Híttek tehát az örök a költött levél parancsának, s haladéktalanul aszerint cselekedtek. Mihelyt Mátyás gróf az említett hírnökök vezérletével Csehország határába ért, számos fegyveres cseh sietett elébe. Podjebrád György küldte őket. Ezek közepette lovagolt

Mátyás gróf biztonsággal Prágába. Mikor aztán Podjebrád György meglátta őt, nagyon megörült: gondolta ugyanis, hogy szabadonbocsátásáért jó sok aranyat fog kapni. Megtudta azután, hogy Mátyás grófot Magyarország királlyá választotta. Büszke ember volt, sok beszéddel zaklatta Magyarország új királyát, és addig beszélt neki, míg leányát eljegyezte. De utóbb is, midőn már hazakészült, addig el nem engedte, míg váltságdíjul sok-sok aranyat nem fizetett neki.

A választott király uralkodásának első évében, midőn langyos zefirek fuvallatán a kemény téli hideg megenyhül, a hó megolvadva hömpölyög a hegyek ormáról a mély völgyekbe, s a várt enyhe tavasz édes énekre nyitja a madarak torkát: az új királyt fegyveres cseh kísérettel Strasnitz városához, Morvaországba, a Morva folyó mellé vezérelték nagy örvendezéssel. Itt nyomban saját nemeseinek sokasága vette körül mérhetetlen örömmel: vidám seregük közepette vidáman lovagolt vissza óhajtott hazájába. Mikor aztán a budai várhoz ért, rengeteg nemes sereglett össze a várva-várt király elébe, s nagy dicsőséggel vonult be a királyi palotába.

LXV. fejezet

Mátyás király úr némely hadjáratáról kicsinyke összefoglalás

Mátyás királyt a természet uralomra teremtette, mert a maga korának minden keresztény fejedelmei közül egyedül ő végzi királyi tisztjét dicsőséges tettek közepette. Nemde a mi korunkban élt Mahomet török császár, aki rémületben tartotta az egész világot; nagy tettei miatt méltó volt a Nagy Mahomet névre. Mondják, ő beszélt így e királyról: - A világ minden fejedelmi közt csupán én meg ő vagyunk méltók a fejedelem névre. - Nemde úgy illik a királyhoz, hogy tanácsban bölcs, bűnösök iránt irgalmas és kegyelmes, ország kormányzásban jártas és óvatos, lelkében serény, nagy és veszedelmes dolgokban merész, fáradsalmak közt fáradhatatlan, jövendők megfontolásában józan, veszedelmek elkerülésében vigyázatos, ellenség cselének és tervének leleplezésében, elkerülésében ügyes, minden hadi dologban és kormányzati ügyében csodálatos módon gyakorlott, tettetésben mester, a végtelenségig dicsőségre vágyó: egyszóval uralkodásra teremt légyen. E király uralkodásának első idejét az országbeliek megzavarták: miután pedig éretté lőn, erejében és lelke készségében - mintha hatalmas vízáradásból bukkant volna ki - bölcs mérséklettel egyengetett el mindent.

Így uralkodásának első esztendeiben ama óriási török sereget, mely Szerém vármegye pusztítására betört és erővel megvette a Száva mentén Kölpény és Szent-Demeter várát, Mátyás hatalmas vitézségével szétverte.

Így ezen esztendőben Frigyes római császár nagyratörő vágyában Magyarország trónja után sóvárgott, s ama alkalomból, hogy némely bárók csatlakoztak hozzá, el akarta üzni királyát: Mátyás erővel és ésszel megzabolázta, lecsillapította őt is.

Végül, mint mondtuk már, csehek és lengyelek is szorongatták az országot, raboltak, gyújtogattak. Ezekre is fegyvert fogott, sok öldöklés után, csodás gyorsasággal elnyomta őket. Erős hajlékaikat, váraikat csak csekély haddal felforgatta, s azokat, kik az öldöklésből megmaradtak, úttalan utakra, sűrű erdők rejtekébe s az országból való menekülésre kényszerítette. Szép renddel elnyomta és lecsillapította ama belháborúk hullámain is, melyek néhai Ulászló király ideje óta háborogtak az országban; országának határai közt megteremtette az annyi esztendő óta óhajtott kellemetes békességet.

Ezután erős hadi sereggel bejárta Szerbia nagyobb részét, s e földet tűzzel-vassal felette megdúlva, szerencsésen visszatért. E hadjáratok után még meg sem száradt lovainak verejtéke, megtámadta a bosnyák királyságot, melyet Rámának is nevezünk; Jajca természetnél fogva és magas falai révén is igen erős várát megvette erővel, a föld más várait pedig feladás által. Udvarából a török császár e várak oltalmára vitézeket küldött. Kiket ezek közül a magyarok kardja meg nem emésztett, a király kegyelméhez folyamodtak és szolgálatába álltak; bíbor ruhába öltöztetve hozta őket magával, s igen jeles és eladdig nem hallott diadalmat nyert.

LXVI. fejezet

Mátyás király úr szerencsés megkoronáztatásáról és némely hadjáratáról

Eközben nagy nehézségek árán visszakerült Frigyes római császár kezéből Magyarország szent koronája: Mátyás királyt uralkodásának hatodik, az Úr megtestesülésének 1464. évében az Úr vacsorájának napján [nagycsütörtökön], országának minden egyházi és világi méltósága, s a koronázásnak örvendező országnagyjai jelenlétében a különben szokott módon, nagy ünnepélyességgel szerencsésen megkoronázták.

Ezután az említett Mahomet török császár Jajca várának megostromlására szörnyű készüllettel hadat indított; Mátyás csupán hadának lármájával megriasztotta őt s megfutamította, arra kényszerítette, hogy vereséggel hagyja ott a vár alatt odahurcolt minden hadigépét, mindenféle ágyúját.

E nagy diadalmas tettei után erős haddal bekerítette és ostrom alá vette Kosztolány, azaz Szent Vid várában a cseh Svehlát; ez jeles vitéz volt, ő építette ezt a várat, sok zsoldossal Magyarország felprédálására újabb terveket szőtt. A király elfogta, számos cinkosával akasztófára húzatta szelek játékaul. Többi sok elfogott társa a börtön dögletes bűzében fulladt.

Azután az erdélyi részek minden nemessége és teljes népe esztét vesztve fellázadt királya ellen. Míg királyt választanának maguknak, seregekbe gyűltek, s elrendezve hadukat, megakarták akadályozni a királyi felség bemenetelét. A király úr náluknál kisebb vasas seregével, mint a forgószél, hamarosan szemközt rontott rájuk. Amazok meg sem ütköztek, felette megremültek, s megfutottak, mint a féktelen vadak az oroszlán láttára. A király úr azután ítélkezett felettük és megtörte őket. Ez okból sokan jutottak közülük - amit siratnak is - parasztságra e mai napiglan.

Ismét, hadát meg sem pihentetve, lovának kantárát Moldova felé irányította. Ez a magyar koronának alávetett tartomány akkor fellázadt. Átkelt tehát a hegységen, vitéz sereggel bejárta ama föld nagy részét, és ama tartomány Bánya nevű városába szállt meg minden népével. Az ország ura, István vajda, népéből nagy sereget gyűjtött, s az éjszaka csendjében a királyi seregre tört, felgyújtotta a várost s az álomba, borba merült magyarokat fegyverre keltette. István vajda azért választotta az éjszakát a királyi sereg megrohanására, hogy ha elveszti a csatát, a sötétség legalább oltalmára lészen. Reményében azonban csalatkozott. A király ugyanis dob- és trombitaszóval összegyűjtötte minden hadát s a hold meg a felgyújtott város világánál dühös rohammal támadt István csapataira. Kölcsönös sok viadal után a valahok nagy vereséget szenvedtek, István vajda kénytelen volt megfutni. A király emlékezetes, nagy győzelmet aratott. Innen a jeles győzelem jelvényeképpen számos zászlót hozott Budára, nagy ünnepélyességgel elhelyezte a Boldogságos Szűz Mária plébánia templomába, ahol ma is látható.

E dicsőséges győzelem után a király úr az anyaszentegyház sürgetésére és Frigyes római császár kérésére hétesztendő háborút folytatott Morva- és Csehországban a huszita eretnekek ellen. Mindenkor győzelmet aratott, hatalma alá hajtotta az egész morva örgrófságot, teljes Sziléziát és Lausicot. E földek birtokában méltóvá lett arra, hogy Csehország királyává válasszák. E nevezetes díszre és méltóságra Olmütz városában történt megválasztása alkalmával ez az újdon himnusz íródott és ezt énekelték:

Áhítatosan, nagy vigalommal
Ültük a győztes, drága keresztnek
Májusi nónán tiszteletes, nagy
Ünnepi napját.

Összesereglett Cseh Haza népe,
Mind az igaz hit püspöke, bárók,
S jött a keresztény, józaneszű sok
Városi polgár.

Égbetekintő domb tetején az
Olmützi templom; benne világi
Rengeteg ember jámbor imája
Zendül az Úrhoz.

Esdekelésük hallja bizonynal,
Mert kebelükbe küldi malasztját
S harsan a szózat: Íme, királyunk
Légyen e Mátyás!

És hamarost így lön is a válasz;
Ég is akarta, föld is óhajtja:
Bár nem akarta, felveszi érted,
Nagykegyü Krisztus!

Most a magasztos hírnevü Mátyás
A cseh királyi földön, e címmel
Toldja hatalmas, nagy koronáját,
S Pannóniát meg.

Glória néked, isteni Jézus:
Zengjük ahányan; szólnak a kürtök:
Jött ime méltó férfi, az ellen
Rémületére.

Ő a királyunk; felszabadítja
Szenthitü lelkünk s ő ha lesújt rá,
Már az eretnek, tévelyedett had
Nagyhamar elvész.

Gyorsvizü Xantus hamarabb áll meg
És a Beótesz csillag az égen,
Mintsem az isten népe ügyét el-
Hagyja királyod.

LXVII. fejezet

*Némely magyar uraknak Mátyás király úr ellen való hűtlenségéről
s a király úr felettiük aratott győzelmeiről*

Abban az időben, amidőn a király úr Csehországban dolgait szerencsésen vezette, némely magyar urak - kivált azok, akik az ő jóvoltából emeltettek fel - így a két János úr, az egyik az esztergomi érsek [Vitéz János], a másik pedig a pécsi püspök [Csezmiczei János], kik kismanesi kunyhóban Szlavóniában születtek - hálátlanul viszonzták a király jótéteményeit, s hogy megzavarják csehországi dolgait, sőt a királyt Magyarország uralmától is megfosszák, a király gyalázatára a Szepességen át behozták az országba Kázmér lengyel király főséges fiát, Kázmért, lengyel néppel és haddal, s átadták neki Nyitra várát. Mátyás király úr megbízhatatlan sereggel megszállás alá vette őt ebben a várban. Számos ostromlott lengyel pusztult el, fegyverrel és éhséggel addig zaklatta őket, míg Kázmér és emberei elveszítették minden reménységüket, s már nem ügyükért, de pusztá életükért is aggódniok kellett. A király úr még tovább is zaklatta volna, ha nem bizalmatlan saját katonáival szemben: egy éj leple alatt saját ostromló táborán át kivitte Kázmért. Ilyenformán vitézkedett Kázmér embereivel Magyarországon: nem nyerte el Magyarország pálcáját, sőt éppen csak hogy maga menekülhetett vissza épségben apjához. E pompás győzelem után a király úr a lengyelek Zemplén és Sáros megyei erősségeire rontott, melyeket e tájak zaklatására emeltek, megostromolta és lerontotta ezeket; a lengyel védőket nagy veszteség után fogságra vetette, és diadalmas győzelme jeléül Budára küldte. Ezután sérelme megtorlására nagyszámú magyar sereget küldött Lengyelországba; nagy hadi zajjal, gyújtogatással, sok fosztogatással súlyos büntetést mért a lengyelekre az ellene elkövetett gyalázatért.

Azután meghallotta, hogy a fentebb említett Kázmér lengyel király a sziléziai részek ellen valamit tervez. Összeszedte tehát udvari hadát, és a zsoldos sereggel együtt - nem kisebbet annál, melyet a lengyel király vezetett ellene - benyomult Sziléziába és Boroszló város falai alatt állandó táborot vert. Ellene jött a lengyel király országa minden fegyveres erejével: lengyelekkel, ruténnel, litvánokkal és tatárokkal; mindezt hadba vitte. Egy mérföldnyire, vagy a magyar tábortól nem sokkal távolabb ütött táborot. E nagy sokaság megrémítette ugyan Mátyás király urat és népét, de nem futamodott meg. Töprengedett, hogyan kerekedjék az ellenség fölé. Múltak a napok, ámde ezek folyásában a lengyel király meg vitézei csak nem merték megtámadni vagy megszemlélni a magyar táborot. A király úr azonban másképpen serénykedett hadi tisztében. Mihelyt ugyanis látta, hogy a lengyel király elbátortalanodott, síkra lépett és megbolygatta az ellenséges táborot. Vitézei darázs módjára törtek ki a táborból és ölték, foglyul ejtették a lakomázó lengyeleket; csapatostul terelték őket a királyi táborba s oly nagy számmal, hogy a foglyok ugyancsak terhére váltak őrzőiknek. Parancsba adta hát a király úr, hogy ne ejtsenek foglyot, hacsak nem főember, akit érdemes elfogni. Ha más fogoly is akadna, csak vágják meg képének egyik felét s aztán hagyják futni. Így hazatérve, sebük bizonyítsa, hogy magyarokat láttak. Egyébként a király úr kétszer támadta meg a lengyel király táborába menő eleség-szállítmányokat és szétverte. Eközben nagyságos Zápolyai István örökös szepesi gróft, seregének fővezérét, hadának egy részével elküldte Lengyelországba, mely őriző sereg nélkül szűkölködött, és meghagyta, hogy tüzzel-vassal pusztítsanak. Ilyen szélvészhez hasonló kalandozásokkal zaklatta Mátyás király úr a lengyel királyt, úgyhogy maga a lengyel király, meg a népe és lovaik is már éhségben sínylődtek.

Kázmér már inkább békét kívánt, semmint háborút. Ezután a két király egyenlő számú vitéz kíséretében találkozott - e célra a mezőn sátrakat vertek fel: s amit a fegyver el nem intézhetett, a két király személyesen oly jó békét kötött. Mátyás király úr bevezette a lengyel királyt saját sátorába s összes grófjával, lengyelével, ruténjével, litvánjával és tatárjával oly jól megvendégelte, hogy ugyancsak megbámulták Mátyás király úr méltóságos bőkezűségét és rendtartását.

Innen azután visszatérve, hideg, kemény télen megszállás alá vette és megostromolta a törökök Sabác nevű várát a Száva folyó partján. Fából és földből épült ez az igen erős vár nagy munkával; tornya, árka, bástyája s védőőrsége volt bőven.

Ezek után válogatott jeles haddal ésszerű okból nagyszerű hadjáratot vezetett Frigyes római császár ellen, urodalmát nagy erővel megtámadta. Számos csatát vívtak, de mindig a király úr lett diadalmas; elnyerte az osztrák hercegségnek szinte minden városait, Stíriában és Karintiában is sok védőhaddal, fegyverrel, kinccsel erős, bástyás, soktornyú, szép, erős várost vett meg erővel. - Megostromolt erős várakat s ama vidékek földjét és vizét uralma alá vetette.

Ezek közt voltak a jeles, híres Bécs és Bécsújhely városok. Felülhaladják ezek a többi városokat temérdek és magas falaikkal, méltóságos, bölcs polgáraikkal, javakban való gazdagságukkal, kellemes fekvésükkel, a bel-, valamint a külvárosok szépségével - soha míg a világ, erővel meg nem vehette ezeket király avagy császár, övéinek fényes fölszerelésével bevonult ide, s a vele ellenkező városoknak - meghódolásuk után - vele született kegyességénél és jámborságánál fogva megkegyelmezett. Ezért Bécs városában, elfoglalása után, Mátyás király úr dicséretére ezt a mértékes verset szerezték:

Bárha eget fala ér, hogy mennyit is érhet a bástya,
Bécsnek eleste tanít: népek, okuljatok itt!

Lám, a király keze és a serény virtus mire képes,
Példáján mutatá ezt is a nagynevű Bécs.

Ó, be csodás! E király mily nyájas, a szíve kegyelmes:
Mindeneket meggyőz - ártani mégse tud ő.

Ó, csodás, nyájas, ragyogó híre bejárja a világot; kardja rémületbe ejti a szomszédokat.

Még nagy Mahomet sem mert nyílt csatában szembeszállni e király erejével, pedig az ő szabályája senkit sem kímélt. Ugyancsak megfutott kardja elől Jajca vára alatt - mint elmondottuk - továbbá Moldvaországból kedve ellenére tért haza: egy második Attilát adott a sors ebben a diadalmas vezérben.

A király tárháza és asztala annyi ékességtől és drágaságtól, annyi készülettől, arany és ezüst edényektől, serlegektől ragyog, hogy hihetőleg nem volt még magyar király, ki efféle dolgokban ilyen dicsőséges lett volna. Ennek jeles bizonyága az a lakoma, melyet e király fönséges Ulászlónak, a lengyel király fiának rendezett Olmütz városában. Itt a király úr e város palotáiban és utcáin csodálatos és soha sem látott sokaságban annyi új holmit állított ki ékes drágakövekkel, arannyal és ezüsttel, edényekkel, serlegekkel, királyi asztali és házi felszereléssel, hogy bizonyára Perzsia és Babilon hajdani királya, Ahasvérus sem rakott országa főemberei elé ennyi ragyogó holmit azon az emlékezetes lakomán.

Ki sorolhatná fel ama számtalan hadi gépet, mozsarat, gépezetet és mindenféle ágyút, mellyel a király úr hadjáratai alkalmával rommá lövi az ellenséges erősségeket és várakat? Egy helyen nem is látta még mindezt senki sem, mégis elmondhatjuk, hogy ezekben a dolgokban meghaladja a kereszténység minden királyait.

Sokat és sokfélét lehetne még regélni erről a királyról, nagy és újszerű dolgokat, melyek méltók az emlékezetre: de óriási tetteinek dicsősége különösebb stílust és históriát, nálam nagyobb hírmondót követel. - Bocsánatot kérek, hogy a fentiek megírására rávitt a vakmerőség, s azt, amit a királyról bővebben meg lehetne írni, ráhagyom a könyvszerzőkre, akik magasztosabb és méltóbb stílussal részletesen sorolhatnak fel mindent, hogyan s miképpen történt.

Ezzel véget ér Thuróczi János ítélmester krónikája.